

SIIRTOLAISUUS

MIGRATION

2/2018

1. SUOMALAISET MAAILMALLA -JUHLASEMINAARI
2. INSTITUUTTIIN KAKSI UUTTA SUOMEN
AKATEMIAN HANKETTA
3. IN MEMORIAM MANUEL HOLOPAINEN &
ANNIKA FORSANDER

SIIRTOLAISUUS MIGRATION

44. vuosikerta / Volume 44
ISSN 0355-3779 (painettu)
ISSN 1799-6406 (verkkójulkaisu)

Päätoimittaja / Editor-in-Chief
Tuomas Martikainen

**Toimitussihteeri / Editorial
Assistant**
Kirsi Sainio

Toimittajat / Editors
Elli Heikkilä
Marja Tiilikainen
Miika Tervonen

Taitto / Layout
Kirsi Sainio

Julkaisija / Publisher
Siirtolaisuusinstituutti
Migration Institute of Finland

Tilaushinta / Subscriptions
4 numeroa / nummer / issues
20 € / vuosi / år / year

Painopaikka / Print
Painosalama Oy

Yksittäisten kirjoittajien mielipiteet
ovat heidän omiaan.

SISÄLTÖ

3

5

14

18

22

27

30

32

38

42

44

46

47

TUOMAS MARTIKAINEN

Museoterveisää

JOUNI KORKIASAARI

Suomalaiset maailmalla

AUVO KOSTIAINEN

Sisällissota jakoi
amerikansuomalaisia

OLAVI KOIVUKANGAS

Siirtolaiskirjallisuus

ISMO SÖDERLING

Juutalaiset ja tataarit Suomen näkymät-
töminä vähemmistöinä

JUHA TAINIO

Oskari Tokoin ensimmäisten Amerikan
vuosien jäljillä

REINO KERO

Siirtolaisuuden tutkijana Turun yliopistossa

J. LEINONEN JA E. LYYTINEN

Kaksi uutta Suomen Akatemian hanketta
Siirtolaisuusinstituuttiin

KOLUMNIT:

PASI SAUKKONEN JA ANTERO LEITZINGER

TELLERVO LAHTI

Suomen Siirtolaisuusmuseon kuulumisia

KIRJA-ARVIOT

IN MEMORIAM

Manuel Holopainen

IN MEMORIAM

Annika Forsander

Siirtolaisuusinstituutti
Migrationsinstitutet
Migration Institute of Finland
Eerikinkatu 34, 20100 Turku
Finland

Puh. / Tel.
+ 358 2 2840 440
kirsi.sainio@utu.fi
siirtolaisuusinstituutti.fi
migrationinstitute.fi

PÄÄKIRJOITUS

Tuomas Martikainen

Toimitusjohtaja, FT, dosentti
Siirtolaisuusinstituutti
tmartik@utu.fi

Museoterveisää

Avainsanat: siirtolaisuus, muuttoliike, museot

Siirtolaisuusmuseoita on monin paikoin Eurooppaa. Ne ovat tärkeitä paikkoja, sillä ne tuovat laajan yleisön nähtäville ja koettavaksi siirtolaisuuteen liittyviä ilmiötä. Olen kuluneen vuoden aikana käynyt tutustumassa siirtolaisuusmuseoissa Ruotsissa ja Pohjois-Irlannissa.

Vierailin Göteborgissa Emigranternas hus – Siirtolaisten talo -museossa, jossa oli juuri avautumassa ruotsinsuomalaisia käsittelevä näyttely. Suomalaisia tuli suurin määrin Göteborgin seuduille työskentelemään sekä telakalle että Volvon tehtaille. Ruotsissa suomalaiset ovat ajan kanssa löytäneet paikkansa, vaikka se ei aina ollut helppoa. Nyt he ovat museotavaraa.

Museon päätehtävä on kuitenkin muistella niitä lähes miljoonaa ruotsalaista, jotka aikoinaan lähtivät Göteborgista Pohjois-Amerikkaan. Museo sijaitsee Göteborgin sataman yhteydessä, entisessä tullikonttorissa, aivan historiallisen lähtölaiturin kyljessä.

Näyttelyssä oli monia vaikuttavia kohtia. Siirtolaisuutta ei ihannoitu. Sen rujo todellisuus – köyhyys ja puute – tuotiin esiin monin puhuttelevin yksityiskohdin. Laivamatkan ankeat olot, siirtolaisten epävarmuus ja uuden yhteiskunnan hankaluudet oli taitavasti pantu esille. Merkittävä osa vierailijoista on amerikanruotsalaisia, joiden esivanhemmat tuon matkan tekivät.

Uudessa maassa tuoreet ruotsalaiset tulokkaat olivat pahnann pohjimmaisina. He tekivät likaisimmat ja vaarallisimmat työt, eivätkä nauttineet muiden kunnioitusta. Tässä tilanteessa monen ruotsalaisen pelastus oli

liittymäkohta Amerikkaan alkuperäisenä uudisasuttajana, jolloin käytettiin hyväksi vuonna 1638 Delawareen perustetun Nya Sverige – Uusi-Ruotsi -siirtokunnan muistoa.

Ruotsalaisten kapuamisessa amerikkalaisessa etnisessä hierarkiassa liittyy myös synkkiä hetkiä. Ku Klux Klan -järjestössä oli mukana myös ruotsalaisia, jotka toiminnan avulla pyrkivät vakiinnuttamaan asemaansa osana valkoista Amerikkaa. Pyrkimys olla osa valta-yhteiskuntaa on helpompaa, kun on mahdollista erottua muista, vielä alempana etnisessä hierarkiassa olevista.

Vaikka Emigranternas hus on monin vaikuttava museo, niin se on silti melko pieni. Tämä on yllättävää, sillä siirtolaisuuden merkitys Göteborgissa on sekä historiallisesti että nykypäivänä erittäin suuri. Parhaillaan onkin suunnitteilla monumentti siirtolaisista, yli sata vuotta suuren muuton jälkeen, mutta aihepiirissä on mahdollisuuksia myös paljon nykyistä laajamittaisempaan museotoimintaan.

Aikaisemmin tänä vuonna kävin tutustumassa Belfastin Titanic-museoon. Titanic rakennettiin aikoinaan Belfastissa, jonka telakoilla valmistui lukuisia matkustaja-aluksia Atlantin ylittävään liikenteeseen. Vuonna 2012 valmistunut Titanic Belfast -museo edustaa tyyllisesti wau-arkkitehtuuria ja on kaikin puolin upea kokemus.

Titanicin tarina oli yhdistetty irlantilaisen siirtolaisuuden ja Belfastin teolliseen historiaan. Museossa käytiin läpi Titanicin tarina piirrospöydältä traagiseen uppoamiseen, ja sitä seuranneeseen Titanicin muisteluun saakka. Nykyaikaista teknologiaa käytettiin

monin tavoin. Museossa oli muun muassa laakuvaesitys laivan kerrosten lävitse sekä "Titanic-vuoristorata" laivan valmistusprosessista.

Titanic on länsimaisen populaarikulttuurin yksi ikonisimmista ilmiöistä, joka yleisinhimillisen traagisuutensa lisäksi liittyy vahvasti siirtolaisuuden historiaan. Tästä johtuen sillä onkin oma osastonsa niin Göteborgin Emigranternas husetissa kuin Siirtolaisuusinstituutissa Turussa.

Greetings from Migration Museums

Migration Museums are important places to display the lives, routes and experiences of migrants from different ages. They allow us to better understand and sometimes even feel the hardships and successes that migrants have lived through. This year I have visited migration museums in Sweden and Northern Ireland.

Emigranternas hus – the House of Emigrants – is a small museum located in Gothenburg, Sweden. It is based in the city harbor, close to the peers from where about a million Swedes travelled to North America. At the turn of the twentieth century, it was one of the largest ports in entire Europe.

The Museum was at the time of my visit opening an exhibition on Finns in the Gothenburg region, of whom many arrived there in the 1960s and 1970s to work primarily in the docks and the Volvo factory. Their life was not easy, but still better than the hardships in post-war Finland. Over time, the Finns have found their place as respectable citizens in Sweden.

I enjoyed the displays on the basic exhibition that portrayed in a non-romantic way the lives of Swedish migrants. Poverty, hunger and lack of opportunities were important rea-

sons for search of a better life. While initially life was not much better in the US or Canada, compared to native country Sweden, rather soon the majority of immigrants were able to secure a basic income and give a good starting point for their children.

My second visit was to the Titanic Belfast Museum. This new museum narrates, alongside the Titanic story, the industrial past of Belfast as well as the great migration from Ireland to North America. The impressive museum is certainly one of the key museum destinations in Europe.

Belfast was a significant city for building large passenger ships that eventually boarded millions and millions of migrants across the Atlantic. The story of Titanic – the most magnificent passenger ship until then – related to this great migratory movement, in addition to representing a grand tragedy of its own.

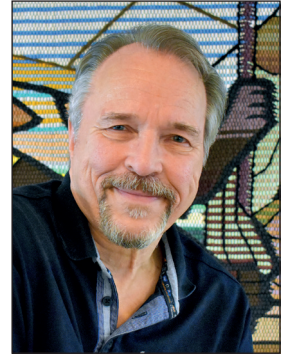
This issue of the Migration Journal is dedicated to Jouni Korkiasaari, one of the key figures in Finnish migration research. His influence could even be observed in the exhibition of Finns in Gothenburg, where I saw many familiar looking graphs and photos.

Suomalaiset maailmalla -juhlaseminaarin puhujat vasemmalta: Keijo Virtanen, Ismo Söderling, Reino Kero, Jouni Korkiasaari, Auvo Kostiainen, Olavi Koivukangas ja Tuomas Martikainen. Kuva: Kaisu Issakainen.

Jouni Korkiasaari

Kirjoittaja on toiminut Siirtolaisuusinstituutissa tutkijana, erikoistutkijana ja tietopalvelupäällikkönä sekä moniosaajana vuosina 1980–2017. Jäi eläkkeelle vuoden 2018 alussa. joukork@utu.fi

Suomalaiset maailmalla

Avaisanat: maastamuutto, ulkosuomalaiset, suomalaistaustaiset, siirtolaisuustilastot

Artikkelissa tarkastellaan suomalaistaustaisen¹ väestön maastamuuttoa vuodesta 1990 alkaen sekä nykyisin ulkomailla asuvan suomalaisperäisen väestön eli ulkosuomalaisten määrää eri maissa ja maanosissa. Muuttaneiden tarkastelussa käytetään lähteenä Suomen tilastokeskuksen verkkopalvelussa julkaistuja tilastoja (Statfin). Ulkosuomalaisten tarkastelu taas perustuu kohdemaiden tilastoihin ja osaksi arvioihin.

Maastamuutto 1990–2016

Suomalaisten maastamuutto on 1960- ja 1970-luvun suureen maastamuuttoon verrattuna ollut 1980-luvulta lähtien maltillista ja vuosittainen vaihtelu melko vähäistä. Netto-muutto on kuitenkin ollut useimpina vuosina tappiollista (Kuvio 1). Ajanjaksolla 1990–2016 ulkomaille muutti yhteensä 231 000 ja sieltä Suomeen 202 500 suomalaistaustaista¹ henkilöä. Muuttotappiota tuli näin runsas 28 500 eli keskimäärin yli 1 000 henkilöä vuodessa. Luvusta 75 % oli naisia.

Vuosi 1994 oli tarkastelujaksolla merkittävä taitekohta, jolloin maasta lähteneiden määrä lisääntyi merkittävästi. Keskeinen syy tähän oli mitä ilmeisimmin Suomen liittyminen Euroopan Unionin jäseneksi. Vuosina 2001–2009 maastamuutto kuitenkin väheni ja alkoi sitten taas voimistua. Käänteen taust-

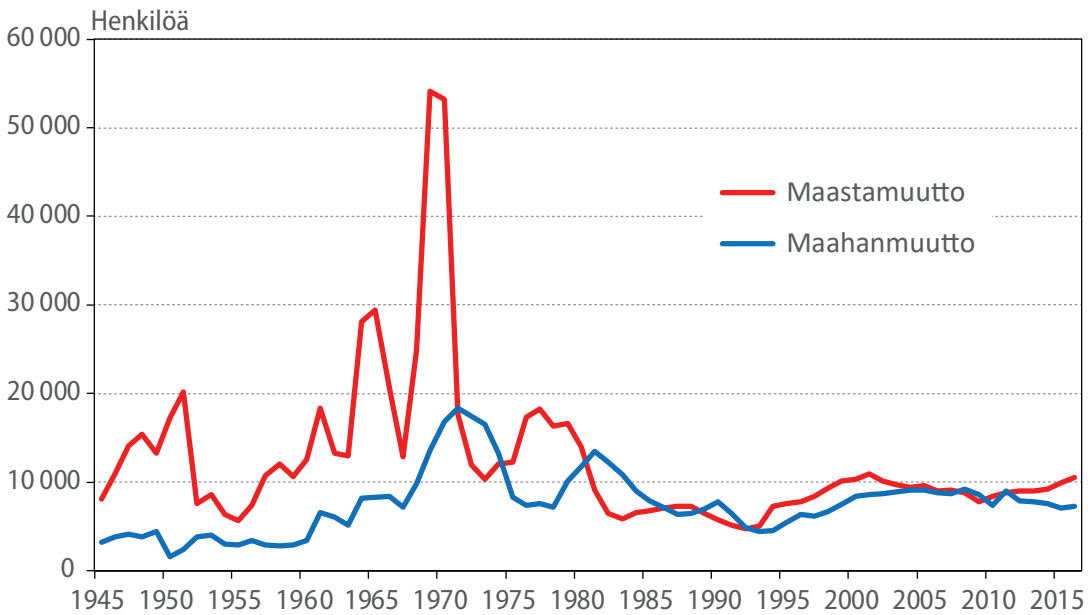
talla oli tuolloin alkanut ja liki 10 vuotta kestänyt Suomen talouden laskukausi. Muualla Euroopassa taantuma oli lyhyempi ja lievempi, mikä taas helpotti suomalaisten muutttoa alueelle. (Kuvio 2.)

Eniten Suomi on menettänyt suomalaistaustaista väestöään muihin EU-maihin (–23 000), Pohjois-Amerikkaan (–6 300), muihin Euroopan maihin (–3 200) ja aiempaa enemmän myös Oseaniaan (–1 200). Latinalaiseen Amerikkaan, Afrikkaan ja Aasiaan muutto on sen sijaan ollut vähäistä ja paluuvoittoista. (Ks. Liitetaulukko.)

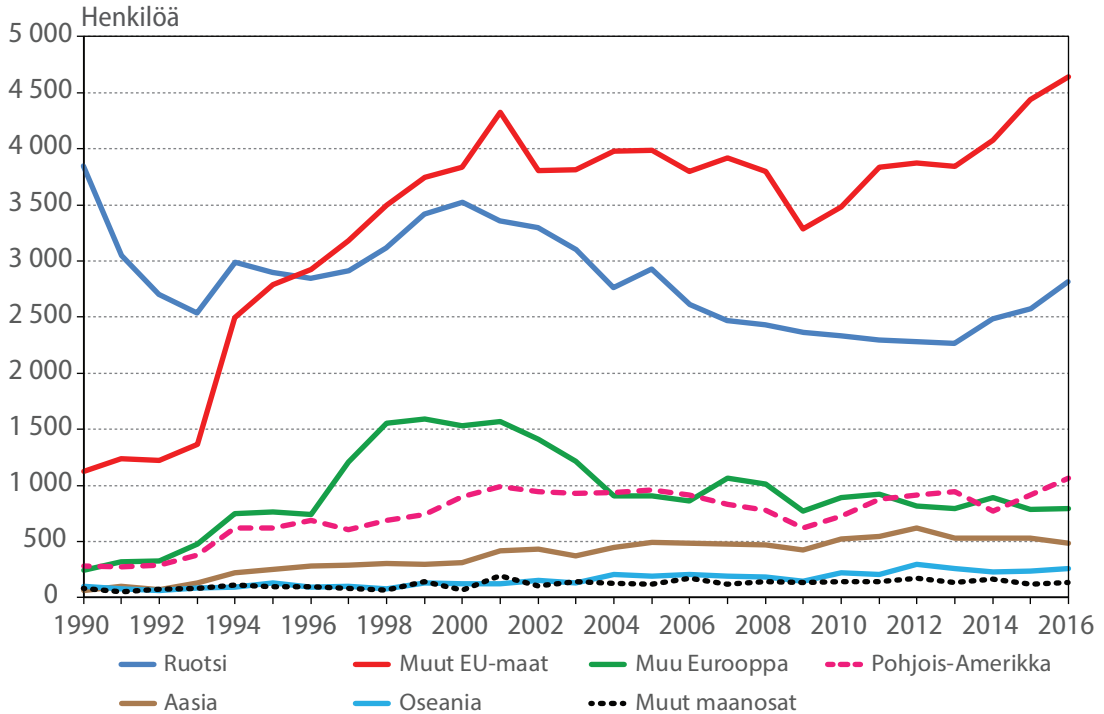
Ruotsi on edelleen ollut merkittävin yksittäinen kohdema: Kaikkiaan 33 % kaikista vuosina 1990–2016 muuttaneista siirtyi sinne. Muiden EU-maiden (28) osuus oli yhteen laskien kuitenkin suurempi: 39,4 %. Viime vuosina Ruotsiin muuttaneiden osuus on vakiintunut noin neljäsosaan lähteneistä. EU-maihin muuttaneita on ollut vastaavasti enemmän. Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike on ollut koko tarkastelujakson poikkeuksellisen tasapainoista muuttajien määrän ollessa keskimäärin alle 3 000 henkilöä vuodessa kumpaankin suuntaan.

Yksittäisistä kohdemaista eniten Suomi on menettänyt kansalaisiaan – sekä naisia että miehiä – Britanniaan, Yhdysvaltoihin, Saksaan, Espanjaan ja Norjaan. Ruotsi on sukupuolten osalta poikkeus: Naisten kohdalla muuttotappio on ollut hyvin huomattava, kun taas miesten muuttotase on ollut paluuvoittoinen. (Kuvio 3 ja Liitetaulukko.)

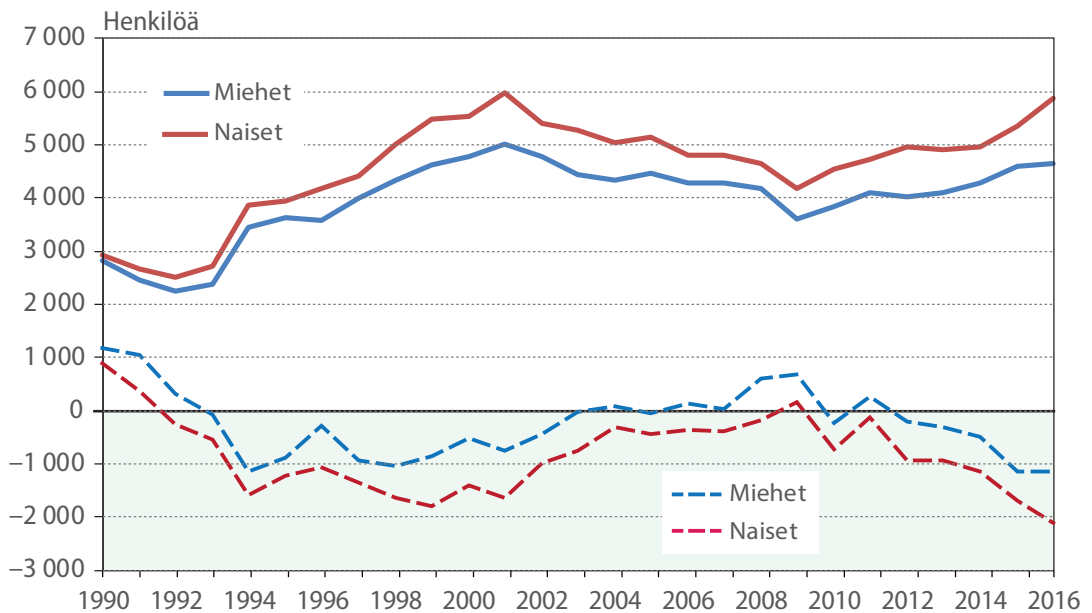
¹ Suomalaistaustaisia ovat kaikki ne henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa.

Kuvio 1. Maahan- ja maastamuutto 1945–2016, suomalaistaustaiset henkilöt. Lähde: Tilastokeskus, StatFin 2018a.

Kuvio 2. Suomalaistaustaisen väestön maastamuutto kohdemaanosan mukaan 1990–2016. Lähde: Tilastokeskus, StatFin 2018a.

Kuvio 3. Suomalaistaustaisten maastamuutto ja nettosiirtolaisuus sukupuolen mukaan 1990–2016. Lähde: Tilastokeskus, StatFin 2018a.

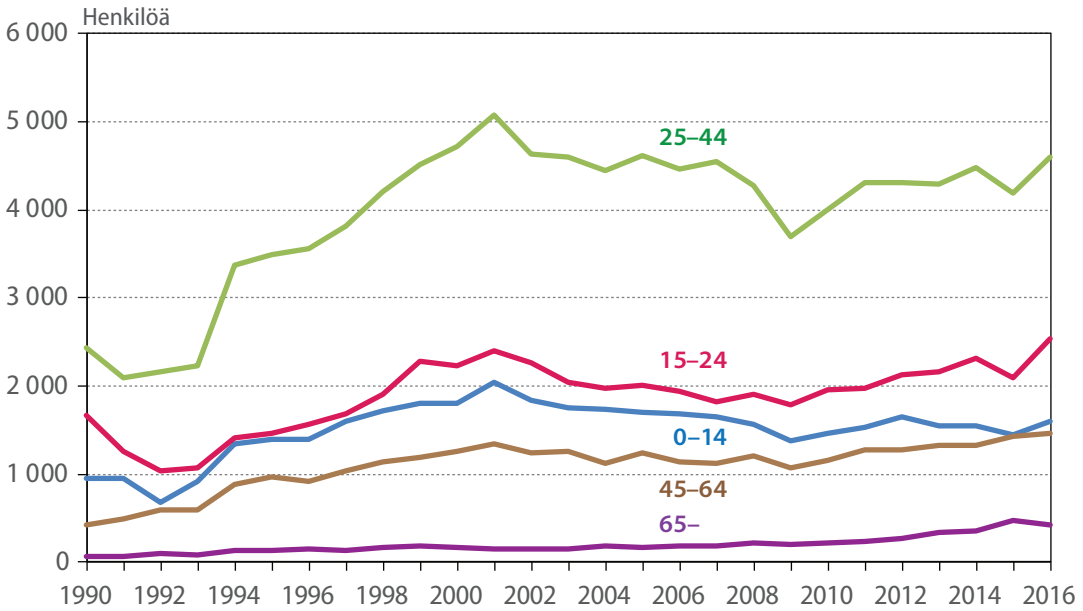
Tän mukaan tarkastellen maastamuuttaneiden suomalaisten keski-ikä on noussut koko tarkastelujakson. Erityisesti nuoria, vielä opiskeluvaikeuksia, ja parhaassa työiässä olevia on ollut lähtiöissä yhä enemmän. Samoin eläkeläisten ja eläkeikää lähestyvien yli 55-vuotiaiden suhteellinen osuus on kasvanut tasaisesti, vaikka luvut eivät määrällisesti ole olleet vielä erityisen suuria (500–1 000 henkilöä vuodessa). On kuitenkin huomattava, että ulkomailla asuu paljon eläkeläisiä ja muitakin ns. ”muuttolintuja”, jotka oleskelevat vain osan vuodesta ulkomailla, yleensä talvikauden. Kun oleskelu kestää alle vuoden kerrallaan, ei heitä Suomessa tilastoida maastamuuttajiksi, vaan heidän virallinen asuinmaansa on edelleen Suomi. Vain alaikäisten osuus muuttaneista on selvästi laskenut. Tämä viittaa siihen, että muuttaneissa on vähemmän perheellisiä, mutta myös siihen, että perheiden lapsiluku on aiempaa pienempi. (Kuvio 4.)

Muutokset muuttaneiden (yli 18-vuotiaiden) koulutusasteessa seuraavat osin koko väestön koulutusasteen nousua ja toisaalta muuttaneiden ikärakennetta. Eniten maasta lähteneissä on ollut toisen asteen koulutuksen saaneita eli lukion/ylioppilastutkinnon suorittaneita. Heidän määränsä on myös selvimmän lisääntynyt vuoden 2008 jälkeen. Alemman (alempi ammattikorkeataso) ja ylemmän korkeakouluasteen koulutettuja on yhteensä suunnilleen saman verran kuin toisen asteen

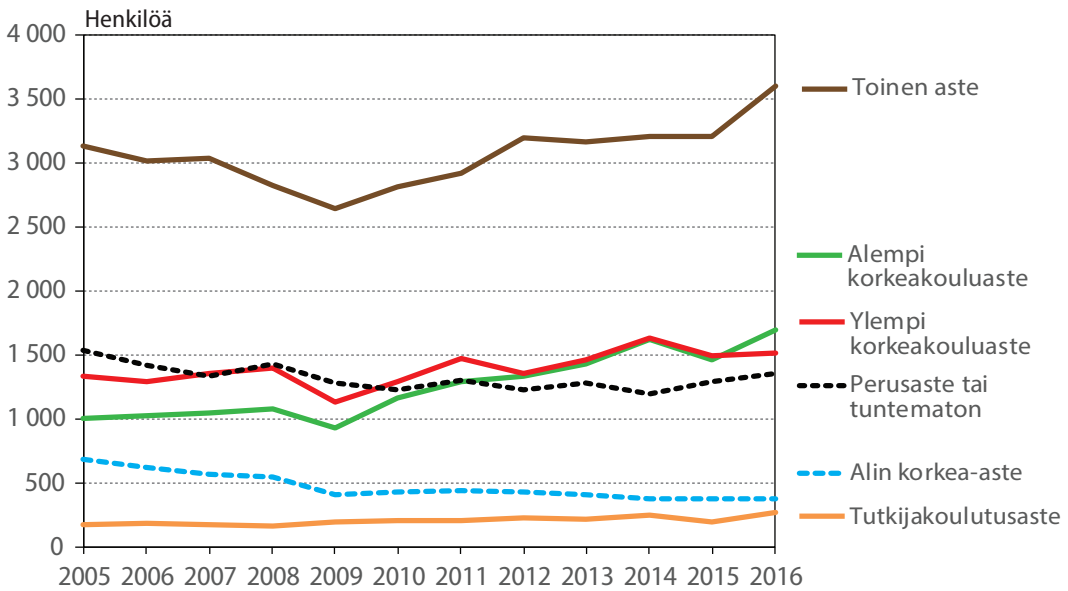
koulutettuja. Heidänkin määränsä on lisääntynyt, mutta lievemmin. Pelkän perusasteen koulutuksen saaneita on heitäkin varsin paljon. Tähän ryhmään kuuluvat ovat iäkkäämpää väestöä, pääosin eläkeläisiä. Tutkijakoulutettuja on muuttanut vuosittain 200–300. Siinäkin trendi on ollut lievästi nouseva. Ainoa selvästi laskeva suunta on alimman korkea-asteen eli opistoasteen suorittaneiden ryhmässä. Koulutusasteryhmien sisällä on oletettavasti suuriakin eroja koulutusaloittain. Teknisiä ja kaupallisia aloja sekä vieraita kieliä opiskelleet ovat perinteisesti olleet yliedustettuina maastamuuttajissa. (Kuvio 5.)

Yleistäen voidaan sanoa, että Eurooppaan ja erityisesti Ruotsiin muuttaneet ovat keskimäärin vähemmän koulutettuja kuin Euroopan ulkopuolelle muuttaneet. Tämä on selvästi yhteydessä nuorempaan ikärakenteeseen eli korkeampaa koulutusta ei ole vielä ehditty hankkia. Monethan lähtevätkin Eurooppaan nimenomaan opiskelemaan. Poikkeuksia ovat muutamit Etelä-Euroopan maat, kuten Espanja ja Portugali, joihin muuttaa paljon pelkän kansakoulun aikoinaan käyneitä eläkeläisiä ja eläkeikää lähestyviä.

Ruotsinkielisen väestön maastamuuttoalttius eli muuttaneiden määrä suhteutettuna oman kieliyryhmän väestöpohjaan on jokseenkin aina ollut suomenkielistä väestöä suurempi. Tarkastelujaksolla se on ollut keskimäärin yli kolminkertainen, jakson lopulla jopa 3,5-kertainen.

Kuvio 4. Suomalaistaustaisten maastamuutto ikäryhmittäin 1990–2016. Lähde: Tilastokeskus, StatFin 2018a.

Kuvio 5. Maastamuuttaneet Suomen kansalaiset koulutusasteen mukaan 2005–2016. Lähde: Tilastokeskus, StatFin 2018a.

Ruotsinkielisten maastamuuttoalttius näyttää myös reagoivan nopeammin muutoliikkeen nousuvaiheisiin. Lisäksi heidän paluumuuttoalttuitensa on vähäisempi. (Kuvio 6.)

Vuonna 1998 kirjoitin artikkelin suomalaisten maastamuutosta 1980- ja 1990-luvulla (Korkiasaari 1998). 2000-luvulla muutoliikkeen yleiskuva ei ole kovinkaan paljon muuttunut. Selvästi eniten siihen ovat vaikut-

taneet Suomen EU-jäsenyyden myötä lisääntyneet mahdollisuudet siirtyä töihin, opiskelemaan ja asumaan muihin unionin maihin. Vilkastunut kaupankäynti ja yritys-elämän kansainvälistyminen on sekin vienyt monen suomalaisen etenkin Eurooppaan. Osa on palannut Suomeen, osa asunut useammassakin maassa ja osa asettunut sinne esim. avioitumisen seurauksena pysyvästi. Kansainvälisimmille Eurooppa on voinut olla vain väli-tappi kaukaisempiin maihin siirtymisessä.

Tiivistettynä vuosien 1990–2016 maastamuutosta voidaan sanoa, että:

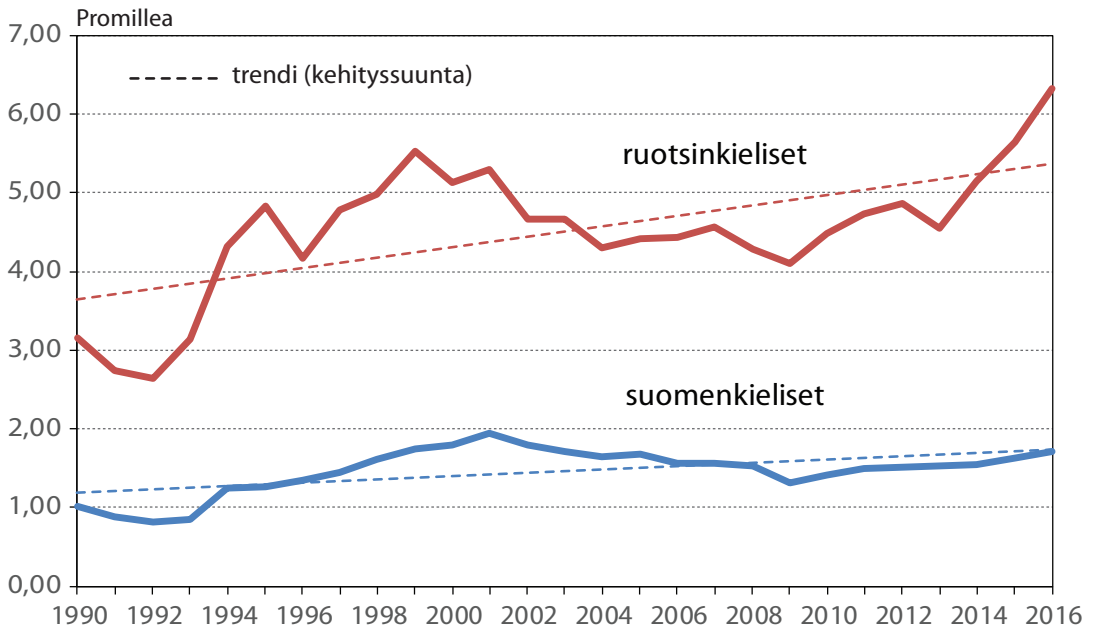
- Ruotsin osuus on supistunut ja vakiintunut noin neljännekseen kaikista muuttaneista.
- Yhä useampi on muuttanut Eurooppaan ja erityisesti keskeisiin läntisiin EU-maihin, mutta jossain määrin myös Pohjois-Amerikkaan ja Oseaniaan.
- Naiset ovat olleet selvästi innokkaampia lähtemään, miehet palaamaan.
- Lasten ja kouluikäisten osuus on vähentynyt, muiden ikäryhmien osuus kasvanut.
- Ruotsiin muuttajat ovat edelleen nuorempia, useammin naimattomia, vähemmän koulutettuja ja varsinkin miehet paljon paluualttiimpia kuin muualle muuttaneet.
- Koulutetumpi väestö ja jatko-opiskelijat ovat olleet muuttoaltteimpia.

- Perinteisen lähinnä työttömyyteen perustuvan ”pakkomuuton” sijasta muutto-liike on yhä selvemmin parempiosaisen väestön ja nuorten ”tavoitemuuttoa”. Pakkomuuttoonkin on ajoittain ollut ”työntöä”, mutta sopiva kohdemaiden ”veto” on puuttunut.
- Suomalaisen maastamuutto on viimeisten liki 30 vuoden aikana tasapainottunut lähelle ”luonnollista” tasoa, vaikkakin muuttotase on lähes koko ajanjakson ollut jonkin verran tappiollinen.

Ulkosuomalaiset vuonna 2017

Ulkosuomalaisuutta on hyvin vaikea yksiselitteisesti määritellä ja mitata. Mahdollisia ulkosuomalaisuuden rajauskriteerejä ovat mm. 1) kansalaisuus, 2) syntymämaa, 3) geneettinen syntyperä (sukujuuret) ja 4) tunnepohjainen samaistuminen (identiteetti). Virallisissa tilastoissa ulkosuomalaisuus-käsitettä ei käytetä.

Tavallisimpia tilastollisia määreitä ovat ulkomailla asuvat Suomen kansalaiset ja Suomessa syntyneet henkilöt. Nekään eivät ole ”ulkosuomalaisten” määrän laskemiseksi kovin yksiselitteisiä ja kattavat lähinnä vain ensimmäisen sukupolven. Käsitteen piiriin halutaan kuitenkin yleensä sisällyttää myös ns. jälkipolvet, joiden laskeminen on vielä vaikeampaa ja epämääräisempää.

Kuvio 6. Suomen- ja ruotsinkielisen suomalaistaustaisen väestön maastamuuttoalttius 1990–2016. Lähde: Tilastokeskus, StatFin 2018a.

Koska Suomessa ei ole mahdollista pitää tilastoja muissa maissa asuvasta suomalais-taustaisesta väestöstä, on niitä haettava kohdemaista. Niissä tilastointi on hyvin vaihtelevaa eikä tietoja saa useimmista maista lainkaan, ainakaan suomalaisista, jotka ovat liian pieni ryhmä julkaistuissa tilastoissa huomioitavaksi.

Joissakin maissa kuten Yhdysvalloissa ja Kanadassa väestön syntyperää tai etnistä taustaa selvitetään määrävuosina tehtävissä suhteellisen pieniin otoksiin perustuvissa väestölaskennoissa, joissa asiaa kysytään ihmisiltä itseltään. Parhaat tilastot väestön syntyperästä jopa kolmanteen sukupolveen asti ovat Pohjoismaista. Myös muista Euroopan maista on viime vuosina julkaistu aiempaa parempia ja kattavampia tilastoja. Koska ulkosuomalaisten määrän laskeminen etenkin jälkipolvien osalta on hyvin vaikeaa ja useimpien kohdemaiden osalta mahdotonta, joudutaan luvut suurelta osin kuitenkin vain arvioimaan.

Tilastokeskuksen mukaan *ulkomailla* asui vuonna 2018 yhteensä 251 000 äänioikeutettua Suomen kansalaista. Lisäksi alle 18-vuotiaita kansalaisia oli ulkomailla noin 42 000. Yhteen laskien ulkosuomalaisia oli tämän kriteerin mukaan noin 293 000. Osa heistä lie-nee kuitenkin virallisesti ”kirjoilla” Suomessa. (Tilastokeskus 2018b.)

Eurostatin tilastojen mukaan *Euroopassa* asui vuonna 2017 kaikkiaan noin 124 000 Suomen kansalaista, joista 56 000 Ruotsissa ja 68 000 muissa maanosan maissa. Suomessa syntyneitä oli noin 237 000, joista 154 000 Ruotsissa ja 83 000 muissa alueen maissa (luvut pyöristetty). Länsi-Euroopassa asuvista huomattava enemmistö oli naisia, useimmissa Itä-Euroopan maissa taas miehiä. On huomattava, että monissa maissa asuu pitkiäkin aikoja suuri määrä suomalaisia, joiden virallinen asuinpaikka on Suomi eivätkä he näin ollen sisälly näihin tilastoihin. (Taulukko 1.)

Toisen maailmansodan jälkeisen suuren maastamuuton seurauksena etenkin Ruotsissa asuu Suomessa syntyneen ensimmäisen sukupolven lisäksi (154 000) huomattava määrä toisen ja kolmannen sukupolven ruotsinsuomalaisia, joiden vanhemmista ainakin toinen tai isovanhemmista vähintään yksi on syntynyt Suomessa. Vuonna 2016 toiseen sukupolveen kuuluvia oli 263 000 ja kolmanteen 303 000 eli yhteen laskien maassa asui 719 000 suomalaistaustaista henkilöä kolmessa sukupolvessa. (Kuvio 7.)

Yhdysvaltain väestölaskentatietojen (US Census 2016) mukaan maassa asui 645 000 henkilöä, jotka kokivat olevansa syntyperältään (ancestry) joko ensisijaisesti (208 000) tai osaksi (437 000) suomalaisia. Luvut ovat

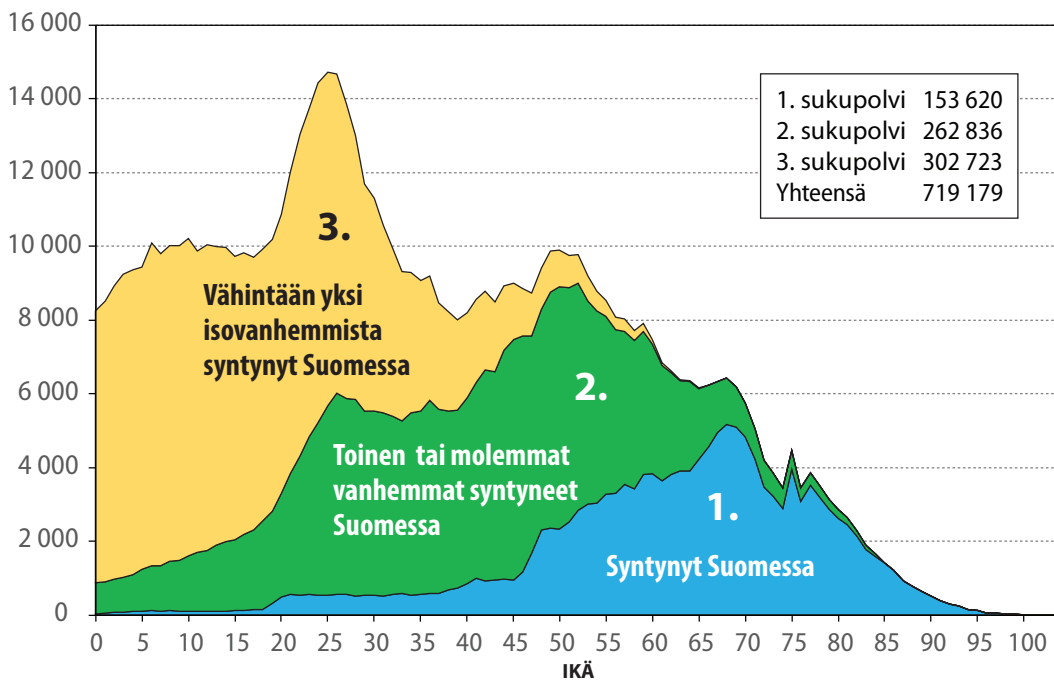
Taulukko 1. Euroopassa asuneet Suomessa syntyneet henkilöt vuonna 2017.

Maa	Henkilöä	Naisia %
Ruotsi	153 620	60,4
Saksa*	17 000	67,4
Espanja	12 531	56,0
Iso-Britannia	9 647	83,6
Norja	6 856	60,1
Viro	4 658	37,3
Sveitsi	5 323	70,2
Alankomaat	3 389	69,2
Ranska	3 689	71,7
Belgia	2 562	65,3
Tanska	3 898	69,3
Italia	2 716	78,9
Itävalta	1 687	69,9
Luxemburg	1 068	56,1
Irlanti	928	69,7
Portugali*	1 200	–
Kreikka*	1 000	–
Unkari	871	52,5
Tsekki	339	42,5
Romania	186	49,5
Puola	468	57,7
Slovakia	178	45,5
Islanti	213	65,3
Latvia	125	33,6
Liettua	130	39,2
Bulgaria	171	49,1
Kroatia*	100	–
Slovenia	38	60,5
Lichtenstein	8	62,5
Kypros	–	–
Malta	–	–
Yhteensä	236 616	–

* Suomen kansalaisten määrään perustuva arvio. Lähde: Eurostat 2017.

viiden laskentavuoden keskiarvoja. Suomessa syntyneitä oli runsat 20 000.

Kanadassa väestön syntyperää on mitattu samalla tavalla kuin Yhdysvalloissa. Vuoden

Kuvio 7. Ruotsinsuomalaisten kolme sukupolvea vuonna 2016. Lähde: Sisuradio 2017.

2016 väestölaskennassa (Statistics Canada) 144 000 henkilöä mainitsi olevansa syntyperältään (ethnic origin) ainakin osaksi suomalaisia. Heistä 26 000 piti itseään "täysin" suomalaisina (single ethnic origin).

Australiaan muutti suomalaisia erityisesti 1960-luvulla. Viimeisimmän väestölaskennan mukaan siellä asui vuonna 2016 runsaat 7 700 Suomessa syntyneitä. Syntyperältään suomalaisia oli 24 100 ja kotonaan suomea puhuvia liki 6 000. (Australia Community Profile 2016.)

Muissa maanosissa suomalaisia asuu varsin vähän. Tietojen puuttuessa määrää on hyvin vaikea arvioida. Kuviossa 8 on olemassa olevien tilastojen ja arvioiden perusteella laskettu ensimmäisen sukupolven ulkosuomalaisia olevan nykyisin noin 280 000 ja toiseen sukupolveen kuuluvia 490 000.

Lähteet

Australia Community Profile (2016). *Ancestry*. Saatavilla: <https://profile.id.com.au/australia/ancestry>. Luettu 10.5.2018.

Eurostat (2017). *Foreign-born population*. Saatavilla: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. Luettu 11.3.2018.

Korkiasaari, Jouni (1998). Maastamuuton uudet piirteet. *Kuntapuntari* 2, 17-23.

Sisuradio (2017). *Ruotsinsuomalaiset 2016*. Saatavilla: <https://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=185&grupp=23740>. Luettu 12.3.2018.

Statistics Canada (2016). Saatavilla: http://www.statcan.gc.ca/eng/subjects/ethnic_diversity_and_immigration. Luettu 15.5.2018.

Tilastokeskus (2018a). *Statfin* (väestö/muuttoliike). Saatavilla: <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/>. Luettu 15.5.2018.

Tilastokeskus (2018b). *Presidentinvaalit 2018*. Saatavilla: https://www.stat.fi/til/pvaa/2018/pvaa_2018_2018-01-30_fi.pdf. Luettu 14.5.2018.

US Census (2016). *American Community Survey 2016*. Saatavilla: <https://factfinder.census.gov/faces/nav/jsf/pages/searchresults.xhtml?refresh=t>. Luettu 10.5.2018.

Siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset

Siirtolaisuus 1860–2016 (suomalaisistaustaiset)

Kohdema/maanos	1860–1944	1945–2016
Ruotsi	(45 000)	590 000
Muu Eurooppa	(55 000)	220 000
Yhdysvallat	300 000	35 000
Kanada	70 000	23 000
Latinal. Amerikka	1 000	5 000
Aasia	500	18 000
Afrikka	1 000	5 000
Oseania	3 500	24 000
Yhteensä	476 000	920 000

Ulkosuomalaiset 2016

Maa/maanos	1. sukup.	2. sukup.
Ruotsi	154 000	263 000
Muu Eurooppa	83 000	130 000
Yhdysvallat	23 000	40 000
Kanada	18 000	35 000
Latinal. Amerikka	1 000	1 500
Aasia	2 000	3 000
Afrikka	1 000	1 500
Oseania	8 000	16 000
Yhteensä	290 000	490 000

Ruotsi
635 000

Muu Eurooppa
225 000

**Venäjä/
Neuvostoliitto**
50 000

Aasia
18 500

Afrikka
6 000

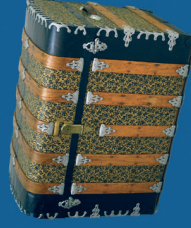
Australia
25 000

Uusi-Seelanti
2 000

Kanada
93 000

USA
335 000

Latin. Amerikka
6 000

Liitetaulukko. Maastamuuttaneet suomalaistaustaiset henkilöt kohdemaittain 1990–2016. Lähde: Tilastokeskus, StatFin 2018a.

Kohdema	Henkilöä	Naisten osuus %	Nettosiirtolaisuus
MAAT YHTEENSÄ	230 873	53,6	-28 403
EUROOPPA	191 669	54,3	-26 412
EU-MAAT (28 maata)	166 547	54,3	-23 235
Ruotsi	76 217	52,4	2 989
Britannia	18 518	64,5	-6 658
Saksa	15 431	55,6	-4 114
Espanja	13 387	48,6	-3 902
Tanska	9 223	61,5	-1 574
Ranska	5 128	59,5	-1 606
Viro	4 999	26,4	-1 326
Alankomaat	4 372	59,9	-1 476
Belgia	4 270	56,5	-1 342
Italia	3 263	68,3	-756
Irlanti	2 234	60,7	-667
Itävalta	1 810	58,2	-644
Luxemburg	1 493	53,9	-598
Kreikka	1 332	71,2	-55
Portugali	1 185	44,8	-520
Muut EU-maat (13)	3 685	42,4	-986
MUU EUROOPPA (23)	25 122	53,9	-3 177
Norja	16 432	54,8	-2 769
Sveitsi	5 640	56,3	-2 239
Venäjä	1 354	24,2	1 620
Muut Euroopan maat (20)	1 696	61,4	211
AFRIKKA (54)	1 491	53,9	1 056
Etelä-Afrikka	306	52,6	439
Muut Afrikan maat (53)	1 185	54,3	617
AMERIKA (35)	21 929	52,8	-5 675
Yhdysvallat	17 207	53,4	-5 708
Kanada	2 995	54,9	-583
Muut Amerikan maat (33)	1 727	43,9	616
AASIA (46)	10 086	41,3	1 082
Kiina	2 283	38,2	738
Arabiemiirikunnat	1 316	48,9	-476
Singapore	1 205	42,7	-319
Thaimaa	1 156	24,7	785
Muut Aasian maat (42)	4 126	44,9	354
OSEANIA (11)	4 302	59,5	-1 153
Australia	3 708	59,2	-994
Muut Oseanian maat (10)	594	61,1	-159
TUNTEMATON	1 396	41,3	2 699

Auvo Kostainen

Yleisen historian professori emeritus, Turun yliopistosta. Julkaissut runsaasti tutkimuksia siirtolaisuuden historian alalta.
auvo.kostiainen@utu.fi

Sisällissota jakoi amerikansuomalaisia

Avainsanat: sisällissota, amerikansuomalaiset, Yhdysvallat, Saksa, "valkoiset", "punaiset", Suomen avustaminen, tutkijakomiteat, muistaminen

Suomen sisällissota on ollut suuren trauman aihe amerikansuomalaiselle siirtolaisväestölle. Sitä pyrittiin seuraamaan mahdollisimman tarkasti ja sen osapuoliin reagoitiin voimakkaasti. Sekä punaisilla että valkoisilla oli diplomaattiset edustajansa hakemassa tukea Yhdysvalloista omalle puolelleen. Punaisten tappio herätti katkeruutta amerikansuomalaisen työväestön piirissä. Sekä punaisia että valkoisia avustettiin rahallisesti ja sodan muistot säilyivät pitkään siirtokansan keskuudessa.

Sadan vuoden takainen Suomen sisällissota on ollut suomalaisille niin Suomen rajojen sisä- kuin ulkopuolellakin suuren trauman aihe. Se on jättänyt jälkeensä katkeria muistoja, on pystytetty muistomerkkejä, kirjoitettu muistelmia, fiktiota, runoja, näytelmiä ja varsinkin viimeisen vuosikymmenen aikana tutkimuksessa on avattu uusia näkökulmia.

Suomen sisällissodalla oli monia kansainvälisiä ulottuvuuksia. Alkuvaiheessa tärkeä kysymys oli venäläisen sotaväen asema Suomessa. Jääkäreitä oli koulutettu Saksassa, saksalaiset joukot nousivat maihin etelärannikolla ja Ruotsista tuli satoja vapaaehtoisia. Hävinneitä punaisia pakeni Venäjälle, Ruotsiin ja muualle Eurooppaan. Yhdysvaltoihin ja Kanadaan päätyi satoja Suomessa sotaan osallistuneita. Siellä tapahtumat saivat uusia ja erilaisia korostuksia ja seurauksia.

Tunnettua on, että amerikansuomalaiset jakaantuivat aatteellisesti moniin kilpaileviin leireihin, joista näkyvimpiä olivat niin sanottu

oikeisto (kirkkosuomalaiset ja kansallismieliset) ja vasemmisto (työväenliikkeen kannattajat). Kumpikin näistä ryhmistä oli jakaantunut keskenään kiisteleviin pienempiin ryhmiin. Erityisen näkyvästi kantaa Suomen asioihin ottivat työväenliikkeen kannattajat. Heillä oli aktiivista yhdistystoimintaa, seuraintaloja eli haaleja ja käytössään laajaleikkisiä työväenlehtiä. Niiden palstoilta seurattiin Suomen tapahtumia.

Suomen sotasurmat -projektin mukaan uhreja oli 36 640. Taisteluissa kaatui 3 414 valkoista ja 5 199 punaista, teloitettiin 1 424 valkoista ja 7 370 punaista, 11 652 punaista kuoli nälkään ja tauteihin vankileireillä, joilla oli kaikkiaan 74 000 henkeä. Punaisten vangitsemiset ja teloitukset jatkuivat sodan päätyttyä.

Uutisia ja reaktioita sodasta

Amerikansuomalaiset julkaisivat 1900-luvun alkupuolella lehtiä, joiden levikki kohosi useisiin tuhansiin. Näistä tunnetuimpia olivat *Työmies*, *Raivaaja*, *New Yorkin Uutiset* ja *Amerikan Suometar*. Lehdistö oli aatteellisesti jakaantunut kuvastaen linjauksia, jotka näkyivät muussa yhdistystoiminnassa. Lehdistö sai sodasta tietoja eri kanavia pitkin; kansainvälisten uutistoimistojen, Suomessa olevien tuttavien, sukulaisten ja yhdistyskontaktien kautta.

Kun vuonna 1917 Venäjällä tsaarinvalta sortui ja edettiin kohti lokakuun vallankumousta, se herätti suurta kiinnostusta ja monet innostuivat väittelemään Suomen tulevaisuuden

suunnasta – olisiko Suomi edelleen osa Venäjää vai peräti itsenäinen? Venäjän bolševikkien vallankaappaus ei saanut edes kaikkien amerikansuomalaisten vasemmistolaisten yhteistä hyväksyntää vaan mielipiteet jakaantuivat. Kehitys kohti välien kiristymistä sodaksi oli monille amerikansuomalaisille yllätys ja uutisia Suomesta seurattiin hämmentyneinä.

Vasemmistolehdet antoivat tukensa punakaarteille ja innostuivat sen menestyksestä sodan alkuvaiheissa ja myöhemmin katkerina seurasivat tappiota ja jälkiselvittelyjä. Lehdistö sai tiedot Suomen tapahtumista alkuvaiheissa melko hitaasti, jopa viikkojen kuluttua. Sodan edetessä tiedonkulku kuitenkin nopeutui lennätinkaapeleiden ansiosta. Joskus jopa yhden ja saman vuorokauden aikana tieto saattoi olla käytettävissä Atlantin toisella puolella.

Vasemmistolehdet pitivät saksalaisten merkitystä suurena, ja syyttivät heitä jopa sodan syttymisestä. Myös kansainvälisessä lehdistössä kuten *New York Times*issa oli samankaltaisia väitteitä; jopa jääkärien tulo Suomeen nähtiin Saksan operaationa. Saksalaisten nähtiin auttavan Suomen valkoisia jo ennen kuin heidän joukkonsa edes nousivat maihin Hangossa.

Aluksi uutiset amerikansuomalaisessa lehdistössä kertoivat punaisten ja valkoisten välien kiristymisestä ja siitä, miten molemmat osapuolet järjestäytyivät ja varustautuivat. Vasemmistolehdet iloitsivat, kun työväestö näytti ottaneen hallitusvallan käsiinsä. Punaisten sotaonni kuitenkin kääntyi ja maaliskuusta alkaen kerrottiin valkoisten joukkojen menestyksestä ja punaisten tappioista. Kun saksalaiset nousivat maihin Helsingin seudulle, punaisten tappio oli vain ajan kysymys. Valkoiset pitivät Helsingissä voitonparaatin 16.5.1918 ja sisällissota oli ohi. Tuhannet punaiset olivat paenneet Venäjälle ja vielä lukuisimmat joutuivat pidätetyiksi, osa oikeusistuimen eteen, pikatuomioilla teloitetuksi ja tuhannet vankileireihin.

Kaikki tämä oli monille amerikansuomalaisille katkeraa luettavaa ja tunnettiin suurta huolta siitä, mitä Suomessa tapahtuisi. Monilla oli sukulaisia ja tuttavuuksia, jotka joutuivat kärsimään sodan seurauksena. Erityisesti lehdistössä kirjoitettiin vankileirien kurjista oloista, heikosta ravinnosta, sairastumisista ja vankileireillä tapahtuvista väärinkäytöksistä. Kuvaavaa kielenkäyttöä olivat vasemmistolehden otsikoissa ”porvarillinen hirmuvalta” ja ”kuoleman esikartanot” ja oikeistolehdistössä ”kapina” ja ”punaisten väkivalta”.

Hyvin erikoinen, jopa poikkeuksellinen piirre sisällissotaan reagoinnissa olivat Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten vasemmistolaisten perustamat, Suomesta tulleiden tutkijakomiteat. Yhdysvalloissa ja Kanadassa niiden

Santeri Nuorteva (1881–1929) edusti Yhdysvalloissa Punaista Suomea ja sittemmin Neuvosto-Venäjää. Kuva: Suomen luokkasota -teoksesta.

toiminta ulottui ainakin vuosille 1919–1926. Aktiivisimpia ne olivat vuonna 1921, jolloin noin 300 Suomesta tulleen siirtolaisen – niin miesten kuin naisten – tekemisiä sisällissodan Suomessa tutkittiin. Selvitystyö tehtiin kuulustelemalla kyseisiä henkilöitä ja hankkimalla Suomesta todistusaineistoa.

Diplomatiaa ja avustusta

Santeri Nuorteva oli suomalainen lehtimies ja sosialistinen kansanedustaja, joka pakeni vankeusrangaistusta Yhdysvaltoihin vuonna 1911. Tietävästi Yrjö Sirola kutsui hänet vuoden 1918 alussa Suomen punaisen vallankumoushallituksen edustajaksi Yhdysvalloissa. Valtakunnanlaajuiseen kuuluisuuteen hän kohosi ryhtyessään puolustamaan ja edustamaan helmikuussa 1918 ”Punaista Suomea” ja pian myös Neuvosto-Venäjää. Nuorteva oli jopa puuhaamassa vapaaehtoislegioonaa Suomeen lähettäväksi, mutta sota ehti Suomessa loppua ennen sen toteutumista.

Yhdysvalloissa valkoisen Suomen edustajana oli liikemies P. J. Valkeapää, joka yritti

saada Suomeen elintarvikkeita. Lisäksi sinne lähetettiin professori J. N. Reuter ja tohtori Kaarlo Ignatius edistämään elintarveavun saamista Suomeen. Reuter keskittyi hankimaan Yhdysvaltain hallitukselta virallista tunnustusta Suomen hallitukselle.

Elintarvikeapu Suomeen alkoi vasta keväällä 1919. Diplomaattisen tunnustuksen saaminen ei ollut helppoa punaisen eikä valkoisen Suomen edustajille. Kun punaiset Suomessa hävisivät, katosi pohja punaisen hallitusvallan edustukseltakin ja Nuorteva siirtyi selvemmin Neuvosto-Venäjän edustajaksi. Myöskään tunnustuksen hankinta valkoisen Suomen hallitusvallalle ei ollut kovin helppoa. Kun se lopulta tuli, oltiin toukokuussa 1919.

Sytit siihen, että Yhdysvallat hidasteli tunnustamisessa, lienee etsittävä kansainvälispoliittisesta tilanteesta, varsinkin Saksasta. Yhdysvallat oli liittynyt ensimmäiseen maailmansotaan keväällä 1917 ja yli 40 000 amerikkalaisotilasta kuoli taisteluissa. Yhdysvalloissa saksalaiset ja saksalaismyönteiset olivat erityisen tarkkailun alla. Valkoinen Suomi oli syntynyt amerikkalaisittain katsoen Saksan avustuksella ja lisäksi saksalaisia joukkoja oli osallistunut punaisten kukistamiseen. Kuten edellä mainitsin, jääkärit tulkittiin amerikkalaismediassa saksalaisiksi joukoiksi. Lisäksi Nuorteva oli tehnyt parhaansa osoittaakseen, että Suomen sisällissota oli osa kansainvälistä ensimmäistä maailmansotaa, jossa saksalaiset pyrkivät myös Suomen valkoisia hyväksi käyttämällä kukistamaan venäläiset. Valkoisten voitto ja punaisten häviö sisällissodassa oli kuitenkin pidemmällä perspektiivillä mahdollista selittää suotuisasti ja niinpä Yhdysvaltain hallitus lopulta taipui tunnustamiseen ja lähetti apua Suomeen.

Jo 1900-luvun alkuvuosilta on suhteellisen paljon tietoa siitä, miten amerikansuomalaiset työväenyhdistykset järjestivät eri vaiheissa kampanjoita auttaakseen suomalaisia työväenyhdistyksiä kehittämään toimintaansa. Monilla muillakin yhdistyksillä oli vilkasta yhteistyötä Atlantin yli, ja työväenyhdistysten lisäksi myös esimerkiksi seurakunnat ojensivat auttavan kätensä Suomeen yhteistyökumpaneilleen.

Amerikansuomalaiset auttoivat Suomea sisällissodan aikana ja jälkeen. Yksi avustaja oli edellä mainittu diplomaattien toiminta: keskeinen kiista punaisten ja valkoisten diplomaattien välillä olikin Suomeen saatava elintarvike- ja muu apu. Sekä punainen että valkoinen osapuoli saivat avustusta Pohjois-Amerikasta sisällissodan jälkeen. Keräyksiä suunniteltiin ja järjestettiin esimerkiksi konsertteja, joiden tuotto meni Suomeen valkoiselle osapuolelle.

Ehkä suurimman huomion kohteeksi nousi punaisille suunnattu Miljoonan markan rahasto. Se oli avustuserooperatio, jonka tarkoituksena oli auttaa suomalaista työväenliikettä nousemaan jaloilleen sisällissodan jälkeen ja kerätä miljoonaa Suomen markkaa vastaava rahasumma Pohjois-Amerikasta. Rahojen keräämiseksi luotiin laaja kampanja. Tämän keräyksen onnistumista ja etenemistä seurattiin suomenkielisessä lehdistössä tarkasti. Yhden miljoonan markan arvo on nykyrahassa noin 400 000 euroa, joten kyse ei suinkaan ollut vähäisestä summasta. Siksi rahasta saatiin aikaan myös kunnon riita amerikansuomalaisen keskuudessa.

Yhdysvaltain Suomalaisen SosialistiJärjestön edustajainkokous päätti syksyllä 1919 lähettää rahat Suomeen – ei kuitenkaan suurimmalle vasemmistoryhmälle sosialidemokraateille, vaan radikaalivasemmistolle. Rahat sai vuonna 1920 perustettu Suomen Sosialistinen Työväenpuolue (SSTP), joka parin vuoden kuluttua lakkautettiin kommunistisena. Kaikki Yhdysvaltain suomalaiset sosialistiosastot eivät hyväksyneet avustusta SSTP:lle, vaan lähettivät varoja suoraan Suomessa oleville työväenyhdistyksille.

Sisällissodan muistaminen

Vuonna 1928 ilmestyi Superiorissa, Wisconsinissa, suurikokoinen teos *Suomen Luokkasota. Historiaa ja muistelmia*. Teos on selkeä osoitus sisällissodan vaikutuksesta Pohjois-Amerikassa ja edustaa erityisesti äärivasemmiston näkökulmaa. Se jakaantui kolmeen osaan: sisällissodan tausta ja syntyminen, sodan kulku, ja amerikansuomalaisten suhtautuminen sotaan. Kirjoittajia oli Suomesta, Neuvostoliitosta ja Pohjois-Amerikasta. Mukana oli seitsemän kuvausta vankileireistä, esimerkiksi Hennalan ”leirihelvetistä”. Eräs Amerikkaan siirtynyt punakaartilainen Hannes Mäki muisteli, millaista oli ollut Turun vankileirissä.

Sotaa ja sen tapahtumia ei unohdettu Suomessa eikä Pohjois-Amerikassa. Suomessa tapahtumia on muistettu eri vuosikymmenillä ja monia muistomerkkejä pystytetty. Pohjois-Amerikassa ei tietävästi pystytetty muistomerkkejä, vaan kehitys noudatti toisia linjoja. Vuonna 1938 siellä vietettiin nk. Delaware-juhla eli ruotsalaisen ja suomalaisen amerikansiirtolaisuuden alkuvaiheen 300-vuotisjuhlia sen muistoksi, että Delawareen oli vuonna 1638 perustettu Nya Sverige (Uusi Ruotsi) -siirtokunta. Juhlallisuuksiin pyrittiin saamaan mukaan kaikki amerikansuomalaiset poliittisesta kannasta riippumatta, ja tässä suhteessa onnistuttiinkin melko hyvin. Täyttä juhlimisen aihetta eivät kaikki

kuitenkaan nähneet. Amerikansuomalaiselta vasemmalta laidalta tuotiin esiin viittauksia Suomen sisällissodan tapahtumiin, kysyttiin miten nyt olisi syytä olla yhteistyössä, kun katkerat sisällissodan tapahtumat olivat vielä muistissa.

Uudelleen sisällissota-aiheeseen palattiin talvisodan syttymisen jälkeen, kun Neuvostoliitto oli hyökännyt Suomeen. Suomessa pyrittiin saamaan kaikki kansanryhmät yhteisrintamaan Neuvostoliiton hyökkäyksen jälkeen ja amerikansuomalaiset aktivoituivat auttamaan Suomea, keräämään avustuksia ja kokoamaan talvisotaan lähtevää vapaaehtoisjoukkoa. Sota ehti kuitenkin loppua ennen kuin amerikansuomalaiset ehtivät rintamalle. Talvisota hajotti myös amerikansuomalaisista vasemmistoa, sillä osa kommunisteista oli uskollisia Moskovan linjalle ja tuomitsi Suomen sodan aiheuttajaksi. Tässäkin yhteydessä vedettiin sisällissodan muistot esiin ja ”lahtari-Suomen” johto tuomittiin. Erityisesti yksi amerikansuomalainen, Oskari Tokoi, jolla oli mittava ura Suomen sosialidemokraattien johdossa, oli amerikansuomalaisen äärivasemmiston silmäkikkuna ja hänet tuomittiin luokkapetturiksi.

Viime vuosikymmeniltä ei amerikansuomalaisilta enää ole löytynyt samankaltaisia kommentteja. Sukupolvien vaihtumisen myötä asenteet ovat lieventyneet. Esimerkiksi Hancockissa, Michiganissa ilmestynyt *Finlish-American Reporter* julkaisi sodan satavuotismuistoksi helmikuussa 2018 kirjoituksen ”Reds and Whites”, joka oli suomalaisen historioitsijan Tuomas Teporan kirjoittama ja uusinta historian tutkimusta heijastava.

Yhteenvetona voidaan todeta, että amerikansuomalainen yhteisö oli valmiiksi jakaantunut oikeistoon ja vasemmistoon siinä vaiheessa, kun tieto sisällissodan puhkeamisesta saapui. Sisällissota kärjisti amerikansuomalaisten välejä entisestään. Amerikansuomalainen oikeisto piti sotaan syyllisenä ”punaisia”. Sodan aikaiset väkivallanteot, teloitukset ja varsinkin vankileirien kurjuus olivat amerikansuomalaisessa työväenliikkeessä kitkerän muistelun kohde. Amerikansuomalaisten jakaantuminen tuli hyvin esiin vuosina 1918–1919, kun sekä punaiset että valkoiset hakivat diplomaattista tunnustusta Yhdysval-

loilta ja kumpikin osapuoli yritti saada elintarvikeapua Suomeen.

Yhteen hiileen puhaltamista amerikansuomalaiset yrittivät tosissaan vuoden 1938 Delaware-juhliissa ja talvisodan aikana. Se lääkitti sisällissodan siirtolaisväestölle aiheuttamia henkisiä haavoja, mutta ei kokonaan kyennyt niitä parantamaan.

Lähteet

- Halonon, Alex (toim.) (1928). *Suomen luokkasota: historiaa ja muistelmia*. Superior, Wis.: Työmies Society Print.
- Kostiainen, Auvo (1978). *The Forging of Finnish-American Communism 1917–1924*. Turun yliopiston julkaisuja Annales Universitatis Turkuensis Ser. B 147. Turku.
- Luodesmeri, Varpu (1974). Amerikansuomalaisten työväenjärjestöjen suhtautuminen Suomesta vuoden 1918 sodan jälkeen tulleisiin siirtolaisiin – ”Hiljan Suomesta tulleiden tutkijakomiteat”. Turun Historiallinen Arkisto 29, Turku.
- Suomen sotaturmat 1914–1922. Saatavilla: <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat2>. Luettu 19.3.2018.
- Suomen vapaussota 1918. Sotatapahtumista kertovaa kirjallisuutta ja kirjoituksia. Saatavilla: <http://vapausota.com/tutkimuskirjallisuus/sotatapahtumista-kertovaa-kirjallisuutta-ja-kirjoituksia/>. Luettu 27.3.2018.
- Svärd, Joni (2008). Aatteiden kahlitsemat sanat: Amerikan Suomettaren, Raivaajan ja Toverin amerikansuomalaisille lukijoilleen välittämä kuva Suomen sisällissodan syistä ja tapahtumista marraskuusta 1917 valkoisten voitonparaatiin toukokuussa 1918. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, yleinen historia.
- Tikka, Marko (2004). *Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Bibliotheca historica 90. Helsinki: SKS.
- Valkeapää, P. J. (1919). Selostus toiminnastaan elintarpeiden hankkimiseksi Amerikasta Suomeen vuosina 1918–1919. Helsinki.

Artikkeli perustuu Jouni Korkiasaaren juhlaseminaarissa ”Suomalaisten siirtolaisuus” 28.3.2018 pidettyyn esitykseen.

Olavi Koivukangas

Professori,
Siirtolaisuusinstituutin johtaja vuosina 1974–2009
olavi.koivukangas@live.fi

Siirtolaiskirjallisuus

Avainsanat: siirtolaiskirjallisuus, identiteetti, koti-ikävä, amerikansuomalainen kirjallisuus, australiansuomalainen kirjallisuus, ruotsinsuomalainen kirjallisuus

Siirtolaiskirjallisuutta on ilmestynyt kaikissa maissa, joihin on syntynyt pysyvää suomalaisasutusta. Kirjallisuus on siirtolaisen sielunelämän peili, joka on syntynyt siirtolaisten halusta etsiä itseään. Romaanien lisäksi siirtolaiset ovat kirjoittaneet elämäkertoja, päiväkirjoja, lyriikkaa ja runoutta. Kirjallisuuden ydin on siirtolaisen identiteetti, jossa hallitsevia piirteitä ovat muutos ja koti-ikävä. Siirtolaiskirjallisuudessa sulautuu yhteen kaksi tai useampia kulttuureja.

Esittelen tässä artikkelissa suomalaista kirjallisuutta Pohjois-Amerikassa, Australiassa ja Ruotsissa. Amerikansuomalainen kirjallisuus sai alkunsa lehdistön suojissa 1800-luvun lopulla. Ensimmäiset tietokirjat ja oppaat ilmestyivät jo 1850-luvulla. Huippukausi oli 1900-luvun alussa. Sosialistinen ja kommunistinen kirjallisuus ylitti laajuudessa kaiken muun, ja suuri osa oli käännöskirjallisuutta. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen pääteemoja olivat uskonto, sosialismi ja raittius. 1920-luvulla kansallismielinen suuntaus pyrki vastustamaan sosialismia. Kirjallisuus oli lähinnä kertomusta suomalaisyhteisön elämästä vieraisissa oloissa. Toisen ja kolmannen polven kirjoittajat kirjoittivat usein englanniksi.

Myös australiansuomalaisessa kirjallisuudessa on työväenkirjallisuuden piirteitä, mutta ei poliittista ideologiaa kuten Yhdysvalloissa. Ruotsinsuomalainen kirjallisuus syntyi 1970-luvulla maahanmuuttajien tarpeista purkaa siirtolaiskokemuksiaan. Kirjailijoiden

kärki on ollut suppea, ja vain harvat ovat päässeet suomalaisen tai ruotsalaisen lukijan tietoisuuteen. Suomalainen siirtolaiskirjallisuus olisi tärkeä tutkimusaihe.

Hyvät Jounin juhlaseminaarin osallistujat!

Olen jakanut lyhyen esitelmäni kahteen osaan. Ensiksi puhun siirtolaiskirjallisuudesta ja toisen puolen käytän juhlaalumnien Jounin kehumiseen. Tämä seuraa amerikkalaista puheenpito-ohjetta, että kerro aluksi mitä aiot puhua, sano se lyhyesti ja istu alas. Puhe on silloin hyvä, kun yleisö puhujan lopettaessa vielä muistaa mitä alkusanoissa lausuttiin, sanoi Turussa vuonna 1888 syntynyt poliitikko Mikko Erich, aikansa suullisen esitystaidon mestari.

Käsitteistä

Siirtolaiskirjallisuudella on perinteisesti tarkoitettu Suomesta muuttaneiden kuvauksia elämästään uudessa kotimaassaan. Sen ydin on siirtolaisen identiteetti, jossa hallitsevia piirteitä ovat muutos ja koti-ikävä. Identiteetti eli minuus on itsereflektion tuote ja muuttuu jatkuvasti. Kun ihminen muuttaa uuteen maahan ja kulttuuriin, hänen identiteettinsä järkkyy ja hän kysyy: "Kuka minä olen?" Siirtolaiskirjallisuus käsittelee sekä muuttoa että sen tuomaa muutosta ihmisen elämässä.

Siirtolaiskirjallisuus on maailmanlaajuinen ja monipuolinen ilmiö. Suuri osa siirtolaisista

oli lähtenyt pakoon köyhyyttä ja usein myös poliittista sortoa ja sota. Siirtolainen halusi itselleen ja lapsilleen paremman toimeentulon ja tulevaisuuden vieraassa maassa. Ensiksi siirtolaisen oli hyvä oppia maan kieli ja uudet tavat. Alkuvaiheissa siirtolainen oli sivullinen eli toinen, joka seisoi hajareisin kahden kulttuurin välissä ja eli disporassa vanhan ja uuden kotimaan välillä. Tässä välitilassa tapahtuu kulttuurien sekoittuminen. Siirtolaiskirjallisuudessa sulautuu yhteen kaksi tai useampia kulttuureja. Siirtolaiskirjailija kirjoittaa joko äidinkielellään tai uuden kotimaan kielellä tai jollakin kolmannella kielellä. Siirtolaiskirjojen ansiosta lisääntyy vuorovaikutus siirtolaisten ja kantaväestön välillä, mikä rikastuttaa myös valtaväestön kulttuuria. Siirtolaisuudessa on yhtä monta tarinaa kuin lähtijääkin.

Kaikki kirjoittajat eivät ole siirtolaisia. Hyvä esimerkki tällaisesta on ruotsalainen Vilhelm Moberg, joka on erinomainen tarinan kertoja. Hänen romaaninsa *Maastamuuttajat* oli aikanaan Ruotsissa raamatun jälkeen eniten levinyt kirja. Moberg ei ollut siirtolainen, mutta hän tunsi arkistoja ja haastatteli ihmisiä vuosikautia sekä Ruotsissa että Yhdysvalloissa.

Romaani on ollut tyypillinen muoto kirjoittaa siirtolaisuudesta. Olennaista ei ole se, onko kirjoittaja siirtolainen, vaan se, että kirjoituksessa kuvataan muuttoa maasta toiseen ja sen jälkeistä elämää. Matkailu ei ole siirtolaisuutta. Henkilö on siirtolainen vain ollessaan poissa kotimaastaan, ja hän kantaa mukanaan koko menneisyytensä. Usein siirtolaiskirjassa on kolme vaihetta. Ensiksi on lähtö, sitten siirtyminen uuteen maahan ja lopuksi sopeutuminen uuteen kulttuuriin. Tämä viimeinen vaihe voi kestää koko elämän. Muutosprosessi koskee ennen kaikkea ensimmäisen polven siirtolaisia.

Muukalaisuus on jatkuva prosessi ruumiissa ja sielussa, sanoo Julia Kristeva. Painavin matka-arkku olet sinä itse, ja itsestäsi et pääse eroon vaikka haluaisitkin, on kirjailija Kristina Carlson puolestaan todennut. Siirtolaisen toinen jalka on uudessa ja toinen vanhassa kotimaassa. Siirtolainen on vierivä kivi ja onnellisin hän on matkalla suuntaan tai toiseen. Asumiseen ja elämiseen vieraassa maassa liittyy koti-ikävä. Sitä on vaikea kuvata, mutta se on kovaa todellisuutta. Koti-ikävästä voi jopa sairastua. Siirtolaiskirjallisuus kumpuaa usein tästä koti-ikävästä. Kreikankielinen sana "nostalgia" tarkoittaa kotiinpaluun tuskaa. Siirtolainen voi tuntea, ettei hän ole kotona missään.

Suomalaisia siirtolaiskirjailijoita Pohjois-Amerikassa

Ensimmäiset suomalaiset menivät Amerikkaan jo 1600-luvulla, mutta amerikansuomalainen kirjallisuus sai alkunsa vasta 1800-luvun

lopulla lehdistön suojissa. *Amerikan Suomalainen Lehti* ilmestyi vuonna 1876, mutta eli vain vähän aikaa. Ensimmäiset suomenkieliset tietokirjat, uskonto- ja raittiusoppaat, ilmestyivät jo vuosina 1858–1859. Raittiuskirjallisuuden huippu oli vuosisadan vaihteessa 1890–1910. Tuotannon laajuudessa sosialistinen ja kommunistinen kirjallisuus ylitti kuitenkin kaiken muun vuosisadan kahden ensimmäisen kymmenluvun aikana. Paljon oli sosialistista käännöskirjallisuutta ja osa suomalaisten Amerikassa kirjoittamaa. Kirjoittajista mainittakoon Moses Hahl, Martin Henrickson, Leo Laukki, A. B. Mäkelä, Matti Kurikka, Taavi Tainio ja Santeri Nuorteva. Ensimmäinen kaunokirjallinen teos oli K. A. Jurvan huvinäytelmä *Kappale kapakkaelämää* vuodelta 1889. Vuosisadan viimeisellä vuosikymmenellä ja vuosisatojen vaihteessa suomalaista kirjallisuutta ilmestyi vähän. Vallitseva suuntaus oli ensimmäiseen maailmansotaan saakka romanttinen. Sosialistinen kirjallisuus alkoi vähitellen voittaa alaa ja sitä kustansivat sanomalehdet *Työmies*, *Raivaaja* ja *Toveri*. Myös uskonnolliset ja poliittiset yhdistykset kävivät taistelua kaunokirjallisuuden keinoin.

Realistisen suuntauksen lähtölaukauksena William Høglund pitää Santeri Mäkelän vuonna 1904 julkaisemaa romaania *Elämää ikuisessa yössä*, joka kertoo suomalaisten elämästä kaivoskaupungissa. Vuonna 1908 Sara Røyhy julkaisi romaanin *Petetyt naisen kosto*. Sosialistisen liikkeen rinnalle alkoi I maailmansodan jälkeen levitä kansallismielinen liike, joka vastusti sosialismia ja pyrki säilyttämään suomalaisuuden. Eva Vitiikkalan romaani *Suomalainen orjatyttö* vuodelta 1917 luo kuvan puhtaasta ja rehellisestä Suomen kansasta. Suomen sisällissodan jälkeen kirjallisuus lisääntyi. Lauri Luoto kirjoitti sodasta kirjat *Pakolaisena* ja *Leijona*. Siirtolaisten elämästä Amerikassa Kalle Potti julkaisi vuonna 1924 kirjan *Iloinen harbori*. Kirjallisuuden pääteemoja I maailmansodan jälkeen olivat uskonto, sosialismi ja raittius. Myös kaunokirjallisuus käsitteli näitä teemoja. Siirtolainen tarvitsi myös sana- ja opaskirjoja selvitäkseen Amerikassa. Lapset tarvitsivat suomenkielisiä oppikirjoja ja aikuiset oppaita avioliitosta astrologiaan. Lisäksi mainittakoon kalenterikirjallisuus, sekä joululehdet ja juhlaulkaisut.

Amerikansuomalaista kirjallisuutta on pidetty alkuvaiheissa tasoltaan heikkona. Se oli lähinnä kertomusta suomalaisyhteisön elämästä vieraisissa oloissa. Suomenkielisen runouden taustalla William Høglund näkee Suomesta tuodun kalevalaisen tradition; siirtolaiset lähtivät etsimään Sampoaan kaukaisesta maasta. Tähän liittyivät juhliissa lausutut runot. Kirjoittaminen lähti kuitenkin kysynnästä, sillä suomalaisilla oli suuri kirjallisuus-

den – tai oman kielen – nälkä. Kirjallista toimintaa harjoitti aktiivisesti noin 50 henkilöä. Useimmat olivat lehtimiehiä tai harjoittivat muita kirjallisia ammatteja. Kirjailijat jakaantuivat selvästi sosialistisiin ja muihin.

On muistettava, että Amerikkaan liittyviä siirtolaisromaaneja on kirjoitettu myös Suomessa, sillä esimerkiksi palanneet siirtolaiset kirjoittivat niitä. Jotkut ovat kirjoittaneet sukulaisistaan kuten Antti Tuuri on tehnyt. Yleisesti ottaen Suomessa tehdyt romaanit ovat korkeatasoisempia kuin Amerikassa kirjoitetut. Suomessa julkaistuista kirjoista ei ole tehty luetteloa.

Amerikansuomalaisen kirjallisuuden kulkutakausi oli 1900-luvun alussa. Myöhemmässä toisen ja kolmannen polven siirtolaisten kirjallisuudessa etsitään juuria ja identiteettiä. Jälkipolvet kirjoittavat isovanhemmistaan säilyneitä muistoja yleensä englanniksi. Tekstissä on suomalaisia sanontoja eksoottisena lisänä. Kolmannen polven amerikansuomalaisista kirjailijoista mainittakoon Chicagossa vuonna 1936 syntynyt Jean Untinen-Auel, jonka kaikki neljä isovanhempaa olivat suomalaisia. Hän on kirjoittanut suurta menestystä saaneen, esihistorialliseen Eurooppaan sijoittuvan kirjasarjan *Maan lapset*. Ensimmäinen osa *Luolakarhun klaani* ilmestyi vuonna 1980.

Suomalainen kirjallisuus Australiassa

Ensimmäiset suomalaiset Australiassa olivat merimiehiä ja ruumiillisen työn tekijöitä, ja sinne meni varhain myös kullankaivajia ja muita siirtolaisia. Ensimmäinen suomalainen kirjailija oli Munsalassa vuonna 1877 syntynyt Karl Johan Back, jonka syy Australiaan lähtöön oli pelko joutua vuosisadan vaihteessa Venäjän armeijaan. Hän sopeutui hyvin brittiläiseen kulttuuriin ja oppi maan kielen. Vuonna 1918 hän julkaisi nimimerkillä Australianus teoksen *The Concentrated Wisdom of Australia*, jossa viitataan usein kaukaiseen kotimaahan. Backin toinen kirja oli *The Royal Toast*, jonka hän kirjoitti vuonna 1920 Walesin prinssin Australian matkan kunniaksi. Back oli originelli filosofi, joka suunnitteli myös talousjärjestelmän, jossa ei ollut rahaa. Hänestä olisi tullut kirjailija missä maassa tahansa. Karl Johan Back kuoli vuonna 1962. Hänen samoin Australiaan asettuneen veljensä pojan tytär Ruth Bonetti on kirjoittanut kaksiosaisen sukuromaanin veljesten tarinasta. Nuoremasta veljestä W. A. Backista tuli menestynyt liikemies, ja tapasin hänet tutkimusmatkalla Brisbanessa vuonna 1970.

Ensimmäinen Australiassa julkaistu suomenkielinen kaunokirjallinen teos oli Kalle Hoipon *Australian tähtien alla* vuodelta 1970.

Tehdessäni Australiassa väitöskirjaa vuosina 1969–1972 luin Kannuksesta kotoisin olleen Niilo Ojan päiväkirjat. Ehdotin kirjan tekemistä niistä, ja vuonna 1972 ilmestyi *Koralliranta ja Spinifex*. Muista kirjoittajista mainittakoon Voitto Pokela, Oiva Hyytinen, Kauko Tanninen ja Jaakko Tuovinen. Miesten kirjat liittyivät usein heidän kokemuksiinsa Suomen sodissa. Yleensä kirjoittajat kuuluivat ensimmäiseen sukupolveen, mutta myöhemmin joukkoon liittyi myös toisen ja kolmannen sukupolven edustajia. Australiansuomalaisessa kirjallisuudessa on työläiskirjallisuuden piirteitä, mutta ei tietoista poliittista ideologiaa, kuten suomalaisilla Pohjois-Amerikassa. Suomalaisista kirjailijoista Maija-Liisa Puntta-Saastamoinen teki vuonna 2010 väitöskirjan *Australian suomalaiset etsivät itseään*.

Suomalainen kirjallisuus Ruotsissa

Hyvä katsaus suomalaiseen kirjallisuuteen Ruotsissa on Marja-Liisa Pynnösen vuonna 1991 julkaistu teos *Siirtolaisuuden vanavedessä*. Ruotsinsuomalainen nykykirjallisuus syntyi 1970-luvulla maahanmuuttajien tarpeista purkaa siirtolaiskokemuksiaan. Ruotsissa on julkaistu paljon suomenkielistä kirjallisuutta. Vielä 2000-luvulla on julkaistu keskimäärin seitsemän suomenkielistä ja 1–3 meänkielistä kirjaa vuodessa. Ruotsin Suomalaisen kirjailijain yhdistys perustettiin vuonna 1975 ja samana vuonna aloitti toimintansa myös osuuskustantamo Finn-Kirja. Kirjoittajayhdistyksellä on *Liekki*-lehti ja suurimmillaan yhdistyksen jäsenmäärä on ollut 250, koostuen pääasiassa harrastelijakirjoittajista. Romaaneille on ollut tyyppillistä kodittomuuden, epävarmuuden ja ajelehtimisen kuvaukset. Henkilöt ovat yleensä työläisiä ja vähemmistöjen edustajia. Kirjallisuuden yhtenä valtalojina ovat olleet runot, joita on usein julkaistu siirtolaislehdissä.

Ensimmäisiä siirtolaiskirjailijoita oli Hannu Ylitalo, jonka teos *Saatanan suomalainen* ilmestyi vuonna 1972. Vuonna 1971 ilmestyi Margareta Keskitalon *Liukuhinnaballadi* ja Heikki Kekkonen *Ruotsin priha*. Omista kokemuksistaan kirjoitti myös Kalervo Kujala, joka oli ollut Ruotsissa sotalapsena. Hyvä kirjoittaja oli Hilkka Alm, joka oli muuttanut Ruotsiin jo vuonna 1947. Hänen pääteoksensa, vuosina 1981–1984 ilmestynyt kolmiosainen romaanisarja *Fjärran gröna ängar* kertoo Värmlandin metsäsuomalaisista. Yksi tunnetuimpia suomalaisia kirjailijoita on Antti Jalava, jonka pääteos *Asfalttikukka* ilmestyi vuonna 1980.

Nykykirjailijoista Ruotsissa tunnetuimpia ovat Mikael Niemi, jonka teos *Populärmusik från Vittula* ilmestyi vuonna 2000, ja Susanna Alakoski, jonka kirja *Sikalat* ilmestyi vuonna

2007. Muutamat kirjailijat ovat löytäneet kustantajan Suomesta. Tunnetuin näistä on Asko Sahlberg, joka on ollut kolmasti Finlandia-palkintoehdokkaana. Ruotsinsuomalaisten kirjailijoiden kärkijoukko on ollut suppea ja vain harvat heistä ovat päässeet suomalaisen tai ruotsalaisen lukijan tietoisuuteen.

Lopuksi

Suomalaista siirtolaiskirjallisuutta on ilmestynyt lähes kaikissa maissa, joihin on syntynyt pysyvää suomalaisasutusta. Kirjallisuus on syntynyt siirtolaisten omista tarpeista ja eri aikoina eri maissa. Loppujen lopuksi kysymys taitaa olla siirtolaisen halusta etsiä itseään. Romaanien lisäksi siirtolaiset ovat kirjoittaneet omaelämäkertoja, päiväkirjoja ja lyriikkaa. Teoksista suuri osa on ollut omakustanteita. Siirtolaiskirjallisuus on siirtolaisten syvimmän sielunelämän peili.

Myös Suomessa siirtolaiskirjallisuus on lievässä nousussa. Vuoden 2018 alussa on ilmestynyt kaksi hyvää siirtolaisromaania. Eeva Vuorenpään teos *Kaksi rantaa* on romaani New Yorkissa 1920-luvulla asuvasta 17-vuotiaasta maalaistyöstä, joka joutuu Suomessa käydessään vaikeiden valintojen eteen. Mai Tolosen romaani *Kupai nau – nähdään pian* kertoo puolestaan 1900-luvun alussa Amerikkaan lähtevän neljän siirtolaisen valinnoista ja kohtaloista. Kirjan on julkaisut Turussa vuonna 2012 toimintansa aloittanut kustantamo OK-kirja, joka on erikoistunut siirtolaisuuteen.

Edellä esitetty vei lopulta niin paljon aikaa, että Jounin kehuminen jää lyhyeen. Hänen toimintansa Siirtolaisuusinstituutin yhtenä avainhenkilönä on tuotu hyvin esiin aikaisemmissa puheenvuoroissa.

Jouni aloitti työnsä instituutissa syksyllä 1980 ja toimi viimeksi tietopalvelupäällikkönä. Jouni viihtyi täällä hyvin, koska ei hakeutunut muualle.

Meistä monille instituutti on ollut pitkäaikainen työpaikka. Siirtolaisuus on mielen-

kiintoinen ja kansainvälinen tutkimusaihe, ja instituutti syntyi aikoinaan suomalaisen yhteiskunnan tarpeista. Siirtolaisuusinstituutti on alusta lähtien ollut ajastaan edellä oma toimisen rahoituksen hankkimisessa. Lisäksi henkilökunnan välisiä hyviä suhteita on vaalittu. Olin instituutin johtajana yli 35 vuotta. Kerran minulta kysyttiin, kuinka monta alaista minulla oli. Vastasin siihen, että ei yhtään; kaikki ovat työtovereitani ja ystäviäni. Toivon, että sama henki jatkuu instituutissa myös tulevaisuudessa.

Lähteet

- Hopkins, Lea (2013). Maahanmuuttokirjallisuudesta siirtolaiskirjallisuudeksi. Pro gradu, Jyväskylän yliopisto.
- Ilmonen, Salomon (1930, 1932). *Amerikan suomalaisten sivistyshistoria*, osat I ja II. Hancock, Mich.: Suom.-lut. kustannusliikkeen kirjapaino.
- Into, Jaana (1996). Waikk´mä lennän lehden lailla, maissa vierais´ kuljeksiin: amerikkansuomalaisen kirjallisuusinstituution ja kaunokirjallisuuden kehitys ”suuren siirtolaisuuden” aikana. Pro gradu, Joensuun yliopisto.
- Koivukangas, Olavi (2017). *Juurilta siiville: Lastuja ladun varrelta*. Turku: OK-kirja.
- Koivukangas, Olavi (1997). Päivät Amerikassa – yöt Laihialla. Edistyksen Päivillä Helsingissä pidetty esitelmä, joka on julkaistu Tiedepolitiikka 1/98-lehdessä ja Electra-artikkelitietopankissa.
- Punta-Saastamoinen, Maija-Liisa (2010). *Australiansuomalaiset etsivät itseään: Kulttuurisen identiteetin määrittäminen australiansuomalaisessa kirjallisuudessa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 34. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Pynnönen, Marja-Liisa (1991). *Siirtolaisuuden vanavedessä: Tutkimus ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden kentästä vuosina 1956–1988*. Helsinki: SKS.

Ismo Söderling

Väestöpolitiikan dosentti, tietokirjailija
isoder@utu.fi

Juutalaiset ja tataarit Suomen näkymättöminä vähemmistöinä

Avainsanat: juutalaiset, tataarit, uskonto, ympärileikkaus, assimilaatio, kaksoisidentiteetti

Suomen perinteisinä vähemmistöinä pidetään juutalaisia ja tataareja. Juutalaisten muutot alkoivat 1800-luvulla, tataareiden taas saman vuosisadan loppupuolella. Tällä hetkellä juutalaisia on maassamme noin 1 800 henkeä, tataareja suunnilleen puolet em. luvusta. Kummallekin ryhmälle on tunnusomaista uskontoon liittyvät tavat, jotka ovat viime vuosikymmeniin asti säädelleet vähemmistöihin kuuluvien elämää. Nykyisin kummassakin ryhmässä solmittavista avioliitoista yli puolet on ns. seka-avioliittoja, jotka luovat haasteita yhteisöjen säilymiseen uskonnollisina yhteisöinä. Sitoutuminen kaksoisidentiteettiin on kummallekin ryhmälle osa niiden selviytymistarinaa.

Johdanto

Olen usein luennoillani tarkastellut maamme perinteisiä vähemmistöjä, tässä tapauksessa juutalaisia ja tataareja. Olen huomannut, että opiskelijoiden tietoisuus näistä lähes 200 vuotta maassamme asuneista etnisistä ryhmistä on sangen rajallinen. Koska kumpikin maahanmuuttajaryhmä pitää varsin matalaa yhteiskunnallista profiilia, ovat nämä vähemmistöt jääneet jossain määrin yhteiskunnallisen keskustelun ja tutkimuksen marginaaliin.

Artikkelissani teen katsauksen kummankin ryhmän maahanmuuttoon, elinvaiheisiin ja tulevaisuuteen Suomessa. Aineistonani on alan keskeinen kotimainen kirjallisuus. Täydentääkseni ja päivittääkseni kirjallisuudesta saamani tiedon, olen haastatellut kahta ta-

taareihin kuuluvaa informanttia henkilökohtaisesti ja kahta sähköpostitse. Juutalaisten kohdalta olen saanut huomattavan paljon yhteisöön liittyvää järjestömateriaalia, joten tätä artikkelia varten olen haastatellut vain yhtä juutalaiseen yhteisöön kuuluvaa henkilöä.

Saapuminen Suomeen

Mikäli satunnaiset varhaiset muuttajat jätetään pois tarkastelusta, on saapuminen Suomeen kummankin ryhmän kohdalla sidoksissa Suomen liittämiseen osaksi Venäjää. Juutalaisten muutto alkoi selkeästi varhaisemmin, sillä heitä saapui Suomeen Venäjän armeijan sotilaina jo 1820-luvulla. Juutalaisten asema muuttui Venäjällä voimakkaasti 1700-luvun lopulla Puolan jakojen seurauksena. Puolan juutalaisväestö joutui suurimmaksi osaksi Venäjän alamaiseksi. Tsaari Nikolai I halusi assimiloida juutalaiset venäläiseen yhteisöön. Eräs keino oli kutsua määrätty määrä juutalaisia poikia sotapalveluun.

Varuskuntapaikoissa keskimäärin 12-vuotiaiden juutalaispoikien sotilasura alkoi kuusivuotisella koulunkäynnillä, ja vasta sen jälkeen alkoi varsinainen sotaväki. Aluksi palvelus kesti 25 vuotta, mutta Aleksanteri II laski palvelusajan kuuteen vuoteen. Samoin vuonna 1858 säädettiin, että sotilaat saivat jäädä palvelusajan päätyttyä perheineen Suomeen – lähinnä palveluspaikkakunnalleen.

Koska palvelusaika aikaa myöten lyheni ja kotiutetut olivat siten entistä nuorempia, ai-

kaistui myös perheellistyminen. Tästä oli seurausena juutalaisyhteisön nopea kasvaminen. Maassamme oli kolme juutalaiskeskusta: vuonna 1870 Helsingissä asui 230, Viipurissa 175 ja Turussa 60 juutalaista. Luku kaksinkertaistui vuosisadan loppuun mennessä.

Suomalaiset viranomaiset ja poliitikot suhtautuivat 1800-luvulla juutalaisiin sangen nuivasti. Erityisesti pappissäädyn asenne senaatissa oli erittäin kielteinen johtuen opillisista näkemyseroista. Venäjällä oli 1880-luvulla juutalaisvainoja (pogromeja) eikä Suomi ollut tässä suhteessa paljon parempi. Niinpä vuonna 1890 Suomessa oli 1 017 juutalaista, mutta 1893 enää 720. Suomalaiset viranomaiset poistivat maasta pienenkin rikkeen tehneen juutalaisen. Tähän heillä oli mahdollisuus, sillä oleskelulupaa haettiin kuuden kuukauden välein. Juutalaisvastaisuutemme herätti kansainvälistäkin huomiota, ja Ruotsissa ja Yhdysvalloissa lehdistö puuttui asiaan Suomesta saamansa informaation perusteella. Maamme itsenäisyyttä ajaneet piirit halusivat rauhoittaa tilanteen, ja juutalaisvastaisuus hiipui 1900-luvun vaihteessa. Jonkinlaisena hyvityksenä sekä Helsingin että Turun kaupungit lahjoittivat tontit suunniteltuja synagogia varten ilmaiseksi. Helsingin synagoga valmistui vuonna 1906 ja Turun vuonna 1912.

Suomeen tulleet juutalaiset olivat lähes kaikki ns. ashkenasijuutalaisia, toisin sanoen itäisen Euroopan juutalaisia. Tunnusomaista Suomeen saapuneille oli ortodoksijuutalaisuus ja jiddishin kieli. Suomessa ortodoksijuutalaisuuteen liittyvät tiukat opilliset rajoitteet, mm. miesten ja naisten erottaminen toisistaan synagogassa ja heprean kielen käyttö toimituksissa. Naisten osallistuminen jumalanpalvelukseen oli vapaaehtoista. Sen sijaan heidän merkityksensä kotona pidettävissä tilaisuuksissa oli suuri. Ortodoksijuutalaisten piti osallistua jumalanpalvelukseen kolme kertaa vuorokaudessa. Tässä suhteessa käytännöt ovat Suomessa muuttuneet maalliseen suuntaan.

Suomeen tulleista *tataareista* käytetään nimitystä mishäärítataarit. Tataarien kieli on turkin kielelle läheistä sukua, ja mishääri on yksi tataarin kielen murre. Suomeen saapuneet tataarit asuivat ns. Sergatshin alueella, joka sijaitsee 500 km Moskovasta itään. Alueella harjoitettiin maanviljelystä, mutta kaupankäyntikin toi ison osan elannosta. Niukat sadot saivat miehet liikkeelle, ja Pietariin kertyi vähitellen tuhansien mishäärítataarien yhteisö. Kilpailu kaupan alalla oli kova. Kun Riihimäen – Pietarin rautatie valmistui vuonna 1870, oli tataareiden tie Suomeen auki. Tulijoita kohtasi ystävällinen väestö, joten pikkuhiljaa alkoi syntyä tataariyhteisöjä mm. Viipurin/Terijoen alueelle, Helsinkiin

ja Turkuun. Tataareiden tuloa helpotti sekin, että 1900-luvun alkuvuosina maassamme tunnettiin sekä poliittista että kulttuurista kiinnostusta suomensukuisiin kansoihin. Tällaisista olkoon esimerkkinä professorien Y. Jahnssonin ja G. J. Ramstedtin toiminta. Suomalaisen yliopistomiesten kiinnostus islamilaiseen vähemmistöön sekä yhteistyö ja ystävyyssuhteet helpottivat tuloa ja vahvistivat tulokkaiden itsetuntoa.

Vuonna 1900 maassamme laskettiin olevan vajaa 200 muslomia. Luku nousi nopeasti, sillä muslimien lukumääräksi vuonna 1910 ilmoitettiin 412 henkeä.

Asettuminen Suomeen

Sekä juutalaisille että tataareille työ ja yhteisöllisyys olivat tärkeitä. Elinkeinorajoitukset 1800-luvulla säätelivät kummankin ryhmän ammatteja. Tulijat hankkivat aluksi pääelan tonsa pienkaupalla, mm. kauppaamalla käytettyjä vaatteita. Juutalaiset ostivat erityisesti varakkailta suomalaisilta käytettyjä vaatteita, joita kunnostamalla saatiin hyväkuntoisia myytäviä. 1900-luvun alun jälkeen tori- ja kulkukauppa väheni, ja kumpikin yhteisö siirtyi kiinteisiin kaupparakennuksiin. Sekä Helsinkiin että Turkuun syntyi alueita, joissa paikalliset juutalaiset ja tataarit kävivät kauppaa. Juutalaiset rakensivat asuntonsa ja kauppansa lähelle synagogaa, jolloin hartauden harjoittaminen oli helpompaa: esimerkiksi Turussa juutalaisten kauppooja oli Läntisellä Pitkädulla ja Brahenkadulla. Kummankin ryhmän varallisuutta lisäsivät taitavan ja ahkeran kaupankäynnin ohella onnistuneet kiinteistökaupat. Asunnot ja liikkeet hankittiin kantakaupungeista. Esimerkiksi juutalaisten säännöt edellyttävät, että sapattina vältetään liikaa kävelyä. Tämä vaikutti myös asuntojen hankintaan läheltä synagogaa. Kaupunkien kasvaessa kiinteistöjen arvot nousivat, ja kiinteistöjä myymällä oli mahdollisuus vaurastua.

Juutalaiset ja tataarit arvostivat omaa kulttuuriaan ja koulutusta. Innolla perustettiin sekä tataarin- että hepreankielisiä kouluja ja tarhoja. Näihin liittyi myös kiistoja. Varsinkin tataareiden keskuudessa oli kieleen liittyviä näkemyseroja: osa halusi pitää opetuksen tataarin kielellä, osa taas halusi vaihtaa opetuskieliksi turkin. Samoin keskustelua käytiin arabiankielisen kirjoitusasun ja latinalaisten kirjaimien käytöstä. Juutalaisten keskuudessa käytiin keskustelua kielen vaihdosta ruotsista suomeen. Vielä 1930-luvulla lähes kaikki juutalaiset ilmoittivat kielteen ruotsin. Samalla vuosikymmenellä juutalaisen koulun kieleksi vaihtui suomi, ja vähitellen suomen keli valtasi alaa yhteisön keskuudessa.

Juutalaisten ja tataareiden myöhemmät sukupolvet eivät ole välttämättä omaksuneet isiensä kauppa-ammattia, vaan virta on vienyt koulutuksen kautta muihin ammatteihin. Kun 1900-luvun alussa lähes kaikki tataarit saivat elantonsa kaupankäynnistä, nykyisin vastaava luku on noin 10 %. Oletettavasti juutalaisten kohdalla kehitys on ollut saman-suuntainen.

Molemmat ryhmät suhtautuivat ns. seka-avioliittoihin erittäin ankarasti vielä toisen maailmansodan jälkeen: tuolloin avioituminen eriuskoisen – yleensä kristityn – kanssa merkitsi eristämistä yhteisöstä. Tilanne on kuitenkin nopeasti muuttunut. Tällä hetkellä kummassakin yhteisössä solmittavista avioliitoista yli puolet on seka-avioliittoja. Tämä on merkinnyt haastetta myös seurakunnille – kuka saa osallistua hartaustilaisuuksiin ja mil-lä ehdoilla? Toki kääntymisiä kristinuskosta juutalaisuuteen tai islamin uskoon tapahtuu avioliiton yhteydessä. Toisaalta on ollut myös havaittavissa, että ns. seka-avioliiton yhteydessä sovitaan, että yhteiset lapset liittyvät juutalaiseen tai islam-seurakunnan jäseneksi.

Maamme itsenäistymisen edisti pikaisesti kummankin vähemmistön kansalaisoikeuksia. Alkujaan hallitukselle tuli esitys "asetukseksi mooseksen- ja muhametinuskolaisten todistuksista". Eduskuntakäsittelyssä esitys muuttui, ja vain juutalaisia koskeva "laki mooseksenuskolaisista" tuli voimaan 12.1.1918. Laki mahdollisti juutalaisille Suomen kansalaisoikeuksien anomisen. Ensimmäisenä juutalaisena kansalaisuuden sai Moses Kotschak saman vuoden syyskuussa. Pari vuotta myöhemmin säädettiin laki "Ulkomaa-laisen ottamisesta Suomen kansalaiseksi", joka mahdollisti kansalaisuuden hakemisen myös tataareille. Ensimmäinen kansalaisuuden saanut muslimi oli Sadek Ainedtin. Hänet hyväksyttiin Suomen kansalaiseksi 7.6.1920. Tataarit kansalaistuivat sangen hitaasti, sillä esimerkiksi talvisotavuonna 1940 maassamme asuvista 743 muslimista vain 413 oli Suomen kansalaisia.

Nykytilanne ja tulevaisuus

Suomen juutalaisten seurakuntien keskusneuvoston vuoden 2009 vuosikertomuksen mukaan *juutalaisiin* seurakuntiin kuului tuolloin noin 1 800 henkeä. Heistä 1 188 oli Helsingin ja 119 henkeä Turun juutalaisen seurakunnan jäsenenä. Lisäksi seurakuntiin kuului n. 400 ulkomailla asuvaa henkilöä. Tämän lisäksi eri puolilla Suomea asui toista sataa israelilaista, mutta vain osa heistä kuuluu täkäläisiin seurakuntiin. Arvion mukaan juutalaisten lukumäärä vähenee noin 1 % vuodessa. Esimerkiksi Turun juutalaisen seurakunnan

jäsenmäärä on nykyisin (toukokuu 2018) 88 henkeä. Juutalainen jumalanpalvelus edellyttää, että tilaisuuteen ottaa osaa vähintään 10 konfirmoitua miestä. Tässä suhteessa tavoite ei aina ole täyttynyt, joten voimat ja yhteisöllisyys yritetään keskittää sapatti-tapaamisten ohella suuriin pyhiin kuten uuteenvuoteen ja sovituspäivään.

Tataareiden nykyisestä lukumäärästä esitetään erilaisia arvioita, jotka sijoittuvat 700–900 hengen välille. Pääosa tataareista asuu pääkaupunkiseudulla. Turusta arvioidaan asuvan noin 30 tataaria, joista haastattelu-hetkellä (toukokuu 2018) vain yhdeksän polveutui suoraan tataareista. Tataarit luopuivat Linnankadulla sijainneesta omasta rukoushuoneestaan kaksi vuotta sitten. Nyt turkulaiset käyvät Helsingissä Islam-talossa sikäli kun jaksavat – ikä verottaa tässäkin suhteessa.

Varsinkin tataareiden keskuudessa pessimismi oman etnisen ryhmän säilymisestä nousee esille sekä haastatteluissa että kirjallisuudessa. Tosin Helsingin seurakunta saa elinvoimaa, kun jotkut nuoret tataarimiehet hakevat puolisoita esi-isiensä mailta Venäjältä. Mielenkiintoista kuitenkin on, että nuorten tataareiden keskuudessa usko yhteisön elinvoimaan säilyy:

"Käyn satunnaisesti yhteisömme tapahtumissa, missä puhun kohtalaisen sujuvaa tataaria. Myös islam on elämässäni mukana. Pidän mm. paastoa Ramadan-kuukautena, en syö sianlihaa ja käyn rukoilemassa seurakuntatalolla vähintään uskonnollisina juhlapyhinä. Olen mielestäni hieman uskonnollisempi kuin ns. keskivertotataari.

Koska minusta äidin tehtävänä on kasvattaa lapsi omaan uskoonsa, onkin toden-näköistä, että kumppanini olisi ainakin muslimi. Näin ollen äidin uskonto periytyisi ns. automaattisesti ja tehtäväkseni jäisi opettaa lapsilleni tataaria. Kuitenkaan en sulje pois ajatusta muunlaisesta järjestelystä (esim. kristitty vaimo, joka hyväksyy lapsen muslimiksi kasvattamisen), kunhan nämä uskonto ja kieli periytyvät jälkikasvuilleni, mitä pidän velvollisuutenani.

Onnistuneessa kasvatuksessa luulisin lapsieni mieltävän itsensä yhtä tataareiksi kuin minäkin, koska olen varsin ylpeä juuristani. Ehkäpä jatkossa tataarin identiteettiä määrittänee enemmän kieli kuin uskonto, koska nykyään muslimeja on eri kulttuureista lähtöisin entistä enemmän Suomessa. Perinteisesti ainakin minulla kieli/kulttuuri ja uskonto ovat olleet identiteetissäni tasapainossa ja toisiinsa sidottuja." (Haastattelutieto, tataari, mies, noin 30-vuotias.)

Säilyttääkseen kielensä ja kulttuurinsa kumpikin ryhmä järjestää edelleen erilaisia leirikouluja ja iltapäiväkerhoja seurakuntiansa

jäsenten lapsille. Tataareiden kohdalla koulu- tus tapahtuu Träskkullassa entisessä Säästö- pankkiopistossa, jonka seurakunta on ostanut itselleen. Nykyisin kursseja kielessä ja kulttuu- rissa järjestetään myös vähemmän aktiiveille yhteisön jäsenille ja heidän lapsilleen. Näin toivotaan tataariyhteisön elinvoimaisuuden säilyvän. Mielenkiintoinen ilmiö tataareiden keskuudessa on se, että he eivät enää nykyi- sin hyväksy seurakuntansa jäseniksi muita muslimeja. Perjantairukoukset ovat avoimia kaikille muslimeille, mutta seurakunnan jäse- nyyks kuuluu vain Suomen tataareille.

Juutalaisilla on ollut perinteisesti aktiivis- ta kielen ja kulttuurin opetusta, jota edelleen annetaan synagogien tiloissa pari kertaa vii- kossa. Myös erilaisia lasten päiväkerhoryhmiä on jälleen perustettu. Juutalaisten ryhmää ovat vähentäneet runsaat muutot Israeliin vii- meisinä vuosikymmeninä, toisaalta Suomeen muuttaneet juutalaiset eivät välttämättä ole halukkaita liittymään tšekäläisiin seurakuntiin.

Yhteenveto

Juutalaiset ovat siis saapuneet maahamme selvästi aikaisemmin kuin tataarit. Kumpi- kin tarkasteltu ryhmä on haasteellisessa ti- lanteessa tulevaisuuden suhteen: yhteisöjen jäsenet maallistuvat, lapsilla pianotunti tai ratsastus saattaa nykyisin mennä uskonnolli- sen opetuksen edelle. Toisaalta aikuisten kiin- reen lisääntyminen, työpaineet ja asuminen etäällä uskonnollisista keskuksista vaikeutta- vat yhteisöjen elinvoimaisuuden säilymistä. Kummassakin ryhmässä painotetaan, että ne säilyvät jatkossakin vain kehittämällä kaksoi- sidentiteettiään: olemalla suomalaisia, mutta samalla juutalaisia tai tataareja.

Sekä haastatteluissa että kirjallisuudessa vilahti usein maininta, että ”meidän on elet- tävä maassa maan tavalla”. Kumpikin yhteisö onkin pitänyt varsin matalaa profiilia erilaisi- sa yhteiskunnallisissa tilanteissa. Ulkopolitiik- ka on jätetty kansallisten viranomaisten vas- tuulle ja usko demokraattisiin instituutioihin on vahva. Teurastus- ja ympärileikkauskysy- myksissä juutalaiset ja tataarit ovat tukeneet toistensa kantoja. Kummassakin yhteisössä nähdään mahdottomana, että poikien ympä- rileikkaus kiellettäisiin, sillä miehillä juutalai- suus tai islamilaisuus on täysin kytköksissä ympärileikkaukseen.

Vaikka uskonto erottaakin nämä vähem- mistöt, on myös henkilökohtaisia suhteita rakennettu. *”Sekä juutalaiset että tataarit tun- sivat toisiaan jo ennen Suomeen muutttoa, monella tataarilla oli jo tullessaan täällä juu- talaisia ystäviä. Ja kauppiaina he tunsivat ja kunnioittivat toisiaan”*, totesi haastateltavani (tataari, nainen, noin 55-vuotias).

Koska juutalaisissa on tataareihin verrattu- na enemmän lääkäreitä, suorittavat juutalaiset lääkärit usein myös tataaripoikien ympärilei- kauksen. Yhteistyötä harrastetaan myös Us- kot-foorumissa, jossa eri ryhmät säännöllises- ti keskustelevat heille tärkeistä uskonasioista. Molemmilla yhteisöillä on oma urheiluseu- ransa. Perinteiseksi on muodostunut joka toinen vuosi Helsingissä pelattava jalkapallon ystävyysottelu juutalaisen Makkabin ja tataa- reiden Yolduz-seuran välillä.

Tataariyhteisö on selvästi pienempi ja juu- talaisiin verrattuna uskonto ja siihen liittyvät käytännöt eivät sido heitä yhtä tiukasti yh- teen. Tataareiden keskuudessa toki ylläpide- tään edelleen ainakin vanhempien sukupol- vien toimesta perinteisiä tapoja ja käytäntöjä. Haastattelutilanteessa tarjottu vesilasi jäi juo- matta, sillä Ramadanin aikaan ravinnon naut- timinen ennen auringonlaskua on kielletty. Tataarin kieltä puhuu Suomessa jo seitsemäs sukupolvi. Uskonto ja kieli ovat jatkossakin voimakkaasti tataareja yhdistäviä tekijöitä. Toisaalta toki on mahdollista, että tulevat su- kupolvet enenevässä määrin erkaantuvat yh- teisöllisyydestä ja yhteinen vähemmistöhis- toria muuttuu enemmänkin kunkin perheen omaksi historiaksi. Näinhän on käynyt Suo- messa Karjalan evakoille: pari ensimmäistä evakkosukupolvea kokoontui muistelemaan yhteisiä aikoja Karjalassa. Ajan myötä evakko- jen jälkeläisille muistot Karjalasta ovat muut- tuneet kunkin omaksi perhehistoriaksi ilman yhteisöllisyyden tuomaa viitekehystä. Mut- ta kuten tämän artikkelin haastattelu osoitti, nuoretkin tataarisukupolvet ovat ylpeitä juu- ristaan ja haluavat pienenä yhteisönä säilyttää yhteytensä.

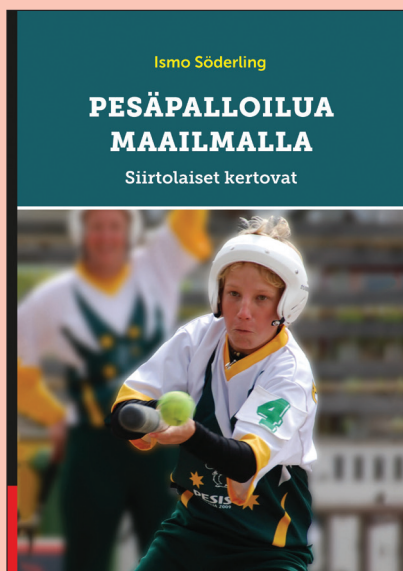
Toinen maailmansota osoitti, että juuta- laiset ja tataarit olivat valmiita antamaan uh- rinsa uuden isänmaansa edestä. Kumpikin ryhmä on saanut sangen rauhassa harrastaa itselleen tärkeitä uskonnollisia seremonioita ilman rasismia tai häirintää – heidät on täysin hyväksytty suomalaisiksi. Toivottavasti näin on jatkossakin.

Kitokset: Esitän lämpimät kiitokseni tutkija Kadriye Bedretdinille ja valtiotieteen maisteri Mikael Zewille heidän avustaan artikkelipros- sessin aikana.

Lähteet

- Bedretdin, Kadriye (2015). Tataarien kielen ja kirjallisuuden nykytilanne Suomessa. Riku Hämäläinen & Heikki Pesonen (toim.), *Koh- taamisia. Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta*, 310–319. Helsinki: Uskontiede, Helsingin yliopisto.
- Bedretdin, Kadriye (2011). Suomen tataarit kie- lllisenä ja kulttuurisena yhteisönä. Heidi

- Grönstrand & Kristina Malmio (toim.), *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisyydestä* 152–177. Helsingfors: Schildts Förlags Ab.
- Ekhölm, Laura (2005). Heikinkadun juutalaiset vaatekauppiat: juutalaiset tekstiilialan yrittäjät 1900-luvun alun Helsingissä. Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.), *Vieraat kulkijat, tutut talot*, 167–194. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Finlex: Laki ulkomaalaisen ottamisesta Suomen kansalaiseksi (33/1920). Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1920/19200033#saadoksen-nojalla>-annettu. Luettu 28.5.2018.
- Hasan, Janina Miriam (2012). Tilaa jumalanpalveluksille, opiskelulle ja kokoontumiselle. Synagogan merkitys Turun juutalaisille sadan vuoden aikana. Juhani Kostet & Marit Söderström (toim.), *Turun synagoga*, 51–62. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Halén, Harry (2011). Suomen tataarit. Kadriye Bedretdin (toim.) *Kirjoituksia Suomen tataareista*, 1–26. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.
- Kantor, Dan, Mindele London-Zweig & Simon Muir (toim.) (2006). *LeChaim! Kuvia Suomen juutalaisten historiasta*. Helsinki: Helsingin juutalainen seurakunta.
- Kurri, Kaarin (2012). Turun 100-vuotias synagoga. ”Tämä on varmaan Jumalan asuin-sija ja itse taivaan portti”. Juhani Kostet & Marita Söderström (toim.), *Turun synagoga*, 63–118. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Leitzinger, Antero (2011). Tataarit Suomessa. Kadriye Bedretdin (toim.), *Kirjoituksia Suomen tataareista*, 27–64. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.
- Leitzinger, Antero (2008). Marginaalimuslimit. Suomen muslimien kirjo 1970-luvun alkuun mennessä. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen, Marko (toim.), *Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*, 85–110. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leitzinger, Antero (2006). *Suomen tataarit. Vuosina 1868–1944 muodostuneen muslimiyhteisön menestystarina*. Helsinki: East-West books.
- Leitzinger, Antero (toim.) (1996). *Mishäärit – Suomen vanha islamilainen yhteisö*. Helsinki: Kirja-Leitzinger.
- Seela, Jacob (2012). Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi. Turun juutalaisen yhteisön elämää ensimmäisen vuosisadan aikana (1875–1975). Juhani Kostet & Marita Söderström (toim.), *Turun synagoga*, 11–50. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Torvinen, Taimi (1989). *Suomen juutalaisten historia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Turun juutalainen seurakunta (2018). Juutalaiset Suomessa, juutalaiset Turussa. Saatavilla: <http://www.jcturku.fi/fi/historia>. Luettu 27.5.2018.
- Zewi, Mikael (2018). Turun pieni juutalaisyhteisö on ollut osa Turkua jo toistasataa vuotta. Hakehila-lehti 1/2018–3/5778, 44–47.

Ismo Söderling

Pesäpalloilua maailmalla Siirtolaiset kertovat

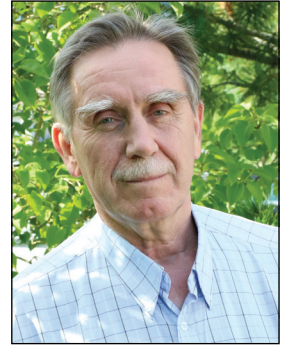
Suomesta on maamme itsenäisyyden aikana muuttanut ulkomaille lähes miljoona henkeä. Mukanaan he ovat vieneet pesäpallon, jota on pelattu ja pelataan edelleen useilla mantereilla. Kirjassa tarkastellaan maittain peliä ja myös siihen liittyviä kulttuurisia eroja.

Julkaisuja 15. Siirtolaisuusinstituutti 2017. 166 s.

Hinta 20 € + toimituskulut

Juha Tainio

Ruotsin Radion SR Sisuradion ”emeritustoimittaja”,
Verkostotutkija, Siirtolaisuusinstituutti
juha.tainio@utu.fi

Oskari Tokoin ensimmäisten Amerikan vuosien jäljillä

Avainsanat: amerikansuomalaiset, kaivosräjähdys, siirtolaisuus, Oskari Tokoi -seminaarit

Artikkeli perustuu Jouni Korkiasaaren juhlaseminaarissa pidettyyn esitelämään. Se käsittelee 100 vuotta sitten Suomen itsenäistymisen vaiheissa merkittävästi vaikuttaneen Oskari Tokoin nuorena miehenä tekemää ensimmäistä, liki 10 vuotta kestänyttä Amerikan ”reissua” 1800-luvun lopulla sekä sen innoittamana vuonna 2017 tehtyä ”Oskarin jalanjäljillä Amerikassa” -matkaa. Kävimme kahden viikon matkallamme paikoissa, joissa Oskari Tokoi nuorena miehenä työskenteli. Amerikan matkaa pohjustettiin Suomi 100-seminaareissa ja kansalaisopiston opintopiirissä ”Oskari Tokoi ennen ja jälkeen 1917”. Asiaan innostuivat vanhat kouluaikaiset kaverit, Oskari Tokoi Seura, Kannuksen kaupunki ja Siirtolaisuusinstituutti. Minut Tokoin jäljille johdattivat lapsuuteni muistot ja yhteisen syntymäkylämme tarinat sekä sukulaisuus.

Matkan syntysanat lausuttiin ylväästi Tarton yliopiston ”kohvikista”. Minut oli kutsuttu Akateemiseen Viron Inkeri-seuraan puhumaan inkeriläisistä, joita olin radiotyössäni Ruotsissa kohdannut. Me neljä – minä ja Jouni sekä Ville ja Heikki Marjomäki – söimme, istuimme iltaa ja kuuntelimme musiikkia.

Olin pyytänyt Tartoon mukaan luokkaverini Ville Marjomäen. Olin luvannut viedä hänet samalla Baldiskiinkin katsomaan sitä inkeriläisten pakolaisten Pöllukylän leiriä, Klogan juutalaisten tuhoamisleirin vieressä, jossa hänen äitinsä oli vuonna 1943 ennen laivausta Hankoon. Ville innostui ja otti mukaan veljensä Heikin. Jouni Korkiasaari oli tullut mu-

kaan Tarton matkalle yhtenä tarkoituksenaan tavata kaupungissa nykyisin asuva Kari Tarkiainen, jonka kanssa hän oli kirjoittanut vuonna 2000 valmistuneen *Suomalaiset Ruotsissa* -historiateoksen.

Tartossa Ville ja Heikki pyysivät Jounia selvittämään, minne heidän Amerikkaan lähtenyt isoisänsä Juho Oskari katosi.

Siirtolaisuusinstituutti ja Oskari Tokoi -projekti

Suomalaisten Amerikkaan muutto sai aikoinaan siivet, kun Pohjanmaan rata valmistui. Liikenne Kannuksen asemalta alkoi 1890-luvun alussa. Suomi 100 -juhlavuoden merkeissä kannattaa mainita, että Tokoin perheen 18 vuoden Suomen jakso alkoi paluumatkalla New Yorkista 3.5.1900. Helsinkiin tultiin 20 toukokuuta ja parin päivän päästä kolmen hengen perhe saapui Kannuksen asemalle. Tokoi kertoo muistelmissaan saapumisesta seuraavasti:

”Sunnuntaina pari päivää sen jälkeen oli Kannuksen asemalle kokoontunut tavallinen junaa ja sen jälkeen jaettavaa postia odottavien joukko. Kun junasta astui nuori mies kantaen lasta ja vaimo kantaen kasilaukkua, ei se herättänyt kenenkään huomiota. Ihmiset päättelivät kyllä vaatetuksesta ja varsinkin Amerikan-arkusta että tulijat olivat Amerikasta palaajia, mutta keitä, ei kukaan arvannut. Olihan paikkakunnalta niin paljon väkeä Amerikassa ja minäkin olin ollut siellä jo kymmenen

vuotta, joten olin jo jäänyt ihmisten mielistä. Kun en myöskään ollut etukäteen ilmoittanut tulostani, ei kukaan ollut osannut tulla vastaan.

Siirtolaisuustilastojen mukaan Toholampi oli suhteessa väkilukuun Suomen suurin Amerikkaan muuton kunta. Myös Lestijoki-laakso ja koko Pohjanmaa olivat siirtolaisuuden leimaamat. Sieltä on lähdetty maailmalle ja sinne on palattu. Tunnetuin siirtolainen, paluumuuttaja ja maanpakolainen oli Oskari Tokoi, Suomi 100 -juhlavuoden ja itsenäistymisen sankari sekä uhri. Hänen tiensä politiikan huipulle alkoi siirtolaisuuden kautta.

Missä hän kierteli, mitä oppi ja minkälainen Amerikka oli silloin, kun hän sinne meni? Miten ensimmäiset Amerikan vuodet vauhdittivat hänen urakehitystään? Näitä kysymyksiä pohdittiin KanTo-kansalaisopiston opintopiirissä ja Oskari Tokoi Seuran seminaareissa Kannuksessa. Niihin merkittäväällä panoksella osallistui myös Siirtolaisuusinstituutti ja erityisesti Jouni Korkiasaari, jonka tekemä näyttely "Kultaisten katujen maahan – Siirtolaisten matka Suomesta Pohjois-Amerikkaan" oli esillä Kannuksessa, Kokkolassa ja Ullavalla. Jouni kävi useita kertoja pitämässä luentoja Keski-Pohjanmaalla ja innostui Oskari Tokoista niin, että suunnitteli matkamme Oskarin jäljille.

Tokoin ensimmäisen Amerikan matkan maisemat olivat keskipohjalaisille tuttuja. Tämän hän kertoo kirjoissaan, joissa hän kuvaa, kuinka elämä keskilämmen preerioilla ja kaivoksissa oli kovaa ja vaarallista. Mitä muistoja näistä 150 vuoden takaisista siirtolaisista on jäljellä? Niistä otettiin selvää tutkimusmatkallamme Amerikkaan. Loppujen lopuksi Ville Marjomäki ei valitettavasti pystynyt matkaan osallistumaan, mutta Jouni Korkiasaari valokuvasi ja teki matkasta kertovan videon, Heikki Marjomäki kirjoitti matkapäiväkirjan ja minä otin kuvia sekä äänitin päivän kokemukset ja havainnot iltaisin käymissämme keskusteluissa. Näistä elementeistä syntyi Jounin juhlaseminaariin tekemä videofilmi.

Siirtolaisuusinstituutin tutkijana Jouni oli jo aikaisemmin käynyt lähes kaikissa keskeisissä pakoissa, joissa suomalaisia Amerikassa oli asunut ja asuu edelleen. Hänen oli helppo suunnitella mieleenpainuva 5 500 kilometrin reitti, jossa Villin Lännen sarjoista tutut maisemat avautuivat. Heikin isoisä Juho Oskari Marjomäki, Amerikassa John Oscar Maki, joka muutti sinne vuonna 1910 eikä koskaan palannut, löytyi Duluthin hautausmaalta. Toholammin Riuttasissa kasvaneille Ville ja Heikki Marjomäelle toisen isoisän mysteeri ratkesi näin Jounin avulla.

Tärkein johtolankamme matkalla olivat Oskari Tokoin kirjat. Niistä löytyi uskomatto-

man koskettavia ajankuvauksia, jotka avautuivat silmiemme eteen museoissa ja arkistoissa. Järkyttävin paikka oli Hannan kaivoskylän hautausmaa. Sinne oli haudattu ne liki 100 suomalaista, jotka kuolivat vuoden 1903 suuressa kaivosonnettomuudessa. Kaasuräjähdyksen jälkeen kaivos suljettiin. Oskari Tokoi kuvaa muistelmissaan, kuinka hän nuorena poikana muutamaa vuotta aiemmin oli töissä samassa kaivoksessa. Tuolloin siellä syttyi tulipalo, sattui "vähältä piti" -tilanne, mutta kuin ihmeen kaupalla kukaan ei silloin kuollut.

Kaivosräjähdys tapahtui vähän ennen Tokoin paluuta Suomeen. Vaikka kaivos tiedettiin vaaralliseksi, ei turvallisuutta parannettu. Tieto onnettomuudesta levisi pian myös Suomeen ja hyvin konkreettisella tavalla aina Kannukseen saakka. Keskikouluaikaisen parhaan kaverini, Matti Ruuskan, isoäiti jäi leskeksi tämän onnettomuuden seurauksena ja palasi kahden pienen lapsensa kanssa kotikyläämme. Myös Oskari Tokoin isä palasi Amerikasta kaivosonnettomuuden vuoksi. Näin Oskari kirjoitti isänsä päätöksestä tulla takaisin vuonna 1887:

"Isä oli työskennellyt Wyomingin valtiossa Almy'n n:o 4 hiilikaivoksessa ansaiten siinä kohtuullisen hyvin. Joulukuussa 1886 siellä tapahtui ankara kaasuräjähdyks, joka hävitti sillä kertaa koko kaivoksen ja tappoi kymmeniä kaivoskyläläisiä. Isä pelastui kuin ihmeen avulla. Mutta työpaikan menettäminen ja kaivoksen räjähdys muuttivat suunnitelmat niin että hän päätti palata Suomeen, siitä huolimatta, että oman talon hinta ei vielä ollut tullut kokoon. Ja niin hän aivan odottamatta saapui tammikuussa kotiin."

Vain neljä vuotta isän paluusta alkoi Oskari Tokoin siirtolaisuus. Vuonna 1891 tammikuun kylmänä ja myrskyisenä aamuna hän nousi Kannuksen asemalta sekatavarajunan kyytiin. Kokkolasta hän jatkoi matkustajajunalla Hankoon suuntana samat suuren keskilämmen hiilikaivokset, joissa isä ja setä olivat olleet talorahoja tienaamassa. Päätös lähteä siirtolaiseksi oli helppo, sillä mieltä olivat muokanneet 1800-luvun Amerikan tarinat jo lapsesta alkaen. Jokaisesta Keski-Pohjanmaan kylästä lähdettiin silloin Amerikkaan töihin ja talorahoja tienaamaan.

Oskari Tokoi sai tuntuman siirtolaiselämään jo pikkupoikana, kun hän oppi lukemaan ja kirjoittamaan. Kylän "ameriikanleskien" kirjurina, kuten hän itse itseään nimitti, hän auttoi kirjoitustaidottomia pitämään yhteyttä Atlantin yli. Amerikan suomalaisuuden dokumentointi alkoi siis jo poikavuosina, jatkui nuorena miehenä omakohtaisena kokemisena ja myöhemmin lehtimiehen työssä koko elämän ajan. Lisäksi hänestä tuli kirjailija kerätessään monivaiheisen elämänsä muis-

telmat kansien väliin seitsemänkymmentä vuotta täytettyään. Ne ovat kiinnostavaa luetavaa. Tokoi on pietistisen tarkasti kuvannut lapsuutensa keskipojhalaista maalaisyhteisöä siihen aikaan, kun itsenäistymisen siemen oli Suomessa itämissä. Tokoin kirjat ovat loistavaa opintomateriaalia ja ajankuvaa sukupolvien takaa. Professori Marja Lähteenmäki arvioi Tokoin olevan Samuli Paulaharjun vertainen kansanelämän kuvaaja.

Miten minä päädyin Oskari Tokoin jäljille?

Opin lukemaan ja kirjoittamaan samassa Tokoin kylässä Ylivirteellä Roikolan kansakoulussa, aivan Oskari Tokoin syntymäkodin vieressä. Amerikan tarinat ja Tokoi olivat elävä osa lapsuuttani. Kun kohtalon oikusta tai sen vääjäämättömällä ohjauksella ajauduin radiotoimittajaksi, valitsin ensimmäisen radiodokumenttini aiheeksi ”Oskari Tokoi – kotiseutunsa poika”. Kun eläkepäivät alkoivat 50 vuotta ensimmäisen reportaasini jälkeen ja Suomi täytti 100 vuotta, ryhdyin syventämään lapsuuteni muistoja. Oskari Tokoi oli jäänyt pois mielestäni vuosiksi, kun oma siirtolaisuuteni ja Ruotsin Radio veivät mukanaan.

Kun nyt Sisuradion emeritustoimittajana ja Siirtolaisuusinstituutin verkostotutkijana tarkastelen elämäni huomaa, että olen tavallaan kokenut 1900-luvun siirtolaisena samaa kuin Oskari Tokoi 1890-luvulla. Muutin ensimmäisen kerran Ruotsiin 1969. Silloin Suomen väkiluku väheni Ruotsiin muuton seurauksena, samoin tapahtui 100 vuotta sitten, kun Oskari Tokoi pakeni Suomesta ja päätyi toistamiseen Amerikkaan, nyt henkensä edestä maanpakolaisena.

Oskari Tokoi elätti itsensä suomenkielisen *Raivaaja*-lehden toimittajana 40 vuotta. Myös minä tein suomenkielisenä toimittajana töitä yhtä pitkän ajan Ruotsin Radiossa. Itsekin liityin heti ammattiyhdistykseen eli samantyyppiseen ”unioniin”, johon Oskari Tokoi liittyi Leadsin kultakaivoksilla Etelä-Dakotassa. Siellä hänestä tuli Unionin suomalainen luottamusmies. Lisäksi hän toimi myös raittiusseuroissa sihteerinä ja puheenjohtajana.

Tokoin raittiusseura-aktiivisuudesta minulla ei ollut mitään tietoa ennen Amerikan matkaamme. Tältäkin osin arvomaailmamme täsmää, sillä minäkin olen nykyään raitis. Ruotsin Radiossa olin myös ammattiyhdistysaktiivi ja monta vuotta yrityksen päätoiminen työsuojeluvaltuutettu. Tämä jakso elämässäni loppui, kun Ruotsiin syntyi uusi suomenkielinen ohjelmakanava P7 Sisuradio.

Silloin myös Jouni ilmestyi työpöytäni viereen Tukholman toimituksessa. Hänellä

oli meneillään *Suomalaiset Ruotsissa* -kirjan kirjoittaminen yhdessä Kari Tarkiaisen kanssa. Samaan aikaan minä väänsin ohjelmasarjaa juuri valmistuneen graduni ja Ragnar Lassinantin ensimmäisten suomenkielisten radio-ohjelmien pohjalta. Siitä alkoi yhteistyömme, joka jatkui luontevasti, kun Ismo Söderlingin kanssa sovittiin, että digitalisoin ja lahjoitan omat äänitteeni Siirtolaisuusinstituutin arkistoon. Ruotsin Radion luvalla lahjoitukseen sisältyivät myös Sisuradion Haaparannan ”kellarin” nauhat sekä Lassinantin ohjelmien CD- ja digikopiot. Samalla minut hyväksyttiin verkostotutkijaksi.

Tästä alkoi yhteistyömme uusi vaihe. Vauhtia sille antoi Suomi 100 -juhlavuosi, jolloin järjestin ”Oskari Tokoi ennen ja jälkeen 1917” -seminaarisarjan ja -opintopiirin. Tokoin nimi nousi muutenkin ”haamun tavoin” esiin merkittäväksi historialliseksi hahmoksi. Jopa viimeisen Suomessa 1682 noitana poltetun ja mestatun lohtajalaisen nimi oli Kalle Tokoi, sama kuin Oskarin isän, mutta näiden välillä ei ole sukulaisuutta. Yhdistävänä tekijänä on Lohtajan pitäjän Tokoin kylä ja kuolemantuomiot. Kallen kohdalla tuomio pantiin täytäntöön. Oskari, kaksi kertaa kuolemaan tuomittu sosialisti, sen sijaan sai elää. Hänen elämänsä vaiheet koukuttivat enemmän kuin noita-Tokoin.

Myös Jouni innostui tehdessään luennon Kannuksen seminaariin Oskarin Tokoin ensimmäisistä Amerikan vuosista. Niin syntyi matkamme, joka saamastamme palautteesta päätellen oli hyvin onnistunut. Me matkalaiset olemme siitä tietenkin samaa mieltä.

Lähteet

- Kultaisten katujen maahan – Siirtolaisten matka Suomesta Pohjois-Amerikkaan (2017). Siirtolaisuusinstituutin näyttely.
- Marjomäki, Heikki & Korkiasaari, Jouni (2018). *Amerikassa 2017. Juho Oskari Marjomäki ja Oskari Tokoin jalanjäljillä*. Matkapäiväkirja. Kuvitettu ja painettu omakustanne.
- Oskari Tokoi – Suomi 100 -seminaarien esitelmät (3) Kannuksessa vuonna 2017.
- Tokoi, Oskari (1947). *Maanpakolaisen muistelmia*. Helsinki: Tammi.
- Tokoi, Oskari (1949). *Amerikansuomalaisia*. Helsinki: Tammi
- Tokoi, Oskari (1953). *Lapsuuteni muistoja I*. Kannus: Keski-Pohjanmaan Maakuntaliitto.
- Tokoi, Oskari (1955). *Lapsuuteni muistoja II*. Kannus: Keski-Pohjanmaan Maakuntaliitto.

Reino Kero

Emeritusprofessori, Turun yliopisto

Siirtolaisuuden tutkijana Turun yliopistossa

Avainsanat: tutkija, yliopisto, siirtolaisuus, urakehitys

Lähden liikkeelle 1940-luvun loppupuolesta, jolloin olin vielä pikkupoika. Joku kysyy nyt ja ihan aiheellisesti, mitä tekemistä alle kymmenvuotiaalla pojalla oli siirtolaisuuden tutkimisen kanssa? Ja vastaus on: Tekeminen oli haaveilemista, turkismetsästäjäksi Kanadaan lähtemistä.

Pienellä pojalla eli minulla oli lupa osallistua 1940-luvun puolivälissä oravajahtiin, ei yksin mutta naapurin isännän apurina. Meillä oli toimiva työnjako: Ensinnäkin meillä oli kohtalaisen hyvä koira – Suomen pystykorva, joka pennusta lähtien erikoistui oravien etsimiseen ja haukkumiseen. Minä taas olin hyvä kiipeämään puuhun, johon ammutuksi tullut orava useinkin kuoli. Minun roolini oli oravan noutaminen puusta. Naapurin isäntä oli joukon johtaja. Hän tunsu metsät, ja hänellä oli tietenkin haulikko. Parhaina päivinä ”osasomme” saalisti yli 20 oravaa.

Monien vuosien ajan olin vain apuri. Mutta olin apuri, jolla oli suuria suunnitelmia: kun vartun, lähden turkismetsästäjäksi Kanadaan. Valmistelin tulevaisuutta lukemalla kaiken mitä asiasta oli kirjoitettu. Vammalan kaupunginkirjastossa alan luettavaa ei tosin ollut paljon.

Aika kului, ensin alakoulussa, sitten yläkoulussa, keskikoulussa, lukiossa ja syksystä 1960 lähtien Turun yliopistossa, jossa minusta parin vuoden kuluttua tuli siirtolaisuuden tutkija.

Siirtolaisuuden historia oli lähes 40 vuoden ajan Turun yliopiston yleisen historian painopistealue, josta valmistui pro gradu -tutkielmia, liseniaattitutkielmia ja väitöskirjo-

ja enemmän kuin miltään muulta historian alueelta. Toinen painopistealue oli Itämeren piirin historia. Se jäi kuitenkin pahasti siirtolaisuustutkimuksen jalkoihin.

Siirtolaisuuden historia oli siis Turun yliopiston yleisen historian painopistealue – projekti, jonka piti tuottaa laaja itse tehtyyn tutkimukseen perustunut yleisesitys jokaisesta Suomen kaukosiirtolaisuuden kohdealueesta, sen siirtolaisuudesta.

Entä sitten? Syksyllä 1963 sain kutsun opiaineen johtajan professori Ville Niitemaan vastaanotolle. Ilman sen kummempia esipuheita Niitemaa ilmoitti, että sinä teet väitöskirjasi kotimaakuntasi Satakunnan amerikkansiirtolaisuudesta. Mitä minä siihen? Vastasin luultavasti ”Jaaha”, en sen enempää. Professorin sana oli siihen aikaan rinnastettavissa Jumalan sanaan, jota ei sopinut kyseenalaistaa. Tein – kuten käskettiin – liseniaattitutkielmani Satakunnan Amerikan siirtolaisuudesta, mutta väitöskirjaani kaappasin mukaan kaikki muutkin Suomen maakunnat.

Siirtolaihistorian tutkimusprojekti oli Ville Niitemaan ideoima. Mistä hän idean oli saanut? Luultavasti idea syntyi akateemikko Eino Jutikkalan tapaamisen yhteydessä. Jutikkala oli Niitemaan hyvä ystävä – tai ystävä ainakin – ja syksyllä 1963 Jutikkalan oppilas Anna-Leena Toivonen sai valmiiksi väitöskirjansa Etelä-Pohjanmaan Amerikan siirtolaisuudesta. Ja Niitemaa ei halunnut luovuttaa koko Suomen siirtolaisuutta Jutikkalalle. Niin Suomen siirtolaiustutkimuksen ”pelastaminen” tuli minun tehtäväkseni.

Olin assistenttina ja apurahan nauttijana syksystä 1963 lähtien pitempään kuin kukaan toinen Turun yliopiston yleisen historian oppiaineessa, eli päätoimisesti jonkinlaisessa tutkimustyössä vuonna 2002 tapahtuneeseen eläkkeelle lähtöni asti. Minulla oli onni saada apurahoja yksi toisensa jälkeen. Ja kun olin syntynyt tekemään työtä, valmistui tutkimuksiakin toinen toisensa jälkeen: Väitöskirja oli valmis vuonna 1974 ja sitten syntyi kirja suurin piirtein joka toinen vuosi.

Tällä hetkellä on valmiina noin 15 kirjaa, joista pääosa liittyy siirtolaisuuden historiaan. Lähitulevaisuudessa ilmestyy vielä yksi kirja, joka ei liity siirtolaisuuteen. Sillä on työotsikona "Mullan alle". Kirja kertoo erilaisista kotiseutuuni Tyrvääseen liittyvistä asioista, joista yksi on hautauskulttuuri. Ja tähän minun "tuotantoni" luultavasti loppuu.

Aikaa, jolloin olin siirtolaisuuden historian tutkijana Turun yliopistossa, voinee luonnehtia jonkinlaiseksi suomalaisen yliopistomaailman murroskaudeksi. Vanhat yliopistot alkoivat kasvaa nopeasti, ja uusia perustettiin. Niinpä kun sain vuonna 1963 ensimmäisen työpaikkani, oli Turun yliopiston yleisen historian oppiaineessa vain yksi assistentti, yksi lehtori ja yksi professori. Ja lisäksi vielä tutkijoita. Tänä päivänä professorejakin on kolme.

Ollessani assistentti, lehtori, professori ja lopuksi tiedekunnan dekaani sain vaikuttaa paljonkin oppiaineeni ja tiedekunnankin kehitykseen. Ehkä tärkein ja kauaskantoisin tehtäväni oli tutkimusaiheiden ideointi. Onnistuin siinä vähintään hyvin. Siirtolaisaiheisia pro gradu -tutkielmia valmistui minun virassaoloaikani noin 60, ja muutamaa lukuun ottamatta opiskelijat saivat tutkielmansa aiheen minulta. Kesken jääneitä siirtolaisuushistoriaan liittyneitä tutkimuksia lienee ollut vain yksi. Muistan aiheen ja opiskelijan vielä hyvin: Opiskelija karkasi Tampereelle, ja hänen tutkimuksensa Pohjois-Amerikan IWW-läisistä (IWW, Industrial Workers of the World -ammattiliitto) on nyt noin 50 vuotta myöhemmin yhä kesken.

Tutkimuskohde eli suomalaiset siirtolaiset ovat olleet hajallaan eri puolilla maailmaa. Lähdeaineistokin on ollut pahasti hajallaan. Toki minulla oli yhden suomalaisen maakunnan siirtolaisuutta tutkiessani mahdollisuus saada lähes kaikki tarvitsemani lähdeaineisto Turun maakunta-arkistoon tai historian laitokselle. Jos joku olisi lähtenyt tekemään väitöskirjaa yleensä Suomen siirtolaisuudesta, olisi lähdetilanne ollut paljon hankalampi.

Jossain määrin toimiva ratkaisu olikin koota siirtolaisuushistorian tutkimusarkisto Turkuun. Lähtökohdina olivat vuodet 1967–1968.

Silloin lähetettiin Pohjois-Amerikkaan tuhansia kyselylomakkeita, joilla koottiin henkilötietoja siirtolaisista, ja pyydeltiin myös esimerkiksi amerikansuomalaisten järjestöjen pöytäkirjoja, kirjeitä jne. Keruun tuloksena onnistuttiin saamaan suuri kokoelma pöytäkirjoja ja tuhansia lomakkeita, joissa oli siirtolaisten elämäkertatietoja ym.

Olen varsin ylpeä siirtolaisuushistorian tutkimuksen menestystarinasta ja osuudestani tässä työssä Turun yliopistossa. Tähän "tarinaan" kuuluu ehdottomasti vielä yksi lisä: mukana oli myös muutama tutkijan alkuperä, joissa oli professoriainesta. Niinpä kun kiitelen ja kehuun omaa panostani, on samalla mainittava myös nimet Keijo Virtanen, Auvo Kostainen ja Arja Pilli, Olavi Koivukangas ja Olavi Lähteenmäki. Kolmella ensin mainitulla yliopiston virkaura huipentui professuuriin – Keijo Virtasella jopa yliopiston rehtorin virkaan. Keijon suursaavutus projektissa oli valtava siirtolaisuushistorian lähdeaineiston mikrofilmaustyö, jonka hän teki lähinnä vaimonsa kanssa Yhdysvalloissa ja Kanadassa.

Olavi Koivukangas oli Siirtolaisuusinstituutin perustaja ja johtaja. Koivukankaan tutkimussektori oli Australia. Tässä yhteydessä on paikallaan oikaista professori Vilho Niitemaan kertomus Siirtolaisuusinstituutin perustamisesta. Niitemaa kertoi aikanaan, että hän perusti instituutin Keron työpaikaksi, mutta Kero alkoi "ryppyillä", jolloin hän antoi Instituutin Koivukankaalle. En tiedä, kenen idea Instituutin perustaminen oli – Niitemaan? Koivukankaan? Ei kuitenkaan minun ideani eikä Instituuttia minua varten oltu perustamassa.

Kostiaisen siirtolaisista oli amerikkansuomalaisen vasemmistoradikalismien tutkiminen, Arja Pilli (Himanen) kirjoitti kanadansuomalaisesta sanomalehdistöstä, Alpo Juntunen puolestaan Siperiaan hakeutuneista. Olavi Lähteenmäen väitöskirjatyö jäi kesken, mutta minä toimitin postuumiksi julkaisuksi hänen lisensiaattityönsä, joka oli tasoltaan hyvä väitöskirja. Eero Kuparinen erikoistui Afrikan siirtolaisuuden historiaan. Ja tulevaisuus näyttää, millaisena tutkijajoukon nuorin eli Johanna Leinonen näkee Suomesta lähteneet siirtolaiset.

Jäin eläkkeelle 16 vuotta sitten. Aktiivisin siirtolaisuushistorian tutkimus loppui Turun yliopistossa näihin aikoihin. Alex Huhdan väitöskirja Yhdysvaltain suomalaisista vasemmistoradikaaleista ilmestyi kuitenkin vasta viime vuonna. Ja toki on mahdollista, että joku saa valmiiksi siirtolaisuushistorian liittyvän väitöskirjansa vielä myöhemminkin. Varsinainen "projekti" on kuitenkin ohi.

Kaksi uutta Suomen Akatemian hanketta Siirtolaisuusinstituuttiin

1. Johanna Leinonen

Erikoistutkija, dosentti
johlei@utu.fi

2. Eveliina Lyytinen

Erikoistutkija, D.Phil.
evlyyt@utu.fi

Johanna Leinonen on väitellyt historian alalta Minnesotan yliopistossa Yhdysvalloissa 2011. Hän on myös Turun yliopiston monikulttuurisuuden tutkimuksen dosentti. Parhaillaan Leinonen toimii Siirtolaisuusinstituutin erikoistutkijana Suomen Akatemian rahoittamassa, vastaava tutkija Marja Tiilikaisen johtamassa hankkeessa "Perheen erossaolo, maahanmuuttotilanne ja arjen turvallisuus: Haavoittuvien maahanmuuttajien kokemuksia ja strategioita" (2018–2021).

Eveliina Lyytinen on työskennellyt vuodesta 2015 lähtien Siirtolaisuusinstituutissa erikoistutkijana yhteispohjoismaisessa Coming of Age in Exile (CAGE) -projektissa tutkien pakolaistaustaisten nuorten koulutuksen ja työelämän kokemuksia Suomessa. Hän on väitellyt vuonna 2014 Oxfordin yliopistosta kongolaisien kaupunkipakolaisten suojelusta Ugandassa.

1. Hanke pakolaismatkoista käynnistyy Siirtolaisuusinstituutissa syksyllä 2018

Suomen Akatemia myönsi minulle huhtikuussa 2018 viisivuotisen akatemitutkijan rahoituksen hankkeeseen, jossa tutkin pakolaismatkamuistoja vuonna 1944 Karjalasta paenneiden evakkojen matkakertomuksissa sekä 1990-luvun alussa tai 2015–2016 Suomeen saapuneiden pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kertomuksissa. Valitsin ajanjaksot tutkimukseen, koska ne edustavat merkittäviä ajanjaksoja Suomen pakkomuuttohistoriassa. Hankkeeni "Pakolaismatkalla: Vertaileva tutkimus pakkomuuton narratiiveista" alkaa syyskuussa 2018 ja päättyy elokuussa 2023.

Viime vuosina pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden matkat Eurooppaan ovat olleet

taajaan media- ja poliittisten keskustelujen aiheena. Keskustelut kuitenkin keskittyvät pakolaismatkojen aiheuttamiin jännitteisiin Euroopassa, ja pakolaisten omat kokemukset usein vaarallisesta matkasta ovat jääneet pitkälti huomiotta. Pakolaismatkaa on myös tutkittu suhteellisen vähän kansainvälisestikin. Näin on siitäkin huolimatta, että matkakokemuksella voi olla lähtemätön merkitys pakolaisen elämälle ja kotoutumiselle uuteen maahan.

Käsittelen pakolaismatkaa tutkimuksessani elämänkaaren murroskohtana, jota määrittävät sen tilaan ja aikaan kietoutuvat merkitykset. Lisäksi tutkin pakolaismatkaa fyysisesti, emotionaalisesti, sosiaalisesti ja

materiaalisesti koettuna. Matkaa tehdään fyysisissä tiloissa, läpi tiettyjen reittien ja hyödyntäen eri kulkuvälineitä. Ajallisesti matkaa luonnehtivat liikkeen ja paikallaan pysymisen periodit sekä vaihtelevat kulkunopeudet. Matkakokemus on myös sidoksissa siihen historialliseen ja yhteiskunnallis-poliittiseen kontekstiin, jossa se tapahtuu. Lisäksi matka on ruumiillinen ja emotionaalinen kokemus, johon vaikuttavat keskeisesti ennen matkaa ja matkan aikana muodostetut sosiaaliset siteet sekä niihin limittyvät valtasuhteet. Materiaalisilla objekteilla, kuten valokuvilla, asiakirjoilla ja kännyköillä, voi olla suuri merkitys matkan aikana, ja ne voivat myös toimia muistamisen välineinä myöhemmissä elämänvaiheissa. Näen tutkimuksessani pakolaismatkan myös muisteltuna kertomuksena: pakolaiset kertovat matkastaan jälkeensä, ja matkakokemus linkittyy menneisyyden lisäksi myös nykypäivään ja tulevaisuuteen. Matkakokemuksia voidaan täten lukea vastakertomuksina nykypäivän pakolaismatkaa stigmatisoiville julkisille keskusteluille.

Vertailamalla näitä kolmea periodia Suomen pakkomuuttohistoriassa tutkimukseni tuottaa empiiristä ja teoreettista tietoa vähän tutkitusta aiheesta. Sen hypoteesina on, että pakolaismatkan tutkimuksella voidaan tuottaa tärkeää tietoa pakolaisen integraatioon keskeisesti vaikuttavasta elämänvaiheesta. Tutkimuksen tuottamasta tiedosta on siis hyötyä alan tutkijoiden lisäksi myös eri tavoin pakolaisten kanssa työskenteleville asiantuntijoille.

Tutkimuksen tavoitteet ja sijoittuminen tutkimuskenttään

Tutkin hankkeessani viittä teemaa: 1) miten pakolaiset itse muistelevat ja käsitteellistävät matkansa; 2) matkan ajalliset ulottuvuudet; 3) matkan paikkaan sidotut merkitykset; 4) ennen matkaa tai sen aikana syntyneet sosiaaliset suhteet ja niihin kietoutuneet valtasuhteet; ja 5) matkan ruumiilliset, tunneperäiset ja materiaaliset ulottuvuudet.

Yhteiskuntatieteellistä ja humanistista siirtolaisuuden tutkimusta luonnehtii perinteisesti taipumus keskittyä paikallaan olon konteksteihin (nk. *sedentary bias*) eli siirtolaisuuden syihin ja seurauksiin lähtö- tai kohdemaiissa. Sama pätee pitkälti Suomessa tehtyyn pakolaistutkimukseen. Ylirajaisuuden eli transnationalismin tutkimus on 1990-luvulta lähtien tuonut esiin siirtolaisten lähtö- ja kohdemaiden välisiä taloudellisia, sosiaalisia, poliittisia, viestinnällisiä ja perheyhteyksiä. Tästä huolimatta varsinainen ylirajainen liike lähtö- ja kohdemaiden välillä on jäänyt varsin vähälle huomiolle. Ihmissaantieteen piirissä kehitetty nk. liikkuvuuden tutkimuksen paradig-

Kuva: Kevin Janvier 2011.

ma (*mobilities paradigm*) korostaakin nimenomaan liikkeen – tai pikemminkin liikkeeseen liitettyjen merkitysten – tutkimuksen tarvetta.

Hankkeeni tuo maantieteen piirissä kehitetyn liikkuvuuden tutkimuksen vuoropuheluun historian tutkimukselle ominaisen ajan ja ajallisuuden analyysin kanssa. Kysyn hankkeessani, mitä tapahtuu pakolaismatkalla lähtö- ja kohdemaiden välillä. Yleisesti ottaen siirtolaisuuden tutkimuksessa priorisoidaan kansallisvaltioiden rajoja ja usein myös pitkiä maantieteellisiä etäisyyksiä ylittävää muutto-liikettä. Samalla kuitenkin suurin osa maailman pakolaisista muuttaa vain lyhyitä matkoja maansa sisällä tai naapurimaahan. Tutkin hankkeessani matkoja niin lyhyemmällä (Karljalan evakot) kuin pidemmällä (1990-luvulla tai 2015–2016 saapuneet pakolaiset ja turvapaikanhakijat) maantieteellisillä välimatkoilla.

Yhdistän siis tutkimuksessani pakolaismatkan tilallista ja ajallista analyysiä. Vaikka siirtolaisuus usein implisiittisesti ymmärretään ajalliseksi prosessiksi, joka koostuu useista toisiaan seuraavista vaiheista (esim. lähtö, saapuminen, kotoutuminen, kansalaisuuden saaminen), aikaa tai ajankulkua on harvoin hyödynnetty analytyttisenä kategoriana siirtolaisuustutkimuksessa. Liikkuvuuden tutkimuksessa on kiinnitetty jonkin verran huomiota ajan ja tilan kokemuksiin siirtolaismatkan aikana. Muuttoliike – oli se sitten vapaaehtoista tai pakon vuoksi tapahtuvaa – ei ole alituista: erilaiset maantieteelliset ja ihmisten rakentamat esteet, valtioiden rajat sekä ihmisten liikkumista kontrolloivat viranomaiset ja instituutiot saattavat usein hidastaa tai kokonaan pysäyttää liikkeen. Liikkuvuuden tutkimusta luonnehtii kuitenkin tietynlainen historiattomuus: koska huomio kiinnittyy helposti globalisoituvan maailman kiihtyvään liikkeeseen, liikkuvuuden kokemukset menneisyydessä ovat jääneet vähälle huomiolle. Tämän hankkeen lähtökohtana onkin, että pakolaismatkaan keskeisesti liittyvän tilan ja paikan kokemus (*missä matkaa tehdään*) kietoutuu olennaisella tavalla yhteen aikaan ja ajan kulkuun liittyvien merkitysten kanssa (*milloin ja kuinka nopeasti matkaa tehdään*). Lisäksi matkakokemus on sidoksissa siihen

yhteiskunnallis-historialliseen kontekstiin, missä matka tapahtuu.

Ajallisuus tulee tutkimuksessani ilmi myös siten, että ymmärrän pakolaismatkan tutkimuksessani muistelukerrontana. Pakolaismatkasta kerrotaan jälkikäteen, vuosia tai jopa vuosikymmeniä matkan jälkeen. Viime vuosina on ilmestynyt useita kiinnostavia tutkimuksia, jotka tuovat yhteen siirtolaisuuden tutkimuksen ja muistitutkimuksen näkökulmia ja menetelmiä. Pakolaisia on kuitenkin harvemmin tutkittu muistitoimijoina (*mnemonic agents*). Hyödynnän tutkimuksessani tätä käsitettä ja näen pakolaiset aktiivisina toimijoina, jotka kertomalla matkastaan jäsentävät omaa menneisyyden pakolaiskokemustaan ja sen vaikutusta nykyisyyteensä ja tulevaisuuteensa. Kun pakolaiset kertovat matkastaan, he luovat sille oman määrittelynsä, ja tämä määrittelmä voi olla laiveampi kuin itse fyysinen matka lähtömaasta kohde- maahan. Vaikka fyysinen matka on päättynyt, emotionaalinen tai henkinen matka voi edelleen jatkua. Pyrinkin tutkimuksessani antamaan tilaa pakolaisten omille määrittelyille pakolaismatkasta ja täten teoretisoimaan pakolaismatkan käsitettä induktiivisesti.

Liikkuvuuden tutkimuksessa on painotettu liikkuvuudelle reunaehtoja asettavien valtasuhteiden huomioon ottamista. Ei ole itsestään selvää, kuka kykenee jättämään kotimaansa, ja miten, milloin, missä ja millä nopeudella matkaa pystytään tekemään. Erityisesti pakolaisuudessa valtasuhteiden merkitys on ilmeinen. Analysoin pakolaismatkoja tiloina, joissa erilaiset valtasuhteet tulevat näkyviksi, ja jotka voivat toisintaa tai muuntaa valtasuhteita. Hyödynnän tutkimuksessani intersektionaalista lähestymistapaa. Tarkastelen, miten eroja ja hierarkioita tuottavat kategoriat, kuten esimerkiksi sukupuoli, ikä, luokka-asema, uskonto, etnisyys tai seksuaalisuus, vaikuttavat pakolaismatkokokemukseen ja sen muistoon. Lisäksi pakolaisen status muuttaessa vaikuttaa keskeisellä tavalla matkokokemukseen: tutkimuksen kohteena onkin eri statuksilla muuttaneita. Tärkeä analyttinen kategoria tulee siis olemaan status matkan aikana.

Aineisto ja eettiset näkökohdat

Laadullinen tutkimusaineistoni koostuu arkistomateriaalista ja narratiivisista haastatteluista. Tutkin Karjalan evakoiden matkokokemuksiin liittyviä arkistokokoelmia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) Kansanrunousarkistossa ja teen narratiivisia haastatteluja 1990-luvun alkuvuosina saapuneiden somali- ja jugoslaviaalaistaustaisten pakolaisten kanssa sekä vuosina 2015–2016 saapuneiden irakilaisien ja afganistanilaisten kanssa.

SKS:n kokoelmat käsittävät evakkomatkokertomusten lisäksi muun muassa valokuvamateriaalia. Kokoelmat on kerätty eri aikakausina liittyen erilaisiin aineistonkeruuprojekteihin, joita ovat toteuttaneet SKS ja erilaiset Karjala-seurat. Otan huomioon evakkomatkokertomusten sidonnaisuuden niiden keruuhetkeen aineistoni analyysissa. Pyrin myös löytämään vielä elossa olevia Karjalan evakkoja haastatteluja varten.

Hyödynnän tutkimuksessani narratiivista haastattelumenetelmää. Haastatteluihin osallistuvat ovat täysi-ikäisiä miehiä ja naisia, jotka ovat saapuneet Suomeen joko kiintiöpakolaisina tai turvapaikanhakijoina. Tavoitteenani on tehdä noin 60–70 haastattelua pääkaupunkiseudulla ja Turussa. Valitsin tutkimukseeni narratiivisen metodin, koska se antaa haastateltaville tilaa muodostaa oman matkaa kuvaavan kertomuskaarensa.

Eettiset kysymykset ovat tutkimukseni keskiössä, koska käsittelemäni aihepiiri on sensitiivinen ja haastatteluihin osallistuvat ryhmät haavoittuvia. Otan eettiset kysymykset huomioon tutkimuksen suunnittelussa, toteutuksessa, analyysissa ja tutkimustuloksia julkaistaessa. Ennen haastatteluja pohdin tarkkaan tutkimukseni mahdolliset riskit tutkittaville. Selvitän tutkimukseen osallistuvilla henkilöillä perusteellisesti tutkimuksen tavoitteet ja aineiston käyttö- ja julkaisutavat. Pyydän heiltä kirjallisen tai suullisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta. Haastateltavat voivat koska tahansa vetäytyä tutkimuksesta tai olla vastaamatta tiettyihin kysymyksiin tai teemoihin. Tulen myös jatkuvasti reflektoimaan omia rooliani ja omia rajoitteitani haastattelutilanteessa, erityisesti mikäli haastattelu tuo pinnalle erityisen traumaattisia muistoja. Tällaisissa tilanteissa keskeytän haastattelun ja annan tietoa tahoista, joiden kautta haastateltavat voivat saada ammattimaista tukea.

Lähteet

- BenEzer, Gadi (2002). *The Migration Journey: The Ethiopian Jewish Exodus*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- BenEzer, Gadi & Roger Zetter (2014). Searching for Directions: Conceptual and Methodological Challenges in Researching Refugee Journeys. *Journal of Refugee Studies*, 28 (3), 297–318.
- Buil, Carla & Melissa Siegel (2014). Destination Europe: Afghan Unaccompanied Minors Crossing Borders. Spyros Spyrou & Miranda Christou (eds.), *Children and Borders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 99–113.
- Creet, Julia & Andreas Kitzmann (eds.) (2011). *Memory and Migration: Multidisciplinary Ap-*

- proaches to Memory Studies. Toronto: University of Toronto Press.
- Cresswell, Tim (2010). Towards a Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28 (1), 17–31.
- Düvell, Franck, Anna Triandafyllidou & Bastian Vollmer (2010). Ethical Issues in Irregular Migration Research in Europe. *Population, Space and Place*, 16 (3), 227–239.
- Gill, Nick, Javier Caletrio & Victoria Mason (2011). Introduction: Mobilities and Forced Migration. *Mobilities*, 6 (3), 301–316.
- Glynn, Irial & J. Olaf Kleist (eds.) (2012). *History, Memory and Migration: Perceptions of the Past and the Politics of Incorporation*. Houndmills, Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
- Griffiths, Melanie, Ali Rogers & Bridget Anderson (2013). Migration, Time and Temporalities: Review and Prospect. *COMPAS Research Resources Paper*. Saatavilla: https://www.compas.ox.ac.uk/media/RR-2013-Migration_Time_Temporalities.pdf. Luettu 25.5.2018.
- Iqbal, Hannah (2016). *Precarious Journeys: Exploring the Stories of Young People Seeking Asylum*. PhD Dissertation, Cardiff University.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2009). The Mobilities of Forced Displacement: Commemorating Karelian Evacuation in Finland. *Social & Cultural Geography*, 10 (5), 545–563.
- Lyytinen, Eveliina (2017). Refugees' "Journeys of Trust": Creating an Analytical Framework to Examine Refugees' Exilic Journeys with a Focus on Trust. *Journal of Refugee Studies*, 30 (4), 489–510.
- Malkki, Liisa H. (1995). Refugees and Exile: From "Refugee Studies" to the National Order of Things. *Annual Review of Anthropology*, 24 (1), 495–523.
- Nardone, Mariana & Ignacio Correa-Velez (2016). Unpredictability, Invisibility and Vulnerability: Unaccompanied Asylum-Seeking Minors' Journeys to Australia. *Journal of Refugee Studies*, 29 (3), 295–314.
- Palmberger, Monika & Jelena Tošić (eds.) (2016). *Memories on the Move: Experiencing Mobility, Rethinking the Past*. London: Palgrave Macmillan.
- Pentikäinen, Marja (2005). *Loputon matka: Vietnamlaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta*. Työpoliittinen tutkimus 274. Helsinki: Työministeriö. Saatavilla: <https://multikult.files.wordpress.com/2008/05/loputon-matka-vietnamlaisien-ja-somalialaisten-kertomuksia-pakolaisuudesta-tutkimus.pdf>. Luettu 25.5.2018.
- Savolainen, Ulla (2015). *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka: Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Sheller, Mimi & John Urry (2006). The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A*, 38 (2), 207–226.
- Söderström, Ola ym. (2013). Introduction: Of Mobilities and Moorings: Critical Perspectives. Ola Söderström ym. (toim.), *Critical Mobilities*. London: Routledge, 1–21.
- UNHCR (2015). *Global Trends: Forced Displacement in 2015*. UNHCR. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/uk/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html>. Luettu 25.5.2018.
- Urry, John (2007). *Mobilities*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.

2. Taisteleva tutkimus turvapaikanhakijoiden karkotettavuudesta

Suomen Akatemia myönsi minulle tutkija-tohtorirahoituksen kolmivuotiselle tutkimushankkeelle (1.9.2018–31.8.2021). Tässä hankkeessa tehdään taistelevaa tutkimusta liittyen turvapaikanhakijoiden karkotuksiin. Viime vuosina karkotettavien eli karkotusuhana alla elävien kirjo ja määrät ovat kasvaneet Suomessa johtuen turvapaikanhakijoiden määrän lisääntymisestä ja sitä seuranneesta kiristyneestä lainsäädännöstä ja politiikasta. Karkotuksiin liittyvä tutkimus Suomessa on kuitenkin vielä vähäistä ja alan kriittistä tutkimusta tarvitaan lisää yhteiskunnallisen keskustelun, päätöksenteon ja kansalaisaktiivisuuden tueksi.

Tutkin taistelevan toimintatutkimuksen menetelmin karkotuskoneiston lainsäädän-

nöllistä ja poliittista kehitystä, karkotuksiin liittyvää sosiaalista ja institutionaalista (epä) luottamusta sekä turvapaikanhakijoiden karkotusmatkoja. Hanke vastaa tarpeeseen tehdä tutkimusta, jossa karkotettavien toimijuus tunnustetaan ja jota tuetaan myös kansatutkijuiden kautta. Tutkimus on monitieteinen yhdistäen ihmis- ja oikeusmaantieteen sekä luottamus- ja pakolaistutkimuksen ajattelua.

Tutkimushankkeen tavoitteet

Tuotan yhdessä hankkeeseen osallistujien kanssa rohkeita yhteiskunnallisia, teoreettisia ja metodologisia avauksia turvapaikanhakijoiden karkotettavuudesta. Ensinnäkin

hanke tarjoaa kriittistä tieteellistä tietoa Suomen karkotuslainsäädännöstä ja -politiikasta sekä viranomaiskäytännöstä. Tälle on suuri tarve, sillä Suomeen on viime vuosina syntynyt aiempaa laajempi karkotettavien turvapaikanhakijoiden joukko, joiden maasta poistaminen on hallituksen ja viranomaisten prioriteetti. Voidaan puhua uudenlaisen karkotuskoneiston synnystä ja tutkimus tämän koneiston kehityksestä on ensiarvoista. Luottamuksen kysymykset liittyvät vahvasti juuri karkotuksiin. Hankkeessa tutkitaan sekä sosiaalista että institutionaalista (epä)luottamusta osana karkotuksia. Lisäksi hanke vastaa tarpeeseen ymmärtää turvapaikanhakijoiden karkotusmatkoja paremmin. Ajallisesti ja tilallisesti monitahoisia matkoja analysoidaan Suomen rajojen sisällä ja ulkopuolella.

Toiseksi hanke on tieteellisesti innovatiivinen, sillä siinä kehitetään karkotustutkimuksen käsitteistöä tuomalla uudenlaista teoreettista ajattelua alan tutkimukseen. Analysoin turvapaikanhakijoiden karkotettavuutta kolmesta teoreettisesta viitekehystä käsin: oikeusmaantieteen, luottamuksen ja pakolaismatkan tutkimuksen lähtökohdat mahdollistavat uusia teoreettisia läpimurtoja. Kyseiset avaukset takaavat myös vahvan tieteellisen perustan hankkeen toimintatutkimukselliselle otteelle.

Kolmanneksi keskeinen tavoitteeni on soveltaa ja kehittää taistelevan tutkimuksen metodologioita karkotustutkimuksessa. Taisteleva tutkimus viittaa kantaaottavaan, toimintalähtöiseen ja osallistavaan tutkimusotteeseen. Suomessa pakolaisalan toimintatutkimusta ja etenkin karkotustutkimusta on tehty toistaiseksi vähän. Koska pakolaistutkimuksen keskeinen periaate on kyseenalaistaa politiikasta omaksuttuja kategorisointeja ja saada aikaan positiivista muutosta, on taistelevan tutkimuksen metodologioiden soveltaminen erittäin suositeltavaa. Tavoitteena on siten edistää inhimillistä ja ihmisoikeuksia kunnioittavaa karkotuspolitiikkaa.

Karkotukset ja karkotustutkimus

Turvapaikanhakijoiden karkotus Suomesta on noussut viime aikoina yhteiskunnallisen keskustelun, politiikanteon ja lainsäädäntömuutosten keskiöön. Vuoden 2018 alkupuolella noin 1 500 lainvoimaisen kielteisen turvapaikkapäätöksen saanutta henkilöä odottaa karkotusta, mutta osaa heistä ei käytännössä pystytä palauttamaan. Pakkopalautukset ovat vaikeita etenkin Irakiin, Afganistaniin ja Somaliaan, joista valtaosa turvapaikanhakijoista tulee. Emme useinkaan tiedä, mitä karkotettaville tapahtuu karkotusmatkan aikana ja sen jälkeen.

Koska hallitus on linjannut kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden tehokkaan ja laajamittaisen karkottamisen yhdeksi ulkomaalaishallinnon päätavoitteeksi, näkyy tämä kiristynyt karkotuspolitiikka ja -käytäntö myös lisääntyneenä vastarinnan aktivistitoimintana. Suomessa käydään keskustelua siitä, tuleeko karkotettavien piilottelu kriminalisoida ja aiheuttavatko aktivistien mielenilmaukset lentokentillä turvallisuushukkaa. Samalla kysytään, voiko virkavalta pakkopalauttaa turvapaikanhakijoita maihin, joita viranomaiset pitävät turvallisina, mutta jotka ovat kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja asiantuntijoiden arvioiden mukaan turvattomia. Tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa keskusteluun, päätöksentekoon ja kansalaisaktiivismin kaivataan kipeästi alan tieteellistä tutkimusta.

Kansainvälinen ja suomalainen karkotustutkimus on keskittynyt tarkastelemaan karkotuksia pääosin kolmesta perspektiivistä, jotka ovat karkotettavien haavoittuvuus, valtioiden karkotuskoneiston kehitys ja erilaisten ihmisten määrittely karkotettaviksi. Karkotus nähdään alan tutkimuksissa, ei vain ihmiskärsimyksen, vaan myös laajamittaisen rakenteellisen poliittis-taloudellisen ja maahanmuuton hallinnan ilmentymänä. Koska alan tutkimus on keskittynyt karkotettavuuden rakenteelliseen analyysiin, on viime aikoina esitetty kritiikkiä, jonka mukaan tutkimuksesta on kadonnut perustavanlaatuisen ymmärrys karkotettavien aktiivisesta toimijuudesta. Yhdistän tässä hankkeessa institutionaalista ja rakenteellista analyysia yksilöiden ja yhteisöjen toimijuuden tutkimukseen.

Taisteleva tutkimus ja tutkimusetiikka

Teen tutkimusta yhdessä "aktivistien" kanssa. Käytän termiä aktivisti kuvaamaan niitä henkilöitä (karkotettavia, turvapaikanhakijoita, paperittomia, pakolaisia, muita ulkomaalaistaustaisia ja kantasuomalaisia), jotka osallistuvat inhimillisemmän turvapaikkapolitiikan puolustamiseen ja karkotuksia koskevaan kansalaistoimintaan. Aktivisteilla voi olla eri yhteiskunnallisia ja ammatillisia positioita. Hankkeen alussa neuvottelen aktivistien kanssa siitä, mitä käsitettä minun tulisi käyttää heihin viitattessani, sillä he eivät välttämättä koe olevansa aktivisteja vaan kenties pikemminkin vapaaehtoisia tai kansalaisaktiiveja.

Yhteistyötä tutkimukseen osallistuvien löytämiseksi tehdään etenkin kahden eri turkulaisen verkoston kanssa. Verkostot ovat *We see you* -yhdistys, jonka tavoitteena on inhimillisempi turvapaikkapolitiikka sekä Suomen Valkonauhaliiton *Kaikkien naisten talo* -hanke, joka toiminnassaan kohtaa paperittomia sekä sen uhan alla eläviä ihmisiä,

keskittyen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien naisten ja heidän perheidensä kokonaisvaltaiseen tukemiseen. Tutkimukseen sisällytetään tarpeen mukaan aktivisteja myös edellä mainittujen verkostojen ulkopuolelta.

Hankkeessa toteutetaan yhteensä kuusi aktivistityöpajaa, joissa on koulutusta ja joissa tutkimusta työstetään yhdessä aktivistien kanssa. Muita aineistonkeruumenetelmiä ovat mm. yksilöhaastattelut, ryhmäkeskustelut, osallistuva havainnointi ja valokuvaus sekä luova kirjoittaminen.

Eettiset kysymykset ovat tutkimuksen kannalta keskeisiä, sillä karkotus on aiheena erittäin sensitiivinen niin poliittisesti kuin henkilökohtaisesti. Tutkimukselle haetaan eettinen ennakoarvointi Turun yliopiston eettiseltä toimikunnalta. Pakolaistutkimukseen liittyy aina vaara siitä, että tutkijan ja tutkittavan väliset valta-asetelmat ovat epäsymmetriset. Tässä tutkimuksessa puretaan tällaista asetelmaa luomalla kanssatutkijuutta aktivistien kanssa, joista osa on turvapaikanhakijoita ja pakolaisia. Hankkeen suunnasta keskustellaan yhdessä siihen osallistuvien aktivistien kanssa ja tarpeen mukaan esimerkiksi aineistonkeruusuunnitelmaa muutetaan riskien välttämiseksi. Tiedotan tutkimuksesta avoimesti eri aktivistikanavilla ja reflektoin omaa tutkija-aktivistipositiotani hankkeen eri vaiheissa. Osallistavaan tutkimukseen liittyy eettisiä haasteita myös suhteessa anonyymiteettiin ja luottamuksen rakentamiseen kanssatutkijoihin. Tutkimusetiikka otetaan huomioon myös hankkeen julkaisuissa ja aineistonhallinnassa.

Tutkimushankkeen tuotokset ja kansainväliset tutkijavierailut

Hankkeen tuotoksina syntyy yhteensä kuusi kansainvälistä vertaisarvioitua artikkelia ja yhdessä aktivistien kanssa kirjoitettuja populaaritekstejä (mm. kannanottoja, blogitekstejä ja mielipidekirjoituksia). Kirjoitan jokaisesta englanninkielisestä artikkelista suomenkielisen tutkimustiedotteen tai blogitekstin ja pidän Siirtolaisuusinstituutissa kaikille avoimia esitelmää artikkelien tuloksista. Hankkeen tuloksia esittelen populaaritapahtumissa ja tiedellisissä konferensseissa.

Parin kuukauden mittaisia kansainvälisiä tutkijavierailuja teen mm. Tukholman yliopistoon (professori Shahram Khosravi), Uppsalan yliopistoon (professori Don Mitchell), Coventryn yliopistoon (professorit Mike Hardy ja Heaven Crawley) ja Exeterin yliopistoon (professori Nick Gill). Hankkeen kansainvälisenä mentorina toimii myös professori De Genova Yhdysvalloista. Hanke huipentuu aktivistien kanssa yhdessä suunnittelemaamme lop-

Karkotuksiin liittyvä kannanotto Helsingin Rautatien torin mielenilmauksessa keväällä 2017. Kuva: Eveliina Lyytinen.

puseminaariin, jonne kutsun kansainvälisiä pääpuhujia sekä suomalaisia viranomaisia ja päättäjiä.

Lähteet

- Anderson, Bridget, Matthew Gibney & Emanuela Paoletti (2010). Citizenship, Deportation and the Boundaries of Belonging. *Citizenship Studies*, 15 (5), 547–563.
- De Genova, Nicholas (2016). Detention, Deportations, and Waiting: Toward a Theory of Migrants Detainability. *Global Detention Project Working Paper*, No. 18. Saatavilla: <https://www.globaldetentionproject.org/wp-content/uploads/2016/12/De-Genova-GDP-Paper2016.pdf>. Luettu 20.9.2017.
- De Genova, Nicholas & Nathalie Peutz (toim.) (2010). *The Deportation Regime. Sovereignty, Space and the Freedom of Movement*. London: Duke University Press.
- Ellis, Basia D. & Henderikus J. Stam (2017). Cycles of deportability: Threats, fears, and the agency of 'irregular' migrants in Canada. *Migration Studies*, doi: <https://doi.org/10.1093/migration/mnx049>.
- Gravelle, Matthew, Antje Ellermann & Catherine Dauvergne (2013). Studying Migration Governance from the Bottom Up. Anderson, Bridget, Matthew Gibney & Emanuela Paoletti (toim.), *The Social, Political and Historical Contours of Deportation*. London: Springer.
- Horsti, Karina (2017). Unjust to everyone? Responses to deportation of asylum seekers in Finland. *Open Democracy*. Saatavilla: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/karina-horsti/injustice-to-everyone-moral-responses-to-deportation-of-asylum-seekers-in-finland>. Luettu 14.9.2017.
- Könönen, Jukka & Niina Vuolajärvi (2016). Karkotuskoneiston keskeyttämät elämät. Viitanen, Kaisa & Katja Tähjä (toim.) *Karkotetut*. Helsinki: Schildts & Söderströms, xx–xx.
- Suoranta, Juha & Sanna Ryyänen (2014) *Taisteleva tutkimus*. Helsinki: Into.

Pasi Saukkonen

Erikoistutkija, dosentti
Helsingin kaupungin tietokeskus
pasi.saukkonen@hel.fi
<https://pasisaukkonen.wordpress.com/>

Kätteleminen, jalkapallo ja oluenjuonti

Opetushallituksen teettämän tuoreen kyselyn mukaan suhtautuminen monikulttuurisuuteen vaihtelee nuorten keskuudessa niin sukupuolen kuin äidinkielen mukaan. Monikulttuurisuuden lisääntymiseen suhtautui myönteisesti vajaa kuusikymmentä prosenttia ruotsinkielisistä vastaajista ja naisista/tytöistä. Sen sijaan suomenkielisistä alle puolet ja miehistä/pojista vain noin kolmannes koki monikulttuurisuuden lisääntymisen kiinnostavana tai innostavana.

Noin joka toisen nuoren miehen tai pojan mielestä monikulttuurisuuden lisääntyminen ei kuitenkaan herätä sen kummempin myönteisiä kuin kielteisiääkään tunteita. Välinpitämätön, tai rauhallinen, suhtautuminen asiaan on yleistä myös muissa vastaajaryhmissä. Se tuntuu yllättävältä monikulttuurisuudesta käytävän keskustelun ajoittaista kiihvautta vasten tarkasteltuna. Onko monille suomalaisille nuorille monikulttuurisuus yksinkertaisesti uusi normaali, jonka kanssa eletään?

Tällaisten kyselytutkimusten kohdalla jään kuitenkin aina miettimään, mitä vastaajat ajattelevat lomaketta täyttäessään. Monikulttuurisuus on monitulkintainen käsite. Se voidaan ymmärtää monella eri tavalla, eikä kaikilla merkityksillä välttämättä ole edes mitään tekemistä "kulttuurin" kanssa. Monikulttuurisuudesta yleisesti voidaan olla jotain mieltä, mutta arjen kohtaamiset ja sosiaaliset tilanteet tuottavat siihen uusia näkökulmia. Ne voivat yllättää sekä monikulttuurisuuden kannattajan että vastustajan.

Brysselin-matkallani nappasin tapani mukaisesti jo Zaventemin lentokentältä paikallisen De Standaard-sanomalehden. Seuraan De Standaardin verkkoversiota kännykkäni kautta, mutta paperista lehteä luen harvakseltaan. Tämä huhtikuinen viikonloppunumero oli kuin minua varten laadittu, täynnä maa-hanmuuttoa ja monikulttuurisuutta koskevia korkeatasoisia kirjoituksia. Lehteä lukemalla saattoi kurkistaa siihen, mitä monikulttuurisuus Belgian Flanderissa tänään tarkoittaa ja miten siitä puhutaan.

Noiden päivien poliittisesti vakavin monikulttuurisuuskiista ei koskenut suoraan maa-hanmuuttajia, vaan yhtä Flanderin ja etenkin Antwerpenin kaupungin vanhimmista vähemmistöistä. Edessä olivat kuntavaalit, ja paikalliset kristillisdemokraatit kosiskelivat ehdokkaaksi ultraortodoksista hasidijuutalaista Aron Bergeriä. Siitä syntyi kuitenkin skandaali, kun Berger ilmoitti kieltäytyvänsä uskontonsa vuoksi kättelemästä naisia. Hänen mukaansa se olisi väärin, epäkunnioittavaa, hänen vaimoaan kohtaan. Muutamien päivien soutamisen ja huopaamisen jälkeen Berger vetäytyi ehdokkuudestaan.

Metakka oli nytkin melkoinen, ja lehden kolumnistin Paul Goossensin tavoin voimme vain vavisten kysyä, minkälaiseen myllytykseen asianomaiset olisivat joutuneet, jos kyseessä olisikin ollut potentiaalinen muslimiehdokas. Toisaalta tekee myös mieli kysyä, olisiko tapaus Aron Berger noussut näihin mittasuhteisiin ilman viime vuosien

kiistoja islamin arvomaailmasta, kulttuurisista käytännöistä ja uskonnon asemasta eurooppalaisissa yhteiskunnissa? Ehkä eroa kättelelykulttuurissa olisi aikaisemmin katsottu läpi sormien.

Filosofi Patrick Loobuyckiin nojaten Goossens painottaa, että meidän on haettava yhteiskuntiimme tilaa "tolkulliselle sopeutumiselle". Tärkeä huomio. Kun kaikkea ei voida sallia, mutta toisaalta kaikkea ei myöskään voi kieltää, jäljelle jää sallitun tai vähintään siedetyn alueen määrittäminen. Tuolla alueella toteutuu monikulttuurisen yhteiskunnan kulttuurin vapaus, jonka on syytä olla mahdollisimman laaja.

Goossensin mukaan maahanmuuttajilta ja erilaisten vähemmistöjen edustajilta voidaan perustellusti odottaa lakien noudattamista. Mutta vaatimus yksisuuntaisesta sopeutumisesta yhteiskunnan kaikkiin oletetusti yhteisiin arvoihin ja normeihin johtaa helposti kohtuuttomuuksiin ja epätarkoituksenmukaisiin toimiin. Loobuyck toteaa puolestaan kirjassaan *Samen leven met gezond verstand*, että käyttökelpoinen raja oikeutetun ja ei-oikeutetun vaatimuksen välillä menee siinä, voidaanko tietyn säännön, tavan tai käytännön takaa löytää moraalinen vai käytännöllinen perustelu.

Jos normi on moraalisesti perusteltu, siitä ei voi joustaa. Hän mainitsee tästä esimerkkinä moniavioisuuden ja pakkoavioliittojen kiellot sekä oppivelvollisuuden. Mutta jos asia on puhtaasti käytännöllinen, vapaassa yhteiskunnassa ei pidä pakottaa kaikkia yhteisöjä ja yksilöitä samaan muottiin. Se ei ole oikea tapa elää järkevästi yhdessä moniarvoisessa yhteiskunnassa.

Eron tekeminen näiden kahden perustelukategorian välillä ei tietenkään aina ole yksinkertaista. Monissa kysymyksissä joudutaan punnitsemaan erilaisia motiiveja, taustatekijöitä sekä seurauksia ja vaikutuksia. Tervehtimiseen liittyvät kulttuuriset käytännöt ovat arjen banaaleimpia asioita, mutta niiden taakse kätkeytyy moraalisia arvostelmia, joiden punnitseminen toisiaan vasten voi johtaa kimurantteihin kysymyksiin.

Lukemani lehden kiinnostavin monikulttuurisuusjuttu käsitteli kuitenkin urheilua ja alkoholia, tarkemmin olutta ja jalkapalloa. Vilvoorde on nopeasti kasvava – ja etnisesti ja kulttuurisesti moninaistuva – pikkukaupunki

Brysselin kupeessa. Belgian marokkolaistaustaisten perustama jalkapalloseura SC Vilvoorde pyrkii olemaan eri väestöryhmiä yhteen kokoava sosiaalinen hanke, jossa vanhemmat ja lapset tapaavat toisiaan ja tutustuvat toisiinsa. Tähän tarkoitukseen se sai myös kunnalta tukea.

Homma meni kuitenkin jokin aika sitten pahasti pieleen. Jalkapalloseuran johto päätti, että klubikahvilassa ei enää myydä alkoholia. Keskusteluilmapiiri meni sakeaksi syytöksistä islamille alistumisesta ja shariaan pakottamisesta. Kentän laidalla on pidetty aggressiivisia mielenosoituksia. Paikallisen urheilutoimenjohtajan mukaan kaikilla pitää olla oikeus juoda mitä lystää. "Minä olen kasvanut jalkapallon kanssa, ja aina on ottelun jälkeen tuoppi olutta juotu."

Alkoholitarjoilun kieltäminen ei välttämättä edistä seuran tavoitteita sillanrakentajana. Reaktio tuntuu kuitenkin ylimitoitetulta, eikä sekään auta väestöryhmiä lähestymään toisiaan vuoropuhelun merkeissä. Mitähän, jos jokin kantaflaamien seura olisi tehnyt vastaavan päätöksen, olisiko silloin oltu yhtä ärhäkkäästi oluenjuontia puolustamassa? Alkoholien myynnin rajoittamista tällaisessa paikassa voidaan nimittäin hyvin perustella myös kansanterveydellisillä ja kasvatuksellisilla syillä. Itse asiassa näin teki myös SC Vilvoorde.

Loobuyckiin nojaten on kuitenkin selvää, että alkoholienmyyntiin pakottamiselle lasten urheiluseuran kahvilassa ei ole mitään moraalisia perusteluita. Näin ollen SC Vilvoordella pitäisi olla täysi vapaus päättää asiasta itsenäisesti, eikä kunta saisi vähentää tukeaan seuralle tällä perustelulla. Päätös ei välttämättä edistä lyhyellä aikavälillä väestöryhmien integroitumista, mutta sen pitkän keston seurauksia ja vaikutuksia kannattaisi odottaa kärsivällisesti.

Ehkä seura alkaisi jossain vaiheessa hoidella kantaflaameista mukaan niitä, jotka ovat kyllästyneet nousuhumalassa lapsensa lahjakkuudesta meuhkaaviin öykkäreihin. Tai voisi myös käydä niin, että nuoremmat polven marokkolaistaustaiset alkaisivat toivoa oluenmyyntiä takaisin. Tutkimusten mukaan Euroopan nuoret muslimit poikkeavat vanhemmistaan monissa uskonnon harjoittamisen ja islamin normien mukaisen käytöksen kysymyksissä. Myös alkoholi maistuu enemmän.

Antero Leitzinger

Tutkija, VTT
Maahanmuuttovirasto
antero.leitzinger@migri.fi

Pro Patria alienigeni – Isänmaamme puolesta kaatuneet ulkomaalaiset

Sunnuntaisuomalainen 8.4.2018 kertoi korpraali Feyzi Alejeffin kaatumisesta Syvärillä, omaisten julkaiseman kuolinilmoituksen sanoin ”oikean asian puolesta”. Hän oli yksi monista Suomen itsenäisyyden puolesta kaatuneista muslimeista, vaikka ei ollut Suomen kansalainen.

Kirjoissa ja TV-dokumenteissa on kerrottu ulkomailta varta vasten Suomeen sotimaan tulleista vapaaehtoisista, joita tuli jo talvisotaan varsinkin Ruotsista, Tanskasta ja Britannista sekä värvättiin jatkosotaan virolaisista pakolaisista ja inkeriläisistä sotavangeista. Osalla kuten amerikkansuomalaisilla saattoi olla kaksoiskansalaisuus, osalla vihollismaan Neuvostoliiton (liekö ollut Britanniankin?) kansalaisuus. Huomattavasti vähemmän on tutkittu Suomessa jo ennestään oleskelleita ulkomaalaisia, jotka niin ikään astuivat Suomen armeijan palvelukseen: Hitleriä uhmannut saksalainen Otto von Zwehl, kiinalainen Alfred Wan ja Babitzinin laulajasisarusten isä...

Vaikka Hallitusmuodon 75 § rajasi asevelvollisuuden Suomen kansalaisiin, jo sitä ennen säädetty väliaikainen asevelvollisuuslaki salli sen ulottamisen ulkomaalaisiin: ”Henkilöt, joilla ei ole kansalaisoikeutta missään valtiossa, mutta jotka vakituisesti asuvat Suomessa, voipi maaherra julistaa asevelvollisiksi...” (66 § 2). Oikeus julistaa kansalaisuudetonkin asevelvolliseksi kopioitiin myöhempiinkin asevelvollisuuslakeihin (78 § 2, 46 §

2 sekä lopulta 45 § 2) ja oli voimassa vuoden 2007 loppuun saakka.

Ulkomaalaisen julistaminen asevelvolliseksi lienee alun perin tarkoitettu poikkeuksellisiin tilanteisiin ja keinoksi laillistaa vapaaehtoinen asepalvelus. Hakkapeliitta-viikkolehti 36/4.9.1934 neuvoi vienankarjalaista pakolaista, joka halusi vapaaehtoisesti armeijaan, pyytämään maaherraa julistamaan itsensä asevelvolliseksi. Vasta 24.1.1939 Puolustusministeriö esitti kaikkien kansalaisuudettomien venäläisten julistamista asevelvollisiksi. Ainaakin Uudenmaan lääninhallitus ryhtyi toimiin viimeistään 13.4.1939 mennessä, mistä seurasi valituksia Korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Sotavuosina aloite asevelvolliseksi julistamisesta tuli nimismiehiltä tai poliisimestareilta ja Valtiollista poliisia oli kuultava, mutta ulkomaalaiselle itselleenkin oli varattava tilaisuus valittaa asevelvolliseksi julistamisestaan. Kuinka moni valitti ja rangaistiinko aseistakieltäytyjiä kuin kansalaisvelvollisuksistaan kieltäytyviä suomalaisia konsanaan?

Taustalla saattoi olla kansalaisuudettomille tarkoitettujen ns. Nansen-passien poistaminen käytöstä vuoden 1938 jälkeen. Muukalaispassien myöntäminen siirrettiin 15.12.1938 Valtiolliselle poliisille, jonka passitoimiston tilastoissa oli vielä vuoden 1947 lopulla 12 389 entisen Venäjän alamaista ja vain 532 Neuvostoliiton kansalaista. Tilastollisen päätöimiston laskelmissa entisen Venäjän alamaista oli ollut vuoden 1938 lopulla 13 384, mutta yh-

deksän vuotta myöhemmin enää 5 345. Muita kansalaisuudettomia ryhmiä kertyi 1938–1941 Saksan juutalaisista ja itsenäisyytensä menettäneiden maiden kansalaisista, mutta näitä ei ehditty tilastoimaan.

Kansalaisuudettomista voitiin siis värvätä tuhatkunta miestä Suomen armeijaan. Monilla saattoi olla mielessään, että asevelvollisuus vauhdittaisi kansalaisoikeuksien saamista, mutta mitään sellaista ei lakiin säädetty.

Suomi oli sotavuosiin saakka tulkinnut Neuvostoliiton 19.3.1938 säätämää kansalaisuuslakia niin, että vailla neuvostokansalaisuutta olivat kaikki siihen mennessä Venäjältä Suomeen tulleet, jotka eivät ilmoittautuneet Neuvostoliiton suurlähetystöön. Vasta sotien jälkeen selvisi, että Neuvostoliitto oli säätänyt jo vuonna 1930 lain, jolla luvattakin ulkomaille muuttaneet säilyttivät neuvostokansalaisuutensa, vasten tahtoaankin. Suomen venäläisillä oli siis aivan erityistä syytä pelätä sotavangiksi jäämistä tai sotien jälkeen Neuvostoliittoon luovuttamista. Siksi kenenkään

etujen mukaista ei ollut muistuttaa Suomen armeijassa taistelleista venäläisistä. He eivät vaatineet nimiään kunniatauluihin eivätkä heidän leskensä eläkkeitään.

Kunniavelat on kuitenkin joskus maksettava. Suomen puolesta erityisiä uhrauksia tehneet ulkomaalaiset ansaitsivat vihdoinkin kunnan tutkimuksen ja tunnustuksen. Kun viime vuosina on puolustusministerin johdolla kyseenalaistettu kaksoiskansalaisten isänmaallisuutta, olisi syytä muistuttaa, ettei kansakuntamme kohtalonhetkinä eikä itsenäisyyden alussa sata vuotta sitten pelätty heidän tai kaikkia kansalaisuuksia vailla olevien muodostavan ”viidettä kolonaa”. Suomesta uuden kotinsa löytäneet ulkomaalaiset eivät aina ehtineet nauttia kansalaisoikeuksista, kun jo täyttivät velvollisuutensa suomalaisten rinnalla. Tätä historiallista näyttöä vastaan on pelkkää arvailua, etteivätkö Suomen asukkaat rakastaisi kotimaataan passeistaan riippumatta.

Upcoming seminar

FINLAND FUTURES
RESEARCH CENTRE

MIGRATION INSTITUTE
OF FINLAND

GLOBAL POPULATION GROWTH AND MIGRATIONS

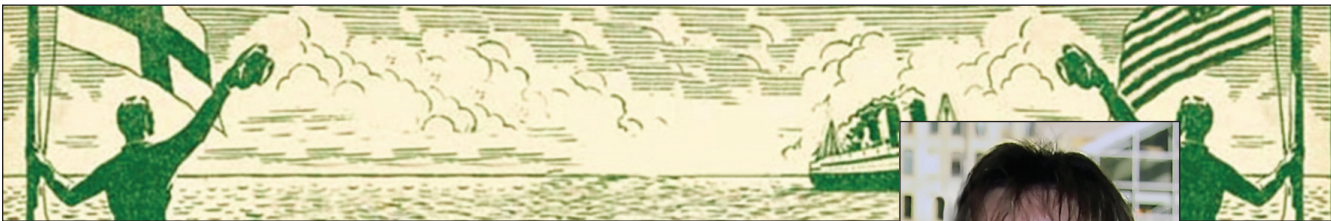
AUGUST 14, 2018
UNIVERSITY OF TURKU

The global population is expected to grow the entire 21st century. What do we know about the relationship between population growth and migration? How may future migrations look like? What are the current global migration dynamics?

The keynote speakers are **Dr. Bela Hovy** (Chief, Migration Section, Population Division, United Nations) and **Dr. Wolfgang Lutz** (Director of World Population Program, IIASA).

The event is open to the public and free of charge.

More info: <http://www.migrationinstitute.fi/fi/page/century-migrations>

Tellervo Lahti

Toiminnanjohtaja, FM, tietokirjailija
Suomen Siirtolaisuusmuseumo
tellervo.lahti@siirtolaisuusmuseumo.fi

Kuulumisia Siirtolaisuusmuseumolta

Näytelmä ensimmäisistä amerikansuomalaisista

Suomen Siirtolaisuusmuseumo järjestää siirtolaisuushistoriaan liittyvän näytelmäelämyksen kesäkuussa Peräseinäjoella. Ratkaiseva ääni – John Morton -musiikinäytelmän esittää Jokelan kansalaisopiston Musiikkiteatteri Onnikka sunnuntaina 10.6. klo 14 alkaen Peräseinäjoen keskustassa. Esityspaikka on olympivoittajan ja amerikansiirtolaisen Ville Ritolan mukaan nimetty vapaa-ajan talo Ritola-halli. Näytelmän käsikirjoituksen on laatinut Terho Arrenius, sen ohjaa Riitta Wulff-Mäkelä ja musiikki on pääosin Pär Coléruksen säveltämä.

Näytelmä kertoo Rautalammin Marttisen suvun vaiheista Rautalammin Värmlantiin ja Värmlannista Delawareen sekä Yhdysvaltain

itsenäistymiseen vuonna 1776. Tarina alkaa Kustaa Vaasan ajoilta Suomen alueen sisämaan asuttamisesta ja kansan kapinamielen kärjistymisestä nuijasodaksi, jossa Jaakko Ilkka oli merkittävässä osassa. Rautalammin kaskepolttajat siirtyivät Värmlantiin viljelemään maata, mukana Heikki Marttinen perheineen. Sukunimi vaihtui muotoon Mårtensson. Talonpoikien olojen vaikeuduttua alettiin suunnitella Ruotsi-siirtokunnan perustamista Amerikkaan. Marttiset lähtivät muiden mukana intiaaneilta ostetulle alueelle Delawareen.

Näytelmässä kerrotaan Delawaren siirtokunnan alkuvaiheista ja erityisesti Marttisen/Mårtenssonin suvusta. Martti Marttisen perheen poika sai nimen Johan. Sukunimi vaihtui Mortoniksi ja etunimestä tuli John. John Mortonin uran huipentuma oli ratkaiseva

Onnikka-teatteri esittää musiikinäytelmän Rautalammin Marttisten suvusta, John Mortonista ja suomalaisista Yhdysvaltojen itsenäistyneessä. Kuva: Tellervo Lahti.

ääni Yhdysvaltain itsenäisyyttä edustavien siirtolaisten puolesta vuonna 1776.

Pär Coléruksen sävellysten lisäksi näytelmän edetessä nautitaan vanhasta musiikista, jota edustavat John Dowlandin *Come Again*, Suvivirsi vanhoilla sanoilla, *Nuku, nuku nurmilintu* ja *Vanha virsi Taalainmaan karjamojilta* sekä *Värmlandsvisan*.

Näytelmän kesto on n. 2,5 tuntia, väliajalla on mahdollisuus kahveihin. Lippuja saa ovelta. Sekä yksittäiset kävijät että ryhmät voivat varata lippunsa ennakkoon ottamalla yhteyttä Suomen Siirtolaisuusmuseoon. Mikäli ajankohta Peräseinäjoen näytökseen ei sovi, näytelmän voi käydä katsomassa lokakuussa Riihimäellä amerikkalaisen musiikki-tapahtuman yhteydessä.

Tervetuloa tunnelmoimaan siirtolaiishistoriallisen musiikin näytelmän pariin!

Muuta kesätarjontaa

Kansainvälistä Siirtolaisjuhlaa vietetään maanantaina 16.7. klo 14 alkaen Maailman Raitilla. Tapahtuman pääaihe on Kanadasta lahjoitetun Knuuttilan talon avaaminen yleisölle. Ulkosuomalaisten tervehdyksiä eri puolilta maailmaa on jälleen luvassa runsaasti.

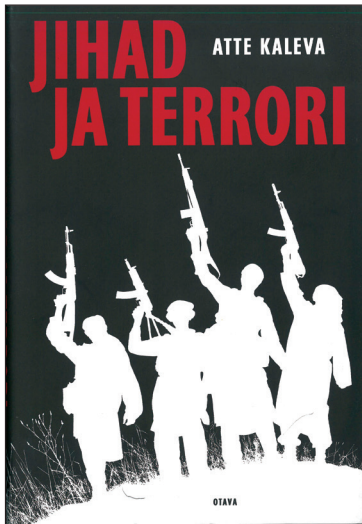
Yhdysvaltain kansallispäivän piknik järjestetään Hakalan talon pihamaalla keski- viikkona 4.7. klo 13 alkaen. Lännen Päivä on vuorossa sunnuntaina 19.8. klo 13–17 myös Maailman Raitilla.

Maailman Raitti on avoinna päivittäin, kesä-elokuussa ma-pe klo 10–18 ja la-su klo 12–16 sekä sopimuksen mukaan muuna aikana. Syys-toukokuun aukioloajat ovat ma-pe klo 10–16 ja la klo 12–16 sekä sopimuksen mukaan. Toimiston yhteydessä Teräсталolla siirtolaisnäyttelyihin pääsee tutustumaan ma-pe klo 9–16 sekä sopimuksen mukaan.

Delawaren Ruotsi-siirtokunnassa kohdattiin Amerikan alkuperäisväestöä. Kuva: Tellervo Lahti.

Tervetuloa siirtolaiselämysten pariin!

Uhkaa, pelkoa vai spekulatiota?

Kaleva, Atte: Jihad ja terrori. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2018, 208 sivua.

Unituoreessa kirjassaan Atte Kaleva esittäytyy jihadismin tutkijana ja kapteeni evp:nä sekä Helsingin kaupunginvaltuutettuna. Kaleva tuli tunnetuksi jouduttuaan panttivangiksi Jemenissä joulukuussa 2012. Hän on koulutukseltaan sotatieteiden maisteri. Kaikkiaan kirja on ajankohtainen, sisältörikas ja sujuvasti kirjoitettu.

Suomessa kiinnostus islamiin kansan ja tiedotusvälineiden keskuudessa on lisääntynyt huomattavasti Turussa elokuussa 2017 tapahtuneen joukkopuukotuksen myötä. On tärkeää selvittää, mistä islamissa uskontona ja yhteiskunnallisena liikkeenä on kysymys. Tässä suhteessa Kalevan kirjalla on ns. sosiaalinen tilaus aiheetta koskevan tietoisuuden lisäämisessä. Julkisuuudessa paljon esiintyvä Kaleva on varsin pikaisella aikataululla saanut aikaan teoksen, jonka luokittelu on sangen vaikeaa. Tekijä puhuu johdantoluvussa "kirjasta" sen suuremmin määrittelemättä julkaisun luonnetta tai ambitiotasoa. Kyseessä ei ole tutkimus, vaikka tekijä tituleeraakin itseään tutkijaksi. Tutkimusta koskevaan rajaukseen on kaksi syytä: Ensinnäkin kirjasta puuttuvat lähdemerkinnät, joten julkaisussa esitetyn tiedon tieteellinen todentaminen ei onnistu.

Toinen rajaava näkökulma liittyy pätevyteen. Tutkijat siteeraavat mielellään itseään. Tässä suhteessa on huomattava, että kirjallisuusluettelossa ei ole yhtään tekijän omaa julkaisua. Kirjallisuusluettelosta puuttuvat myös keskeisten kotimaisten islam-tutkijoiden lähdeteokset. Tässä suhteessa Jaakko Hämeen-Anttilan, Hannu Juusolan, Tuula Sakaranahon, Aini Linjakummun, Heikki Palkan, Teemu Pauhan, Tuomas Martikaisen, Marja Tiilikaisen jne. tuotanto olisi ollut syytä tuoda esille. Joka tapauksessa tekijä on tehnyt työtä muslimimaissa ja puhuu arabiaa, joten ainakin käytännön kokemusta kirjoittajalle on kertynyt. Ehkä teoksen kohdalla on puhuttava tietokirjasta tai pamfletista – kukin päättökön asian julkaisun luettuaan.

Kirja jakaantuu kolmeen osaan: ensimmäisessä osassa tekijä kertoo islamin peruskäsitteistä ja avaa lukijoille sitä, mikä yhdistää kaikkia islaminuskoisia, ja mikä erottaa jihadistit valtavirran muslimeista. Toisessa osassa Atte Kaleva pureutuu jihadistisen ideologian historiaan ja kehittymiseen sen johtavien ajattelijoiden kautta. Kolmas osa käsittelee globaalia jihad-liikettä ja sen tärkeimpiä organisaatioita (alleiviivatut verbit ovat tekijän käyttämiä käsitteitä). Tässä suhteessa Al-Qaida tytäjärjestöineen, Isis ja Turun puukotustapahtuma päättävät kirjan. Mielenkiintoinen yksityiskohta on se, että Atte Kaleva Turun tapauksen kohdalla puhuu terroristi-iskusta (mm. s. 191). Vastikään Turun käräjäoikeudessa päättyneen oikeuskäsittelyn keskeinen tehtävä lienee määrittellä, oliko kyseessä Rikoslain 34 a luvun 1 §:n mukainen terroristisessa tarkoituksessa tehty rikos. Jos esiintyy tutkijana, on oltava perustelut käyttämilleen käsitteille.

Kirjan kansi teksteineen on varsin outo. Atte Kaleva tuo selkeästi esille sen, että jihadismia on kahdenlaista eli sisäistä ja ulkoista (vrt. sivut 66–70). Sisäinen jihadismi on itsensä kanssa käytävää kilvoittelua, halua tulla paremmaksi muslimiksi. Sen sijaan ulkoinen jihadismi liittyy taisteluun ulkopuolista vihollista vastaan. Tässä suhteessa otsikon jihadismi-käsitettä olisi ollut syytä täsmentää. Asian tärkeyttä korostaa kannessa olevien taistelijoiden kuva, joka ei mitenkään liity sisäiseen jihadismiin.

Toinen kannen omituisuus liittyy terrori-käsitteen esilletuomiseen. Liekö termi tullut kanteen myyntitarkoituksessa Turun puukotustapauksen myötä? Niin tai näin, kirjassa ei mitenkään lukutasolla tarkastella terroria tai terrorismia. Mielestäni puute on vakava, sillä terrorismia on monenlaista: jihadismin liittäminen *ex ante* terrorismiin ilman tarkempaa analyysiä antaa kirjasta valitettavan yksipuolisen kuvan.

Kirja on tarkoitettu ns. suurelle yleisölle, ja sellaiseen kuuluvana olen sen myös lukenut. Jätän varsinaisille islam-asiantuntijoille pohdittavaksi sen, onko kirjassa esitetyt islamiin liittyvät tapahtumat, käsitteet, merkkihenkilöt ja järjestöt esitetty oikein. Tässä suhteessa viittaa vaikkapa professori Hannu Juusolan näkemykseen, jonka mukaan kirjassa on tältä osin paljon petrattavaa. Joka tapauksessa kirja kuuluu sarjaan "Islam on uhka", johon tekijän mukaan on varauduttava (vrt. s. 200).

Siteeraan tähän loppuun suomalaista islamitutkijaa ja uskontotieteilijää Teemu Pauhaa, joka hiljattain ilmestyneessä Suomen Pakolaisavun blogikirjoituksessaan tuo esille kolikon toisenkin puolen:

"Muslimit nähdään kuitenkin helposti vain uskontonsa edustajina, ja käsitys yliuskonnollisista muslimeista elää vahvana. Tämä niin sanottu uskonnollistaminen heijastelee kapeaa tietämystä islamista elettyinä uskontona; monen tiedot muslimeista perustuvat lähes yksinomaan tiedotusvälineisiin, joissa näkyvyyttä saavat ennen kaikkea erilaiset ääri-ilmiot. Tavalliset muslimit tavallisine toiveineen ja huolineen jäävät helposti jihadistien ja vihasaarnaajien varjoon, ja käsitys islamista yksipuolistuu.

Kapeaa islam-kuvaa voi laventaa tutustumalla muslimien laajaan kirjoon. Kun on oppinut tuntemaan skeptikkotataareita, somalitaustaisia muslimifeministejä tai kantasomalaisia islamisteja, on helpompi nähdä yksinkertaistavien yleistysten läpi."

Suomessa asunee tällä hetkellä noin 80 000 muslimia. Heistä vain murto-osa kuuluu Atte Kalevan esiin tuomaan kohderyhmään. Kuten todettu, Atte Kalevalla ei ennen tätä julkaisua ole islamiin liittyvää tuotantoa. Yleensäkin hänen tutkijan kompetenssinsa on ohut, vaikka väitöskirjaa hän on ilmeisesti työstänyt jo vuodesta 2011. Mikäli Kalevalla olisi ollut aikaa, malttia tai tahtoa laittaa lähdeviittaukset mukaan ja luetuttaa käsikirjoitus alan todellisilla asiantuntijoilla Suomessa, niin käytettävissämme voisi olla informatiivinen julkaisu akuutista temasta. Nyt kädessä on 200 sivua tekstiä ilman varmuutta sen oikeellisuudesta.

Lähteet

Juusola, Hannu (2018). Atte Kalevan Jihad ja terrori (Otava 2018): huolimattomasti kirjoitettu esitys modernin jihadismin kehityksestä. Saatavilla: <https://lahi-itanyt.fi/nyt/atte-kalevan-jihad-ja-terrori-otava-2018-huolimattomasti-kirjoitettu-esitys-modernin-jihadismin-kehityksesta/>. Luettu 21.5.2018.

Pauha, Teemu (2017). Maahanmuuttajien uskonnosta puhutaan enemmän kuin tiedetään. Saatavilla: <https://pakolaisapu.fi/2017/12/27/blogi-maahanmuuttajien-uskonnosta-puhutaan-enemman-kuin-tiedetaan-kirjoittaa-teemu-pauha/>. Luettu 21.5.2018.

Ismo Söderling
Väestöpolitiikan dosentti, tietokirjailija

In Memoriam

Manuel Holopainen

1929–2018

Manu, eli Manuel Holopainen eli koko ikänsä Paraguayn Nueva Alboradassa, jossa hän syntyi sekä kuoli.

Manu asui saman pienen puron varrella, jossa hänen vanhempansa tapasivat toisensa vuonna 1927. Elämä Paraguayssa oli kovaa, aluksi vanhemmat asuivat puron penkassa, kunnes saivat rakennetuksi pienen tuvan. Pellot oli raivattava viidakkoon pelkällä kirveellä ja käsisahalla.

Siitä huolimatta Holopaisen lasten elämä Alboradassa oli Manun muistin mukaan onnelista ja heillä oli tarpeeksi syötävää. Perheeseen syntyi kolme lasta, Manuel, Paula ja Eeva. Paula meni naimisiin ja muutti Argentiinan puolelle Misioneksen maakuntaan, jossa hän kuoli pari vuotta sitten. Eeva elää edelleen ja asuu Espanjassa. Manuelin äiti oli Suomessa kiertävä kirjakauppias ja muuttaessaan Paraguayhin, hän otti suuren määrän kirjoja mukaansa. Näistä kirjoista ja vanhemmiltaan Manu oppi viehättävän 1920-luvun suomen kielen.

Manuel asui koko ikänsä pienessä mökisään puron varrella. Rannassa oli myös pieni sauna, jossa hän usein saunoi ja kävi purossa pesulla. Manulla oli pihapiirissä pari lehmää ja kanoja. Lisäksi hän kasvatti maissia, joka olikin hänen pääasiallinen ravintonsa eri muodoissaan. Terveellisten elämäntapojensa vuoksi Manu uskoi elävänsä ainakin sata vuotta.

Manuel oli poikamies, joka haaveili morsiamesta Suomesta, mutta haaveiden asteelle se jäi. Manuel ihaili Suomea. Hän ei koskaan käynyt Suomessa, mutta lukemansa perusteella tunsi Suomen hyvin. Lukeminen oli hänelle kuin ikkuna maailmaan. Suomesta hänellä oli pääasiassa vain positiivista sanottavaa, mutta kielteistä oli liian kylmä ilmasto. Ajatuksissaan Manu osui usein hyvinkin lähelle totuutta. *Mielestäni jokaisella ihmisellä tulisi olla kaksi kotia, toinen Suomessa ja toinen sitten jossakin lämpimällä vyöhykkeellä, vaikkapa täällä Paraguayssa. Niitä voisi sitten vuorotella tarpeen mukaan. Jos olisimme hölmöläisiä, voisimme panna lämmintä ilmaa säkkiin ja tuoda sitä Suomeen.*

Tapasin Manuelin ensimmäisen kerran Paraguayn Nueva Alboradassa joskus 1990-luvun puolivälissä. Silloin kylässä asui vielä kolme suomalaista, Manun lisäksi Jouko Lappi ja Iikka Laulaja. Nämä kolme herrasmiestä olivat jäänne suomalaisesta ihanneyhteiskunnasta, joka parhaimmillaan käsitti lähes parisataa suomalaista asukasta.

Manu oli ystävällinen, hymyilevä, omissa oloissaan viihtyvä filosofi, joka mielellään jutтели ihmisten kanssa ja paransi maailmaa. Hän oli myös innokas shakin pelaaja ja haki aina pelikaveria.

Manu oppi tuntemaan suomalaisia sukulaisiaan vasta viimeisen vuosikymmenen aikana, kun hän pääsi esille hänestä teytyjen tv-ohjelmien kautta. Niistä myös sukulaiset saivat tietää Manun olemassaolosta ja alkoivat ottaa yhteyttä. Manulla oli useita serkkuja äitinsä puolelta Etelä-Pohjanmaalla. Nämä serkutkin olivat panneet merkille Manun hyväntahtoisuuden ja ystävällisen olemuksen ja tuumivat, että jos kaikki olisivat samanlaisia kuin Manu, niin maailmassa ei olisi sotiakaan. Manu myös ilahtui sanomattomasti sukulaisten lähettämistä kirjeistä, joissa oli valokuvia ja joskus muutamia euroja. Manu sanoikin, että on autuasta antaa, mutta on myös autuasta saada vähän tuohtu, niin kuin Manu asian ilmaisi. Hänellä kun ei ollut mitään tuloja ja käteinen siis tuiki harvinaista. Hän oli myös vilpittömän iloinen uusista sukulaistaan, joista hänellä ei ollut mitään tietoa ennen kuin nämä ottivat Manuun yhteyttä.

Ajan mittaan Manun kuulo heikkeni ja ryhtikin meni kumaraan, mutta mieli säilyi valoisaan.

Viimeisistä viidakkosuomalaisista Jouko Lappi kuoli ensimmäisenä, noin viisi vuotta sitten. Iikka Laulaja kuoli vuonna 2017 ja nyt sitten viimeisenä Manuel Holopainen.

Suomen kieli on loppunut Nueva Alboradasta, sillä Joukolla ja Manulla ei ollut perillisiä. Iikalla oli monta lasta, mutta he kaikki ovat paraguayalaisia ja puhuvat espanjaa.

Muistona suomalaisesta ihanneyhteiskunnasta ovat vain suomalaiset nimet hautausmaalla.

Antti Välikangas

In Memoriam

Annika Forsander

1965–2018

Valtiotieteiden tohtori, dosentti sekä työ- ja elinkeinoministeriön kotouttamisen osaamiskeskuksen kehittämisspäällikkö Annika Forsander (s. 1965) menehtyi äkillisesti kotonaan Helsingissä perjantaina 20.4.2018. Annika nimitettiin Helsingin kaupungin ensimmäiseksi maahanmuuttoasioiden johtajaksi vuonna 2007. Lisäksi hän työskenteli kehittämisspäällikkönä työ- ja elinkeinoministeriössä toimien keskeisessä roolissa uuden kotouttamisen osaamiskeskuksen perustamisessa vuonna 2014. Annikan työhön kaupungin- ja valtionhallinnossa ja politiikan kehittämisessä vaikutti keskeisesti hänen tutkijataustansa. Ennen siirtymistään hallintotehtäviin hän työskenteli mm. tutkijana Svenska social- och kommunalhögskolanin Etnisten suhteiden ja nationalismin tutkimuskeskuksessa (CEREN).

Pitkän tutkija- ja viranhaltijakokemuksensa takia Annikan maahanmuutto- ja kotouttamisasioiden tuntemus ja ymmärrys oli harvinaisen laaja-alaista, minkä takia hänen asiantuntemukselleen oli kysyntää sekä Suomessa että ulkomailla. Annika oli yksi suomalaisen maahanmuuttotutkimuksen uranuurtajista. Tutkijaurallansa Annika käsitteli monipuolisesti maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviä kysymyksiä, erityisesti työelämän näkökulmasta. Hänen Turun yliopistossa vuonna 2002 puolustamansa väitöskirja ”Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla” oli ensimmäisiä maahanmuuttoa käsitelleitä väitöskirjoja Suomessa.

Annika oli keskeisessä roolissa, kun Suomen Akatemian ”Syrjäytyminen, eriarvoisuus ja etniset suhteet Suomessa” -tutkimusohjelman (2000–2003) jälkeen alettiin pohtia jatkoa suomalaiselle etnisyyden ja maahanmuuton tutkimukselle. Annikalla oli erinomaiset kansainväliset yhteydet ja hän oli hyvin perillä eurooppalaisesta alan tutkimuksesta. Annika toi yhdessä muiden kanssa

esiin ruotsalaisia ja alankomaalaisia esimerkkejä tutkijaverkostoista, joiden pohjalta perustettiin Etnisten suhteiden ja kansainvälisten muuttoliikkeiden tutkimuksen seura ETMU ry vuonna 2003. Annika oli seuran toiminnassa hyvin aktiivisesti mukana sen alkuvaiheessa ja seurasi ETMUn kuulumisia myös aktiivikautensa jälkeen.

Annikan tutkijakollegat muistavat hänet inspiroivana, analyyttisenä ja ennakkoluulottomana. Annika laushti kerran, viitaten tutkijanuran epävarmuuteen, että ”tässä [tutkijan] ammatissa pitää osata ottaa turpiin”: vastoinkäymisiä tutkijanuralla tulee useimmille, ja ratkaisevaa on, miten vaikeista tilanteista pystyy nousemaan. Tämän realistisen näkökulman lisäksi Annikan tekemisestä välittyi aito yhteiskunnallinen innostus luoda parempaa maahanmuutto- ja kotoutumispolitiikkaa tutkimuksen sekä kaupungin- ja valtionhallinnon kautta.

Annikaa jäivät kaipaamaan kaksi lasta sekä suuri joukko kollegoita ja ystäviä.

Rolle Alho, tutkijatohtori,
Helsingin yliopisto
Tuomas Martikainen, toimitusjohtaja,
Siirtolaisuusinstituutti

Annikaa voi muistaa lahjoittamalla Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seuran (ETMU ry) avaamaan muistorahastoon, josta tullaan tukemaan väitöskirjatutkijoiden konferenssimatkoja.

Tilitiedot lahjoittamista varten:
Saaja: ETMU ry
Tilinumero: FI82 5723 0220 5392 87
Viesti: Annika Forsanderin muistorahasto

Muistokirjoitus on julkaistu ETMU ry:n nettisivuilla 7.5.2018.

Paula Könnilä

Las raíces finlandesas en España

Estudio sobre los movimientos migratorios
de Finlandia a España

El libro arroja luz sobre los finlandeses residentes en España; los jóvenes, trabajadores, empresarios y personas mayores nos hablan, a partir de sus propias opiniones y experiencias, sobre los cambios en su entorno y cultura, del proceso de adaptación a la cultura española y sus planes de futuro.

Siirtolaisuusinstituutti 2017. 434 p.

Teos pohjautuu tekijän suomalaisteokseen *Sisua ja mañanaa* (2014).

Hinta 25 € + toimituskulut

Julkaisun tilaus:

<http://kauppa.siirtolaisuusinstituutti.fi/>